

Människan och landskapsrummets olika dimensioner,
teknisk rapport

Arkeologiprojekt utmed Väg 117, Daggarp - Skogaby

Nolshögen

boplats, samlingsplats och gravplats

Magnus Svensson

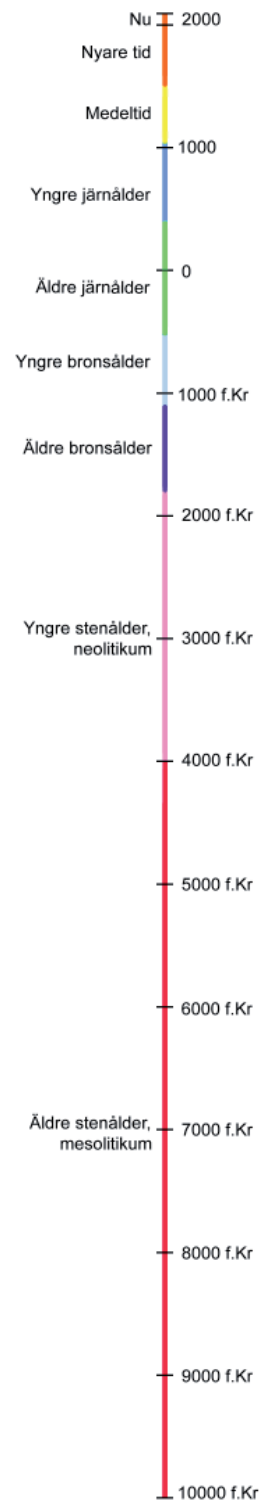

ARKEOLOGISKA RAPPORTER FRÅN HALLANDS LÄNSMUSEER 2008:3

Halland, Veinge socken, Skogaby 4:34, RAÄ 334 och 335

KULTURMILJÖ
HALLAND

Hallands läns museer, Kulturmiljö Halland,
 Uppdragsverksamheten, Halmstad 2008
 Arkeologisk undersökning 2006
 Framsida: Nolsjögen i vinterskrud, vy mot öster
 Foto: Per Wranning
 Baksida: Den nya vägen, vy mot öster.
 Från ungefär samma ställe som framsidefotot
 Foto: Magnus Svensson
 Layout: Monica Bülow Björk
 Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.
 Ärende nr Ms2006/02316.

ISSN 1400-8750
 ISRN HM-UV-R--08/3-SE

Arkeologi utmed Väg 117 – bakgrundsteckning

Vägverket, Region Väst har lagt om Väg 117 mellan Daggarp, Tjärby socken i nordväst och Skogaby, Laholms landsförsamling i ost. Omläggningen av den cirka 1,5 mil långa vägsträckan, som inom långa sträckor passerar genom ett landskapsutsnitt med rik fornlämningsbild, medförde omfattande arkeologiska insatser. All arkeologisk verksamhet i projektet utfördes av Kulturmiljö Halland, Halmstad.

2003 utfördes en arkeologisk förstudie av hela den aktuella vägorridoren och utifrån dessa resultat valdes ett antal längre delsträckor ut för utredning i fält (Carlie & Bjugger 2003). Via resultaten från utredningen, som utfördes hösten 2003, bedömdes tio delområden vara intressanta nog för att gå vidare till förundersökning (Wranning & Bjugger 2004). Merparten av förundersökningarna utfördes under våren 2004 (Larsson, Svensson & Wranning 2004). I samband med Vägverkets justeringar av den planerade vägdragningen tillkom ytterligare ett par områden efter utredningar under sommaren och hösten (Larsson & Wranning 2004, Svensson & Bjugger 2004). Förslag till förändringar i vägbyggnationen i omedelbar anslutning till ett par av de kända fornlämningarna medförde ännu en förundersökning sommaren 2006 (Wranning 2006).

Utifrån de samlade förundersökningsresultaten formulerade Kulturmiljö Halland det arkeologiska projektprogrammet "Människan och landskapsrummets olika dimensioner – fysiska, kronologiska och mentala", vilket innefattade slutundersökning av sju lokaler (Håkansson, Svensson & Wranning 2006). I projektprogrammet presenteras ingående projektets teman och intentioner, våra gemensamma frågeställningar och arbetsmetoder, samt dessutom riktade frågeställningar och metoder till respektive lokal. I syfte att höja projektets vetenskaplighet yt-

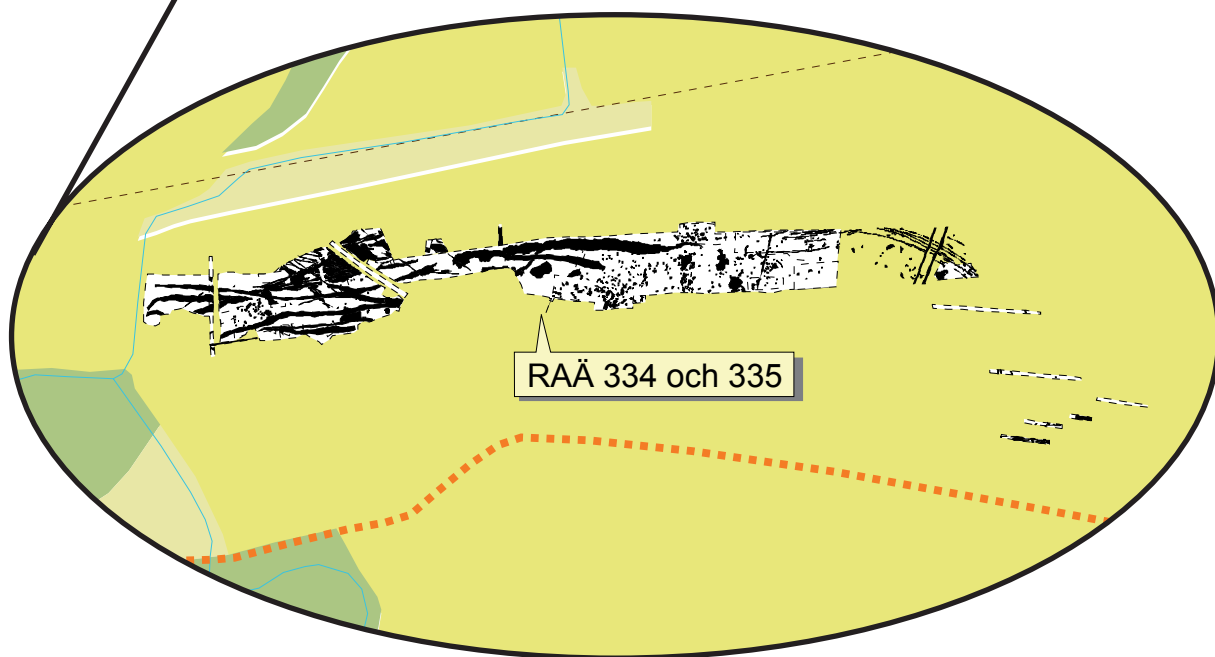
terligare tillsattes också en noggrant handplockad referensgrupp, bestående ledande experter kring de perioder och fornlämningstyper projektet förväntades omfatta.

Projektprogrammet mottogs med stort intresse från såväl Länsstyrelsen som Vägverkets arkeologiskt ansvarige och utan invändningar vare sig kring frågeställningar, omfattning eller metod. Till en följd av Vägverkets pressade ekonomi kom dock det arkeologiska projektets budget att bantas hårt. En lokal (Daggarp, RAÄ 70, Tjärby socken) ströks helt, då Vägverket ansåg sig kunna bygga vägen utan att åsamka fornlämningen någon skada. I praktiken skars också undersökningen av den västra delytan i Furudal (RAÄ 326, Veinge socken) bort. Vidare skars medlen för Kattarp/Skogaby (RAÄ 218, Laholms lfs) ned avsevärt, medan framförallt budgetramarna för analyser och rapportskrivning blev kringskurna på de övriga lokalerna. Kraftigt nedbantad blev även den publika verksamheten och referensgruppsinsatser för projektet i stort.

Projektets "steg III" – den publika verksamheten – pågick parallellt med undersökningarna i form av framtagandet av informationsbroschyr och fältutställning, visningar och upprepade inslag i lokalmedia. Hösten 2008 färdigställdes även en populärt hållen skrift, "Vägen genom historien", lagom till Vägverkets invigning av den nya vägsträckan.

Den fördjupade vetenskapliga bearbetningen - projektets "steg II" - kommer bland annat att ske i artikelform.

Föreliggande tekniska rapport ("steg I") avhandlar lämningarna vid Nolshögen, RAÄ 334 och 335, Veinge socken. En cd med allt dokumentationsmaterial från projektets fem slutundersökningsområden släpps när den sista rapporten färdigställs.

Den planerade nya sträckningen av Väg 117 mellan Skogaby i öst och Daggarp i väst.
Samtliga fem undersökningsområden markerade.

Innehåll

1. Inledning	7
2. Områdesbeskrivning, topografi och kulturmiljö.....	8
3. Metod.....	10
4. Undersökningsresultat.....	13
4.1. Matjordsarkeologi	14
4.2. Hålvägar	15
4.2.1. Datering av hålvägarna	17
4.3. Diken	18
4.4. Delområde A, "Boplats nedre"	19
4.5. Delområde B.....	24
4.6. Delområde C	29
4.7. Delområde D, "Boplats övre"	29
4.8. Hus	34
4.8.1. Hus 1	35
4.8.2. Hus 2.....	35
4.8.3. Hus 3.....	36
4.8.4. Hus 4.....	37
4.9. Delområde E.....	38
4.9.1. Det neolitiska rännsystemet	38
4.10. Fynd.....	41
4.10.1. Flinta.....	41
4.10.2. Slitspårsanalys	42
4.11. Analyser	44
4.11.1. Makrofossil	44
4.11.2. Vedartsanalys, pollenanalys och dateringar	44
5. Tolkning, diskussion och återkoppling till frågeställningarna	45
5.1. Den äldre mesolitiska fasen 7200-6300 BC	46
5.2. Den senmesolitiska fasen ca 4800-4000 BC.....	47
5.3. Tidigneolitikum 4000-3300 BC.....	48
5.4. Mellanneolitikum 3300-2300 BC.....	51
5.5. Senneolitikum 2300-1700 BC.....	51
5.6. Äldre bronsålder period II och III 1500-1100 BC	51
5.7. Äldre järnålder 500 f.Kr. – 400 e.Kr.	52
6. Sammanfattning	52
Referenser.....	54
Tekniska och administrativa uppgifter	55

Bilaga 1. Fyndtabell

Bilaga 2. Pollenanalys. Tore Påsse, SGI

Bilaga 3. Vedartsanalys. Helge Irgens Höeg, Oslos universitet

Bilaga 4. Makrofossilanalys. Håkan Ranheden, RAÄ UV-mitt Hägersten

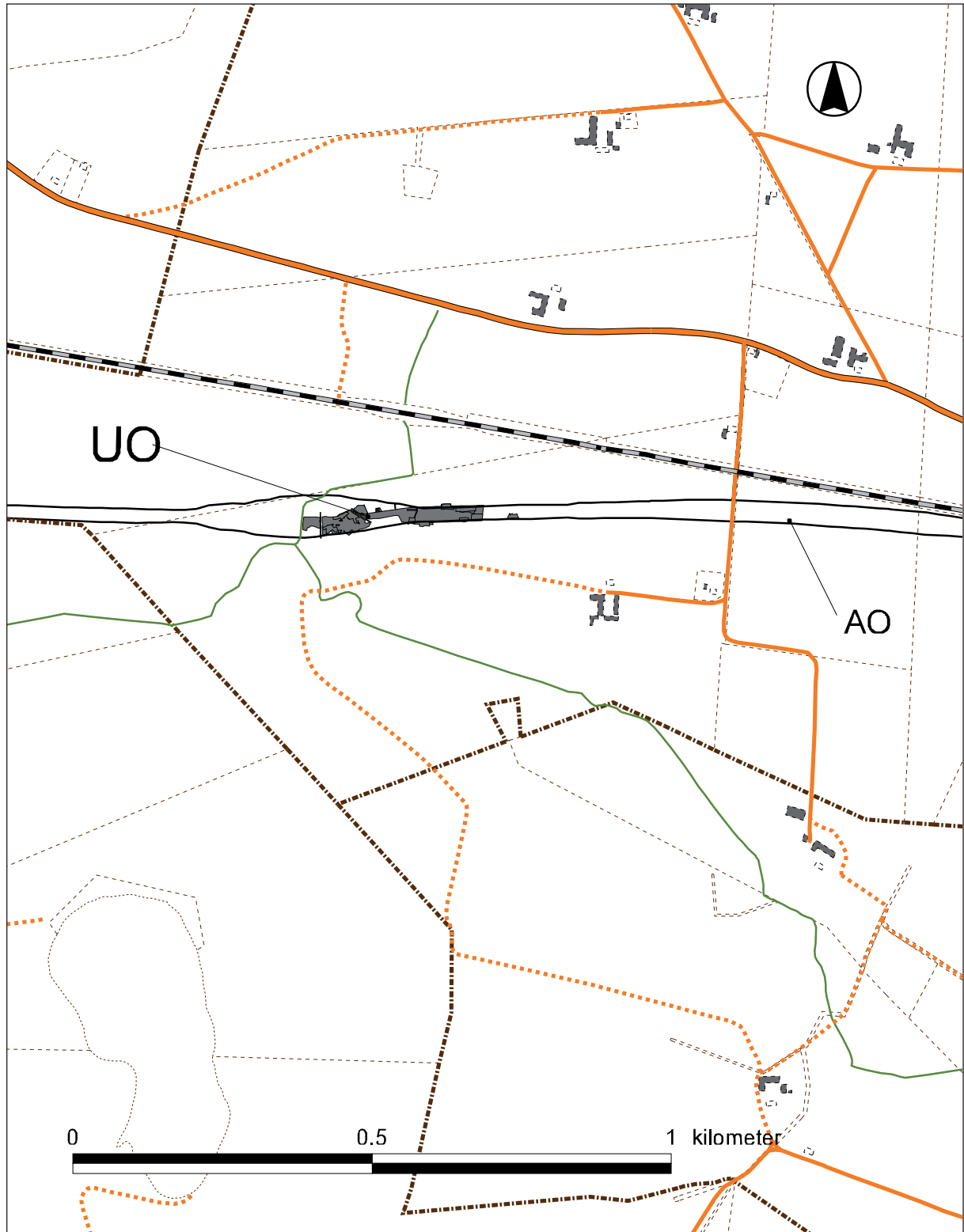
Bilaga 5. ¹⁴C-dateringar

Bilaga 6. Magnetometersökning. Glenn Envall, SAGA

Bilaga 7. Slitspårsanalys av flinta. Anders Högberg, Malmö kulturmiljö

Bilaga 8. Fotolista

Bilaga 9. Ritningsförteckning

Figur 1. Utdrag ur ekonomiska kartbladet 4C3h (042 37). Undersökningsområdet markerat.
Skala 1:10 000

SKOGABY 4:34, RAÄ 334, 335, VEINGE SOCKEN

1. Inledning

Undersökningen vid Nolshögen var inte helt enkel att få till stånd i önskad omfattning. De i många avseenden flyktiga spåren från vad vi nu vet var en omfattande neolitisk lämning var vid utredning och förundersökning som vanligt i de halländska sandjordarna svårångade och svåra att karaktärisera vilket innebär att man ställs inför stora pedagogiska problem vid försöken att motivera en undersökning. Mer iögonfallande lämningar är lättare att upprepat motivera undersökning av trots att de nödvändigtvis inte genererar mer kunskap. Till misstron bidrog att jag stuckit ut hakan och i undersökningsplanen hävdade att de till tidigneolitikum daterade rännor som framkom vid förundersökningen var tecken på en neolitisk samlingsplats och att de ingick i en så kallad Sarup-anläggning. Denna benämning är olycklig eftersom den ofelbart pressar upp förväntningarna även om analogin tonades ned i undersökningsplanen. En lämning som Sarup hittade vi inte varför de förväntade fyndmängderna uteblev. Det omfattande neolitiska rännsystemet fanns där, tolkningen av lokalen som samlingsplats kvarstår men anläggningen bar snarare drag av en senare typ av hägnader som brukar dateras till sen mellanolitikum. Dateringarna från Nolshögen tyder dock på en tidigneolitisk etablering. Tyvärr får väl erkännas att sökandet efter mer substantiella spår (de förväntade fyndrika groparna) delvis skymde insikten om vad som fanns på platsen och karaktären på lämningarna. Rännorna fortsätter utanför det exploaterade området och det finns möjlighet att återvända för fördjupad undersökning. Oaktat den detaljerade tolkningen av rännsystemet frambringade undersökningen ett material som i flera avseenden både berikar och bidrar till att förändra bilden av halländsk stenålder.

Att undersökningen genomfördes i önskad omfattning får med facit i hand ses som lyckosamt då en mängd ny kunskap blev resultatet. Undersökningen har bland annat genererat ett av de äldsta neolitiska långhusen i Sverige. Tillsammans med tre ytterligare huslämningar, sannolikt från sent mellanolitikum respektive senneolitikum, har det kända antalet neolitiska hus från södra Halland närmast fördubblats. Det mest anmärkningsvärda beträffande de tidigneolitiska lämningarna är storleken på den yta de återfanns inom. Hårdar och nedgrävningar förekom längs en flera hundra meter lång sträcka vilket tyder på att ett flera hektar stort område har varit i bruk

vid, i vår något trubbiga kronologi, ”samma skede”. Till skillnad från många tidigare undersökningar där fyndmaterialet främst tillvaratagits från kulturlager har vi nu haft möjlighet att undersöka neolitiska och mesolitiska anläggningar, något som efterfrågats och inom senare års forskning varit högt prioriterat och eftersökt. Ett intressant förhållande är de samtida tidigneolitiska lämningar av skilda karaktärer som fanns såväl uppe på en platå som nedanför en sluttning vid sammanflödet mellan två bäckar.

De tidigneolitiska lämningarna kommer i enlighet med undersökningsplanen att publiceras ytterligare i artiklar, lämningarna kommer naturligtvis att beskrivas nedan men jag har annars bedömt det som mest angeläget att i denna platsanknutna rapport utförligt redovisa de spår från andra perioder som för tillfället inte kommer att bearbetas vidare.

Även om undersökningen främst var inriktad på de neolitiska lämningarna berördes flera andra företeelser. Bland dessa kan särskilt nämnas två fossila åkrar från ungefär samma tid som platsens sedan tidigare borttagna gravhög och ett halvvägssystem som troligen brukats flitigast under järnålder och medeltid. I ett vidare perspektiv har dateringarna av en omfattande erosion och en begränsad pollenanalys, som visar på ett trädfattigt landskap präglat av ljunghed för tvåtusen år sedan, bidragit till kunskap om det regionala kulturlandskapet.

Arkeologiska data existerar inte utan en betraktare och en tolkning. Förment tekniska och, i teoretiskt avseende, ”neutrala” beskrivningar finns inte. Det är således en tolkad bild av platsens lämningar som presenteras här i denna ”tekniska” rapport även om tyngdpunkten till synes ligger vid vad som traditionellt uppfattas som ”givet”. Balansgången mellan att tolka och att presentera vad tolkningen bygger på gör att delar av texten kan synas tämligen långrandig eftersom vi inom projektet bedömt en utförlig redovisning av vad som iakttagits som värdefull. Syftet med den tekniska rapporten är att vara en guide till materialet för den som vill in i databasen eller de fysiska materialen och bearbeta dem vidare. Den som inte har sådana ambitioner kan med gott samvete bara hoppa över de avsnitt som framstår som allt för formella.

En bidragande orsak till den framgångsrika undersökningen var att lämningarna vid Nolshögen undersöktes på hösten under veckor av ihållande regn. Vätan är en förutsättning för att mineraliserade och

från humöst material kraftigt urlakade stolphåls- och gropfyllningar ska kunna identifieras. Förutom regn är bra personal en tillgång och till de hängivna arkeologer som inte bara härdade ut utan också gjorde ett strålande jobb i regnet, vinden och ibland snön kan jag bara säga tack, ett tack som också avser grävmaskinist Ulf och dumperförare Gert-Arne som på ett så utmärkt sätt tog bort matjorden. Lennart Rolf på Jonab fixade en trevlig och praktiskt bodmiljö samt diverse sladdar och slangar, tack för det.

Arkeologiska undersökningar tilldrar sig stort intresse och grävningen var välbesökt av tidningar, kringboende och andra intresserade. Våra förehavanden har en stor attraktionskraft.

Till projektet och undersökningarna är knutet en referensgrupp bestående av Tore Artelius vid Riksantikvarieämbetet UV Väst, Lennart Carlie vid Kulturmiljö Halland, Marianne Foghammar, biträdande länsantikvarie på Länsstyrelsens Kulturmiljöenhet, Maria Hallesjö från Vägverket, Björn Magnusson Staaf, Kulturen i Lund, Per Persson, Oslo Universitet och Katalin Schmidt Sabo vid Riksantikvarieämbetet UV Syd. Dessa bidrog med värdefulla synpunkter under fältarbetets gång.

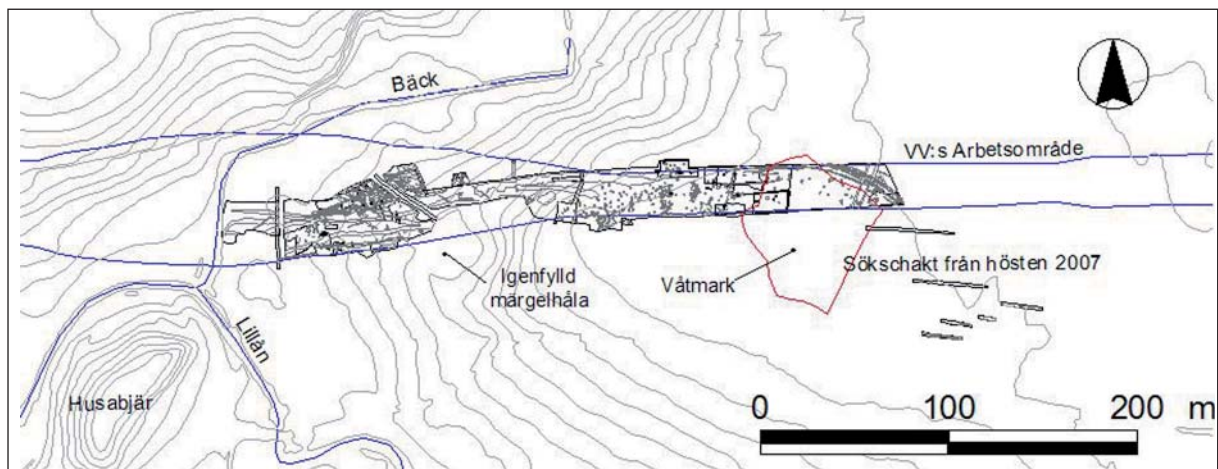
2. Områdesbeskrivning, topografi och kulturmiljö

Landskapet vid Nolshögen är trädfattig fulläkersbygd i småkuperad terräng, genombruten av talrika små vattendrag. Sedan laga skiftet ligger gårdarna utspridda på små förhöjningar i åkermarken. Själva undersökningsområdet var beläget dels på en plåtå norr om en östvästlig dalgång längs Lillån och dels i den östra sluttningen av en tolv meter djup bäckravín där våtmarker och en beskogad bergsknalle, Husabjär, inramar den norr ifrån kommande bäckens sammanflöde med Lillån (figur 2). Båda vattendragen följer idag utträtade och grävda rännor.

Matjordstjockleken var ringa, mellan 0,2 och 0,3 meter jord täckte en ställvis lerig men annars generellt sandig och något grusig isälvsavlagrad alv. På grund av den underliggande leran är alvens genomsläpplighet dålig och vid förundersökningen ställdes en del av området på plåtån under vatten. I sluttningen ned mot bäcken finns numera igenfyllda mägerhål och det lerlager som täktats förklarar de många torvfyllda svackorna och våtmarkerna även i höglänta lägen uppe på plåtån. Nedanför bäckravin

Figur 2. Flygfoto mot nordöst över Nolshögen. Undersökningsområdets ungefärliga läge har markerats med blå linje. Den norrifrån kommande bäcken rinner diagonalt från vänster i bild för att möta Lillån vid Husabjär (bland träden till höger; jfr. figur 3 nedan). De igenfyllda förundersökningsschakten anas i slänterna på ömse sidor om bäcken. Foto: Vägverket

Figur 3. Vägverkets arbetsområde (blå linje) och det matjordsavbanade området (svart linje) samt företeelser som nämns i texten. Höjdkurvor med ekvidians 1 meter från Vägverkets underlagskarta. Skala 1:4000.

nens sluttning sträcker sig en smal östvästlig sandrevel ut i den forna våtmarken runt bäcken. Det var till denna som anläggningarna på den nedre boplaten koncentrerades.

Området togs efter dräneringsdikning till åker senaste gången under 1900-talet men har varit uppodlat tidigare. Sedan många år är det numera enligt markägaren ”taget ur bruk” vilket i praktiken innebär en slybemängd och sakta igenväxande träd. Under en, av äldre kartmaterial att döma, kort period vid 1800-talets mitt låg ett torp framme vid sluttningen ned mot bäcken. Ett par porlinskärvor och små flak av blå målarfärg som iaktogs vid förundersökningen kan härröra från denna bebyggelse som annars inte har lämnat några iakttagna spår.

Före Kulturmiljö Hallands utredningar inför omläggningen av Väg 117 präglades Skogabytraktens fornlämningsbild av högar och stensättningar, ensamliggande eller i mindre grupper. Flera gravar återfinns inom ett sannolikt ursprungligen sammanhängande större gravfält längs en höjdrygg femhundra meter norr om Nolshögen. Det är numera uppdelat på olika RAÄ-nummer (Veinge RAÄ 78, 79 och 80). Vid undersökningar av T.J. Arne 1925 framkom inom gravfältet på den norra delen av höjdryggen gravläggningar från bronsålder och från senare delen av äldre romersk järnålder (Nicklasson 1999).

Intill gravfältet har en betydligt äldre (tidigneolitisk) tunnackig flintyxta hittats och lite längre upp längs bäcken som nedströms passerar Nolshögen ligger en fyndplats för en senneolitisk skafthålsyxta i bergart. En kilometer österut finns sedan tidigare re-

gistrerat ett par fyndplatser för flintavslag medan det på samma avstånd men i sydlig riktning har iakttagits ett par härdar i åkern väster om Årnabergasjön. Två och en halv kilometer åt nordväst respektive knappt fyra kilometer rakt söderut ligger två av södra Hallands megalitgravar, den till hällkista ombyggda gånggriften i Vessinge (Veinge RAÄ 64:1) och längdösen i Lejeby (Laholm RAÄ 52:1). Mellan Lejeby och Nolshögen är det påfallande tomt på kända fornlämnningar, i synnerhet i beaktande av alla de högar och boplatser som omger detta område. Såväl i Tjärby som i Veinge finns några av södra Hallands mest omfattande koncentrationer av bronsåldershögar och stenåldersboplatser. I beaktande av detta framstod området runt den nya dragningen av Väg 117 som märkvärdigt tomt.

Vid de olika undersökningarna i Skogaby har vi genom sökschaktande, undersökningar och kontakt med kringboende kunnat se att den ovan beskrivna och tidigare kända fornlämningsbildens varit missvisande. Flera nya boplatsoområden från olika tider har hittats varav ett antal har undersökts inom projektet. På flera gårdar förvaras föremål (främst från stenålder) som hittats i åkrarna. Tillsammans med boplatssindikationer som upplöjda härdar tyder mängden lösfynd på ett intensivt ibruktagande av landskapet redan under neolitikum. Många fynd tyder på varaktig mänsklig närvaro av varierande omfattning sedan mesolitisk tid.

Bland fynd från Nolshögens närmaste omgivning kan nämnas en mellaneneolitisk häleggad flintyxta, funnen på den södra sidan av Lillån. På

Figur 4. Fynd från fastigheten Skogaby 4:34. Yxan är ca 15 cm lång. Foto: Magnus Svensson.

fastigheten har vid borttagandet av en hög hittats en halsring av brons från Bronsålder period II (figur 4). Det är sannolikt denna gravhög som gör sig påmind i platsnamnet Nolshögen. Till i tidigare rapporter anförda indikationer kan här fogas en markering på Laga skifteskartan som visar att högen legat precis ovanför slutningen, i direkt anslutning till det nu undersökta områdets södra begränsning (figur 5). Att gravhögens mer bestämda läge har kunnat säkerställas är inte minst intressant för tolkningen av de nu undersökta lämningarna på platsen.

Vid den arkeologiska utredningen av en alternativ dragning av Väg 117 (område 7:1) daterades en härd på andra sidan bäckravinen, på åkern mellan det ovan nämnda gravfältet och Nolshögen, till romersk järnålder (Wranning & Bjuggner 2003). På samma sida om bäcken som Nolshögen men idag på andra sidan järnvägen har på en åker söder om nuvarande Väg 117 flint- och bergartsyxor tillvaratagits och upplöjda härdar iakttagits. Nämnas kan slutligen en nyupp-täckt kvarnlämning på den södra sidan av Husabjär (figur 5). Kvarnen har inte undersökts och kan inte dateras närmare, den har av allt att döma inte längre varit i drift när den ovan visade Laga skifteskartan framställdes.

3. Metod

Före undersökning söktes en del av området av med magnetometer av Glenn Engvall från SAGA. Efter-som metoden är ny och inte tidigare har provats av Kulturmiljö Halland var ambitionsnivån relativt lågt satt. En förhoppning fanns om att kunna jämföra ”magnetometerbilden” med våra inmätningar efter avbanning. Om anläggningar kunde identifieras skulle metoden kunna vara användbar för att utan avbanning eller sökschakt avgöra boplatens utbredning. I förlängningen fanns en förhoppning om att kunna följa det neolitiska rännsystemet utanför UO. Magnetometeravsökningen gav dock inga tolkningsbara resultat och ytan som avsöktes var betydligt mindre än den stipulerade varför merparten av avsökningen gjordes utanför det område som sedan banades av. Det finns ingen anledning att ytterligare kommentera resultaten av magnetometerundersökningen vid Nolshögen som sammanfattningsvis inte bidrog med något användbart.

Under de inledande två veckorna frilades alven inom undersökningsområdet genom att matjorden schaktades bort med grävmaskin. Ett par utvidgningar inom den övre delen, vid de förmodade hus-

Figur 5. Utsnitt från Laga skifteskarta från 1849 över Skogaby med markeringen för Nolshögen (ringen nedanför röd pil). Läget för kvarnlämningen Veinge Raä 330:1 med kvarndamm och stenfordrad ränna markeras av grön pil. Ej i skala.

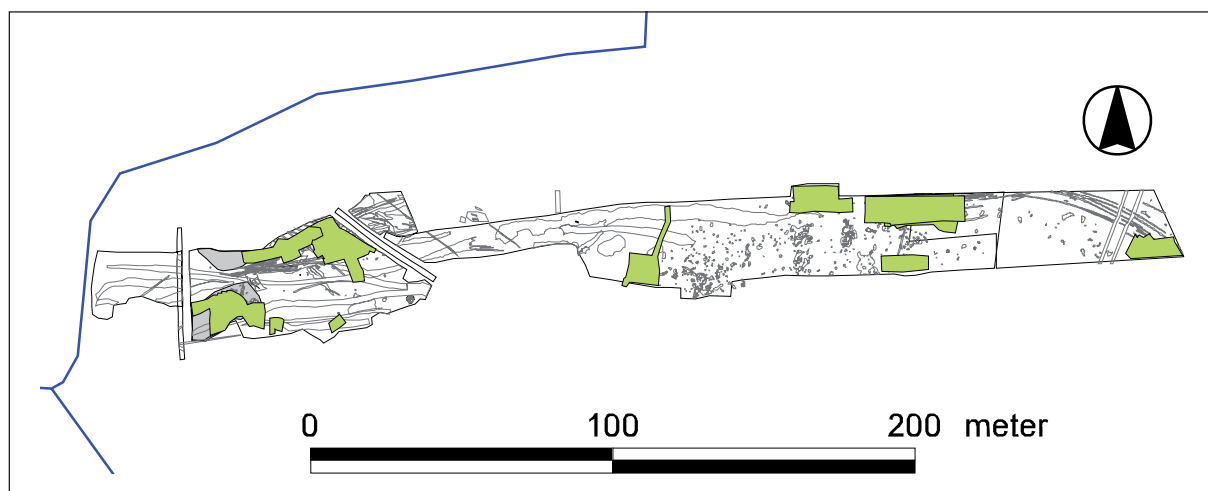
lämningarna 1 och 2, gjordes. En 200 kvm stor matjordsklack sparades sydöst om vad som senare skulle tolkas som hus 3. Denna matjordsklack kom aldrig att rutgrävas och banades bort med maskin i undersökningens slutskede. Nedför sluttningen följdes endast ett av stråken i hålvägssystemet i en drygt tio meter bred korridor. Merparten av undersökningsområdet, i bemärkelsen Vägverkets (VV) arbetsområde, banades här inte av. Nedanför sluttningen drogs ett djupschakt diagonalt mot slänten från nordväst mot sydöst, på ömse sidor om detta schakt sparades matjordssektioner. Syftet var att utreda lagrens, hålvägarnas och rännornas stratigrafiska relationer.

Inom den nedre och flackare delen av sluttningen banades den södra hälften av VV:s arbetsområde av ned till alven eller en nivå där lämningar och lager framträdde. Avbaningen koncentrerades här till den smala höjdrygg som sträckte sig östvästligt ned mot bäcken medan våtmarkerna på ömse sidor lämnades orörda. Även i områdets lägst belägna parti vid bäcken djupschaktades tvärs över området och en profilbänk sparades på det nordsydliga schaktets östra

sida. Vid ett par senare tillfällen gjordes ytterligare ett par utvidgningar i samband med maskinsnittning av större anläggningar och, inom mindre områden, ytterligare avbaning av alven. Vid ett av dessa tillfällen djupschaktades också i våtmarken och i de nederderade flytjordar som omgav sandreveln nere vid bäcken. Djupschaktandet syftade till att undersöka lagrens mäktighet samt när erosionen varit som kraftigast.

Före avbaningen undersöktes matjorden genom rutgrävning. Grässvålen drogs av i skopbreda stråk där sedan rutorna förlades. Merparten av massorna i matjordsrutorna vattensällades i nät med fem millimeters maskvidd.

Efter avbaning fingrövdes och vattensällades massor från meterrutor i lagret T12174 (delområde A, se nedan). Två rutor grävdes i lagret 10572 vid rännan A50063, även dessa massor vattensällades. Syftet med undersökningen av matjorden var allmänt att undersöka om relevant boplatsmaterial förekom i ploglagret samt, mer riktat, att undersöka om den branta terrängen innebar att material transporterats

Figur 6. De ytor (ljusgröna) som banades av ytterligare efter den inledande matjordsavbaningen och undersökning av då framkomna lämningar. Skala 1:2500.

med flytjordarna från platån och sluttningens övre del för att sedan omlagras i botten av ravinen nere vid bäcken. Vattensällningen genomfördes för att säkerställa att även små fynd skulle iaktas.

Av 1026 inmätta Arkeologiska objekt har 825 tolkats beträffande typ (tabell 1). Hålvägar och sentida diken handgrävdes inte i någon större omfattning men kan ändå anses säkert tolkade. De enskilda hålvägarna mättes ibland in som flera objekt och deras exakta antal är en definitionsfråga. Vägsystemet var av allt att döma använt under lång tid och i flera fall gick vad som syntes vara två hålvägar ihop till en för att sedan åter dela sig i flera stråk. Då även fyllningar och till exempel enskilda årderspår mättes in ska således antalet objekt inte likställas med antal anläggningar, en och samma anläggning kan bestå av flera inmätta objekt. Om man bortser från sådana dokumentationstekniska detaljer identifierades och undersöktes ungefär 700 förmodat förhistoriska anläggningar. Ett åttiotal av dessa kom att utgå helt efter undersökning då de inte kunde bekräftas som människoskapade eller på grund av att de mättes om med annan utbredning och då fick ny identitet.

Inom delar av UO banades ytan av upprepat (figur 6), anläggningar som mättes in på högre nivå har där ibland kommit att mätas in ännu en gång efter andra (eller tredje) avbaning. ID som av denna senare anledning har utgått kan i enstaka fall fortfarande figurera på ritningar eller i hänvisningar och bland provmärkningen, de utgångna ID:na har därför i förekommande fall angivits i respektive anläggnings namnfält i databasen. Avvikelser förekommer men

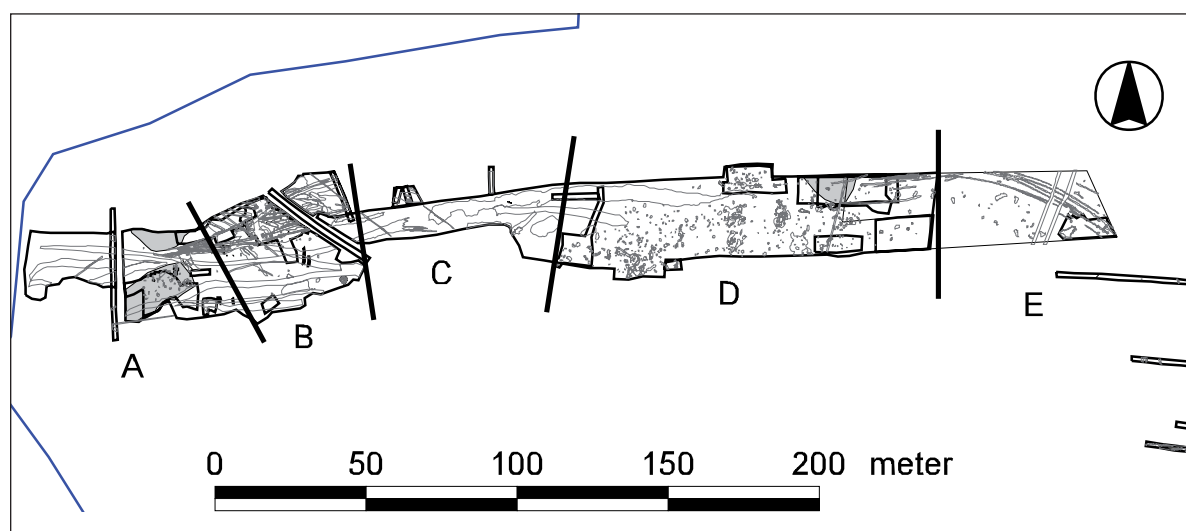
generellt har de anläggningar som mättes in efter den inledande avbaningen ID mellan 200 och 49 999 medan anläggningar som framkom vid andra och tredje avbaning nedanför sluttningen inom delområde A och B har ID mellan 50 000 och 99 999. Efter andra och tredje avbaning på platån mättes anläggningar in med ID större än 100 000. För lämningarna öster om C13342 inom delområde B användes generellt nummerserien 50 000-99 999.

Mot slutet av undersökningen undersöktes nyttillkomna anläggningar innan de mättes in vilket kan vara att föredra även om snabb inmätning av "allt" i fältarbetets inledningskede ger en värdefull överblick. Det har vid andra undersökningar också visat sig att lämningar som omedelbart inte kunnat kategoriseras kan komma att tolkas i framtiden i ljuset av ny kunskap. Kanske kan inmätningarna där fylla en funktion och kanske kan sammanhang som vi nu inte förstått komma att tolkas på ett bättre sätt, eller för den delen, tolkas överhuvudtaget.

Grävda anläggningar har handritats i sektion efter att ha undersökts till hälften. I en övervägande andel revs och genomsöktes senare även den andra halvan efter dokumentation eller i samband med provtagning för makrofossilanalys.

Sammanlagt 91 jordprover togs. Av dessa har 24 stycken analyserats avseende makrofossil av Håkan Ranheden vid Riksantikvarieämbetet UV Mitt i Hägersten (bilaga 4).

Av de 93 kolprov som samlades in har 64 analyserats avseende träslag av Helge Irgens Höeg vid Oslo Universitet (bilaga 3). Analysen resulterade i 95

Figur 7. Den områdesindelning som används i texten. Skala 1:2500.

separata vedartsbestämda träkolsprover av vilka 34 AMS-daterades av Görän Skog på ^{14}C -laboratoriet vid Kwartärgeologiska Institutionen, Lunds Universitet, som också daterade tre bulkprover med torv. Vid laboratoriet i Lund daterades även ett hasselnötsskal som identifierades vid makrofossilanalysen. Fyra snabbdateringar gjordes efter två veckors fältarbete på material som insamlats under fältarbetets inledande skede. Dessa prover vedartsbestämdes inte innan de AMS-daterades av Beta Analytics, Florida i USA. Sammanlagt har 42 prover från undersökningen ^{14}C -daterats vid rapport och ”Steg 2-arbete”, samtliga med acceleratormetod (bilaga 5). De tre nämnda bulkproverna med torv togs i lager som pollenanalyserades av Tore Pässe från Sveriges Geologiska Undersökningar (SGU) i Göteborg (bilaga 2).

När BP-värden omsätts till kalenderår i texten nedan avses kalibrering med 2 sigma enligt OxCal 3.10v (© Bronk Ramsey 2005) om inte annat uttryckligen anges. Det innebär i normalfallet att det daterade organiska materialet med ungefär 95 % säkerhet dött och därmed slutat ta upp koldioxid inom det angivna årtalsintervallet. Denna kemiska händelses koppling till de mänskliga aktiviteterna på platsen är sedan en tolkning. Avhängigt inneborende osäkerheter och oundvikliga felmarginaler är ^{14}C -metoden mest lämpad för statistiska analyser där ett stort antal prover ingår. Inom en lokal med få fynd har en enskild datering ett begränsat värde. När vi som nu beträffande Nolshögen står med en stor mängd ges en helt annan möjlighet att diskutera

intensiteten och varaktigheten i platsens användning. ^{14}C -analyserna har därför prioriterats eftersom de i det här fallet framstår som den bästa metoden för att närma sig en tolkning av lokalens nyttjande och betydelse under skilda skeden.

4. Undersökningsresultat

Det finns här inte möjlighet att redogöra för alla enskildheter som en undersökning av det här formatet genererar och anläggningskategorierna kommer att presenteras översiktligt. Inom kategorierna lyfts några anläggningar av särskilt intresse fram och beskrivs mer utförligt under respektive delområdesbeskrivning. För att göra beskrivningen av den långsmala undersökningsytan mer överskådlig kommer jag i texten att använda en områdesindelning i enlighet med figur 7. Indelningen har gjorts med ledning av platsens topografi och lämningarnas skilda karaktär inom de olika avsnitten men ska inte uppfattas som att skarpa gränser kan dras.

Boplatslämningarna nedanför slänten vid bäcken och uppe på platån beskrivs i den tekniska redovisningen separat (under delområde A och D, se figur 7). Samtida lämningar från olika tider förekom dock över hela undersökningsområdet.

Av den efter förundersökning definierade fornlämningen Veinge RAÄ 334:s 13 500 kvm, grovt motsvarande Vägverkets arbetsområde vid ravinen, matjordsavbanades cirka 9050 kvm. Som nämnts ovan mättes inom detta område drygt ettusen objekt

Diken	14
Fyllning	44
Gropar	181
Härdar	32
Hålvägar	24
Kokgrop	1
Lager (varav 2 fossila åkrar)	314
Rotvältor	3
Rännor	77
Stenavtryck	30
Stolphål	314
Ugnar	2
Årderspår	13
Inmätta, ej klassificerade objekt	201
Utgår	81
<i>Summa</i>	<i>1026</i>

Tabell 1. Inmätta objekt sorterade efter anläggnings-typ.

in i enlighet med Tabell 1. Vid kategoriseringen av enskilda anläggningar har jag i de flesta fall lämnat

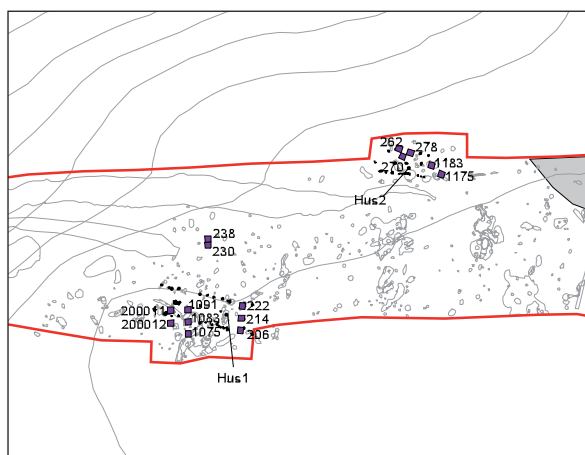
fälttolkningen ograverad. Stenavtryck eller ”stenlyft” är en irrelevant kategori när de inte ingår i en tolkad kontext och de skulle lika gärna kunna ha utgått (eftersom det underförstått verkar ha funnits ett antagande om att de var ”naturliga”). Å andra sidan förekom inte större stenar i någon omfattning i alven så vi kan förmoda att flera av ”stenlyften” antingen ingått i en människoskapad stenkonstruktion eller att de snarare ska antas ha varit grävda gropar. Rotvälta är i egentlig mening inte heller en anläggning även om den kan innehålla kulturlager och fynd. Beträffande gropar och stolphål är naturligtvis ett stolphål att betrakta som en liten grop, skillnaden dem emellan har inte definierats närmare och tolkningen av antalet av respektive slag ska inte hårddras.

4.1. Matjordsarkeologi

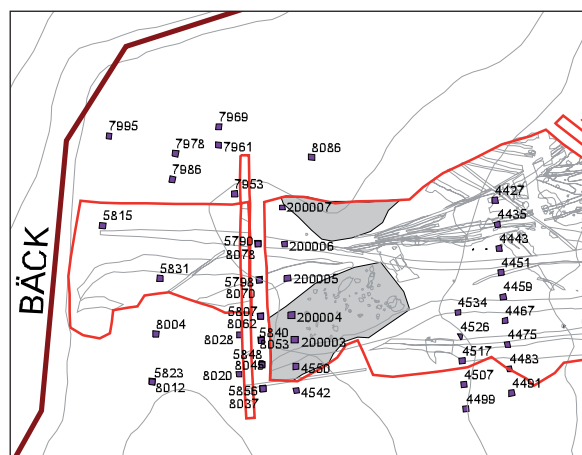
Syftet med undersökningen av matjordsrutorna uppe på platån var att fånga upp fynd från eventuella sönderplöjda golvlager i de från förundersökningen kända huslämningarna. Nedanför slutningen grävdes rutorna för att undersöka om material från den övre boplatsen hade eroderat ned i bäckravinsens botten.

Figur 8. Bettina Schulze Paulsson vid rutgrävning på platån. Bilden är tagen ned mot bäcken åt väster. Husabjär syns till vänster i bild. Foto: Per Wranning.

Figur 9. Matjordsrutor som grävdes ovanför sluttningen på platån. Skala 1:1250.

Figur 10. Matjordsrutor som grävdes nedanför sluttningen vid bäcken. Skala 1:1250.

Upp på platån riktades undersökningen mot matjorden över de båda vid förundersökningen förmodade huslämningarna 1 och 2. Sammanlagt 15 kvadratmeterstora rutor grävdes, massorna genomsöktes här på hackbord (figur 8 och 9). Utbytet av rutgrävningen vid huslämningarna var magert. I de femton rutorna framkom 2 flintavslag och 5 flintsplitter, varav ett bränt, till en sammanlagd vikt av 1,8 gram. De fåtaliga fynden kan inte dateras och därmed inte kopplas till husens brukningstid.

Nedanför sluttningen fingerävdes och vattensålades matjorden från 40 stycken likaledes kvadratmeterstora rutor. Rutorna förlades främst på den långsmala höjdryggen. Sju rutor (7953, 7961, 7969, 7978, 7986, 7995 och 8086) grävdes i våtmarken norr om höjdryggen medan två (8004, 5823/8012) grävdes i det låglänta partiet söder om höjdryggen (figur 10). I de 40 rutorna framkom i matjorden 22 flintor till en sammanlagd vikt av 23,6 gram. Utöver avslag och splitter, varav tre brända, hittades ett spån, ett mikrospån och ett avslag från ett slipat föremål.

De flesta av dessa fynd framkom i de rutor som låg ovanför lager som senare undersöktes och visade sig innehålla merparten av platsens flintmaterial. Resultatet motsäger att mesolitiska och neolitiska fynd i någon större mängd skulle ha omdeponerats i samband med erosion eller sentida jordbruksarbete.

I de rutor som grävdes i matjorden och våtmarkslagren på ömse sidor om sandreveln nere vid bäcken hittades enstaka flintstycken, i G7978 fanns det ovan nämnda fragmentet av ett spån (F185) men utbytet var generellt magert. Förhoppningen att organiskt

material från stenålder eller en senare broläggning skulle återfinnas infriades inte, en obränd käpp som hittades i G5815 ¹⁴C-daterades men den visade sig vara sentida (Beta-222517; 100 ± 40 BP).

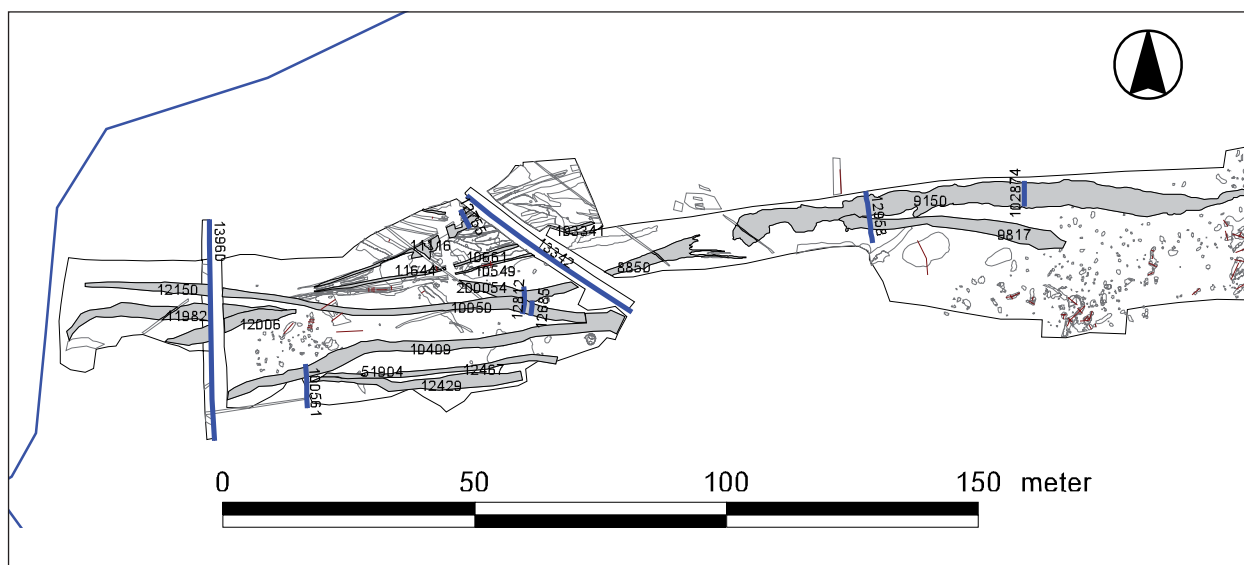
Som senare visade sig var merparten av våtmarkslagren sannolikt inte av sådan ålder att de funnits när den mesolitiska och neolitiska bopplatsen nyttjades. Troligen har de bildats med början i yngre bronsålder och sedan fortsatt att växa till under äldre järnålder (se nedan Delområde A).

Sammanfattningsvis kan sägas att matjorden och torvlagren innehöll oväntat små mängder flinta i förhållande till de omfattande sten- och bronsåldersaktiviteter som kunnat beläggas på platsen.

4.2. Hålvägar

Av äldre kringboendes berättelser att döma har hålvägarna på ömse sidor om bäckravinen varit synliga långt fram i tid innan de jämnades ut och fylldes igen. Sannolikt förklarar det de relativt sentida dateringarna som erhöles från ytliga lager (på avbanad nivå) vid förundersökningen. Sentida ljungbränning har genererat brandlager som ansamlats i de då fortfarande öppna hålvägarnas bottnar.

Hålvägarna identifierades vid utredning och förundersökning och kunde då följas från den nu undersökta platån, nedför sluttningen, över bäcken och uppför sluttningen på ravinens västra sida. Såväl väster som öster om bäckravinen ebbade spåren av vägarna successivt ut på de plana fälten. Vägarnas riktning har, åtminstone på ömse sidor om bäckövergången, varit rakt östvästlig. Vid bäcken löpte flera

Figur 11. De tvårsnitt över hålvägarna som dokumenterades vid undersökningen (blåfärgade feta streck med ID). Skala 1:1500.

stråk samman och det är tydligt att man siktar på ett vadställe där framför allt sandreveln öster om bäcken kunde nyttjas för att snabbt komma upp på fast mark. Riktningen rakt mot sluttningens lutning tyder på att eventuella vagnar varit styvt axlade vilket omöjliggjort körning på skrå, man måste köra rakt upp för att inte vagnen ska välta. Den nednötning som sker i en hålväg där i synnerhet krönet gröps ur innebär att stigningen successivt blir mindre brant vilket väl är förklaringen till att man fortsatt att färdas i de så småningom tämligen djupa långsmala sänkor som bildats. Vid Nolshögen fanns inga spår av att vägarna belagts med till exempel sten för bättre bärighet. Inte heller organiskt material som skulle kunna indikera risbäddar iaktogs. Flera hålvägar var tämligen smala och djupt skälade på ett sätt som antyder att de främst nyttjats av riddjur och boskap. Vad varje enskilt stråk avser kan inte samfärdsel med vagnar beläggas även om företeelsen i sig, mot sluttningen vinkelräta hålvägar, egentligen bara är nödvändig om man ska fram med just förspända vagnar.

Hålvägssystemet undersöktes punktvis, framför allt vid möten mellan olika stråk för att utreda stratigrafiska relationer. På figur 11 visas de sektionssnitt som handritades vid slutundersökningen. I förundersökningsrapporten finns ytterligare sektionssnitt publicerade.

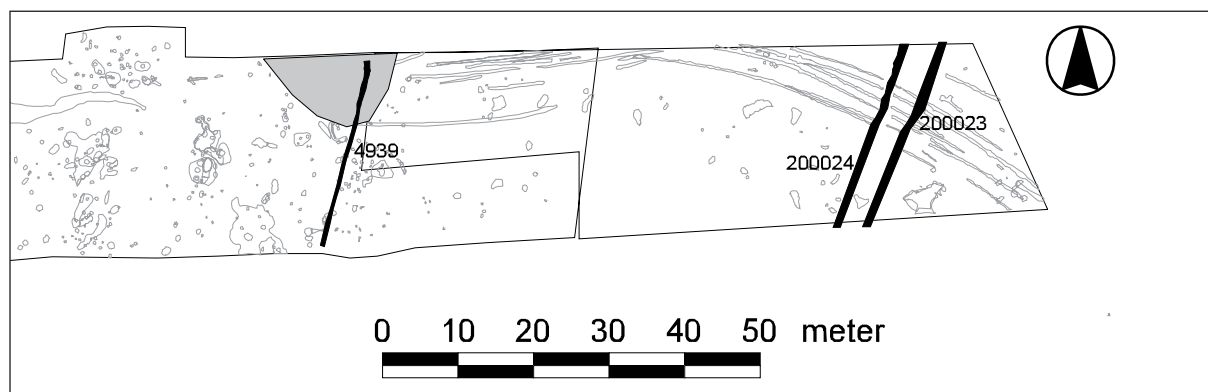
Generellt innehöll hålvägarna humös sand varvat med renare sandiga och grusiga linser och lager.

Enstaka stenar förekom men inga tydliga spår av att hålvägarna skulle ha förstärkts med påförda massor iaktogs.

De olika delarna, nedan benämnda segment, dokumenterades i de båda långsektioner som drogs tvärs över området i sluttningens nedre del och strax öster om bäcken. Segmenten med ID 10409, 8850/200 054 (två olika ID för samma hålväg på ömse sidor om schaktet), 10549 och 10661 berördes och dokumenterades i långsektionen C13342 (R40, R41 och R42, bilaga 9). Strax väster om denna dokumenterades segmentet med ID 11116 i sektionen C12755.

Långsektionen C13960 skar segmenten 10050 /12150 (två olika ID för samma hålväg på ömse sidor om schaktet), 11982, 12006 och 10409 (R38 och R39, Bilaga 9). Hålvägssegmentet 10409 finns även dokumenterat vid sektionen C100561 (R43) tillsammans med 12429 och 12467. I sektionerna 12685 och 12812 dokumenterades relationen mellan segmenten ID 10050 och 200054.

Halvvägs upp för sluttningen dokumenterades hålvägen 9150 i sektionen C12958 samt, trettio meter österut, i sektionen C102874. Hålvägssystemet handgrävdes också i halvmeterstora rutor vid sektionen C12958 i sluttningen och vid sektionerna C12685 och C12812. Dessa sektioner har handritats, vid C12958 ritades också hålvägssegmentet 9817, vars fyllning överlagrades av 9150. Fyra meterrutor grävdes vid skärningen mellan hålvägarna A11982 och 12006.

Figur 12. De sentida diken (svarta med ID) som nämns i texten. Skala 1:1000.

4.2.1. Datering av hålvägarna

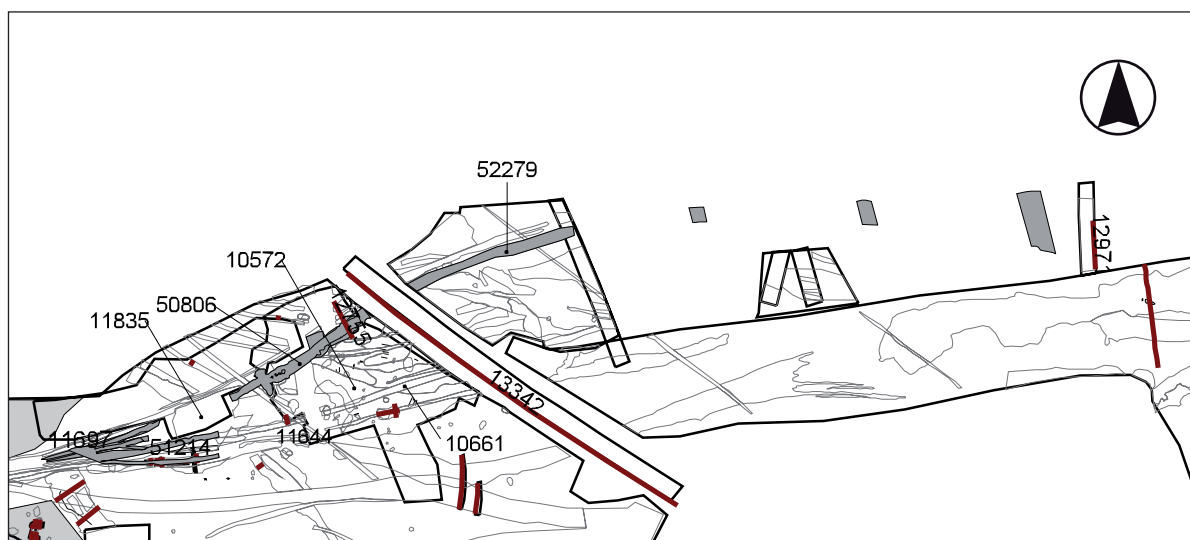
Hålvägssegmenten 10050/10409 var yngre än 200 054 och 10661/103341. Segmentet 10409 var yngre än 12429/12467 som överlagrade härden A51904 från vilken träkol ^{14}C -daterades till 2855 ± 50 BP (LuS 7115), motsvarande 1210-900 BC. Den igenfyllda 10661 överlagrades av härden A11644 som ^{14}C -daterades till 270 ± 40 BP (Beta-222519) vilket kalibrerat innebär 1480-1680 AD (85 % sannolikhet) eller 1760-1800 (8,2 %) och möjligen helt recent (2,1 %).

Avseende dateringen av hålvägssystemet kan också anföras att i de fall det kunde avgöras hade segmenten samma övergripande stratigrafiska relation till övriga företeelser inom undersökningsområdet. Den period då hålvägarna bildats utgör således ett eget skede bland händelser på platsen. Hålvägarna skars av samtliga diken och tegelrörsdräneringar. Egentligen är det endast segmentet 10661, och därmed även 103 341, som formellt läses av härden A11644 men den främre gräns för brukandet som det mest sannolika dateringsintervallet för härden (1480-1680 AD) indikerar är rimlig för hålvägssystemet i sin helhet. Härden hade grävts ned i lager som i sin tur överlagrade den helt igenfyllda hålvägen varför avsevärd tid verkar ha förflutit sedan just denna sträckning användes. Norr om Nolshögen, längre upp i bäckravinen, anlades senast under 1700-talet en stenvalvsbro och en mer reguljär väg för överfart över bäcken. Bron finns liksom delar av vägen bevarad strax norr om dagens Väg 117. På

Storskifteskartorna för Skogaby och Årnaberga från 1807 respektive 1803/1804 finns inga markeringar för eller omnämnanden av hålvägarna vid Nolshögen vilket styrker att vägsträckningen då är övergiven.

De hålvägar som hade relation till lagren 10572 och 104 380 (tolkade som bronsåldersåkrar) överlagrade dessa. Vid förundersökningen ^{14}C -daterades träkol från 10572 (då benämnt T50031) till 1270-1000 BC. Flera hålvägar överlagrade även erosionsmassor som i sin tur överlagrade de till äldre järnålder (cirka 200 BC-100 AD) daterade torvbildningarna söder om kulturlagret T12174 vid sektionen 100561 (jfr. nedan delområde A). Den yngsta av dessa tre dateringar torde ange en bakre gräns för vägnätets mest intensiva brukande även om ingen helt säker stratigrafisk relationskedja kunnat iakttas. I slutningen och på platån ovanför bäckravinen saknades tydliga relationer mellan hålvägarna och andra daterbara anläggningar.

Hålvägarna kan således ges en vid datering till perioden mellan de första århundradena e.Kr. och tidig ny tid. Vadet har använts under lång tid vilket visas av att de hålvägar som överlagrades av yngre hade fyllts igen innan man började färdas i de nya stråken. I hålvägarna fanns såväl flinta som sentida metallföremål men inget av dessa fynd ger någon ledtråd till en mer precis datering av själva brukandet. Generellt var hålvägarnas fyllningar betydligt mer humösa än stenåldersanläggningarna men inte så humösa som matjorden vilket styrker tolkningen av lämningarnas relativa ålder.

Figur 13. Diket A50806/52279. Anläggnings- och sektions-ID som nämns i texten har markerats. Skala 1:750.

4.3. Diken

Merparten av de anläggningar som mätts in som diken var tegelrörsdräneringar från 1900-talet. Bortsett från dessa fanns några diken som saknade rör i botten och kan antas ha haft en delvis annan funktion. Som gränsdiken tolkas de parallella A200023 och A200024 inom delområde E liksom det längre västerut belägna A4939 med liknande nordsydlig riktning (figur 12). I dessa diken iakttofs ytligt tegelkross, kalkprickar och enstaka skärvor av fajans eller flintgods samt en glasbit. De tre diken sammanfaller med gränsmarkeringar på Laga skifteskartan för Skogaby från 1849. På häradskartan från 1920-talet har det vid de båda östra diken tillkommit en väg som följer den äldre gränsen och möjligen var diken grävda på ömse sidor om denna väg. Några egentliga spår av vägen iakttofs inte vid undersökningen då den sedan länge är helt överodlad. Bristen på sten och grus i området runt diken gör det troligt att vägen varit en enklare markväg utan större mängder påfört material.

Av helt annan karaktär var diket A50806/52279 i område B och C (inmätt med olika ID på ömse sidor om längprofilen C13342). Kontexten undersöktes främst väster om C13342 där den dokumenterades i sektionen C12755, möjligen dokumenterades diket även i sektionen C12971 (då som A12974) längre upp i sluttningen dit det kan följas i en vid båge med stöd av inmätningarna från förundersökningen (figur 13). Nedanför sluttningen var diket fyllt med beige

lera medan det längre upp i backen hade en svart, torvig och delvis stenbemängd fyllning. Det upp till 1,5 meter breda diket (bredden på olika ställen var troligen främst avhängig avbaningsdjup) var djupast vid sektionen C12755 där botten låg 0,6 meter under den avbanade ytans nivå.

I undersökningens slutskede ställdes diket lågt belägna del under vatten vilket hindrade en mer ingående undersökning. Vattnet sjönk sedan inte undan innan undersökningen avslutades. Det som skulle ha undersökts var vad som, väster om C12755, kunde antas vara spår av stolpar i diket lerfyllning. Dessa framträdde som svagt humösa, skarpt avgränsade och cirkelrunda, färgningar på rad. Intill dessa fanns på ömse sidor om diket utvidgningar vars syfte är oklart (figur 14). Det förblev också oklart var diket blev av längre västerut vid gränsen mellan område A och B, det enda som kan sägas är att det försvann i det gytter av hålvägsspår och rännor som mättes in som A11697/51214.

Diket överlagrade lagret A10572, den fossila bronsåldersåkern, och överlagrades i sin tur av lerlagret A11835. Det senare lagret låg under hålvägen A10661 som var äldre än härden A11644 (jfr. avsnittet "Hålvägar"). Diket A50806/52279 verkar därmed härröra från en fas som legat mellan bronsåldersåkrarna och hålvägarna. Anläggningen kan i brist på fynd eller annat daterande material inte med säkerhet kopplas till andra företeelser på platsen. Diket kan

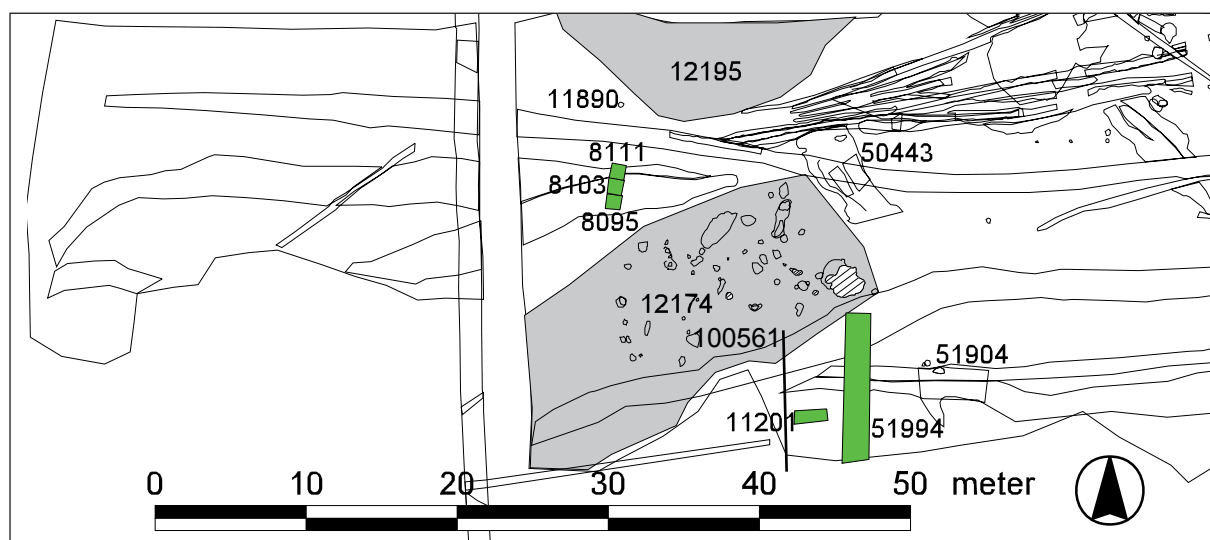

Figur 14. Per Wranning mäter in diket A50806. De gula stickorna markerar de förmodade stolphålen. Notera de grävda utvidgningarna. Diket skärs hitom utvidgningarna, i bildens nederkant, av en sentida dränering. Foto: Magnus Svensson.

ha grävts samtidigt som åkern A10572 brukades då det verkar ta hänsyn till 10572:s ungefärliga norra begränsning. Vid längsektionen C13342 verkade det som att dikesfyllningen blandade sig med, eller var äldre än, åkerlagret. På ömse sidor om sektionen var intrycket annars att diket ganska abrupt skar detta lager och av allt att döma även några tunna lager som överlagrade åkern. Möjligen härrör diket från tiden för den kraftiga erosion som daterats till århundradena kring Kristi födelse (jfr. nedan Delområde A).

4.4. Delområde A, "Boplats nedre"

Terrängen inom delområdet sluttade från den högsta punkten i öster flackt nedåt i alla riktningar. På ömse sidor om den smala sandrevel som sträckte sig ned mot bäcken fanns djupa flytjordlager (erosionsmassor) varvade med våtmarksavsatta gyttje- och torvlager (till exempel ID 12195). Söder om lagret 12174 fanns våtmarksavsatta lager under en meter tjocka erosionsmassor som i sin tur överlagrades av hålvägar (figur 15, 16 och 17).

Figur 15. Delområde A. Anläggningar, lager (ljusgrå) och grävnheter (gröna) som nämns i texten markerade med ID. Beträffande lämningar inom området för lagret 12174 se separat detaljplan nedan. Skala 1:500.

Som framgick i den spadgrävda grävnheten 11201 och i den västra väggen av ett maskingrävt djupschakt väster där om (vid sektionen 100 561) har en del av lagret 12174 och därmed den mesolitiska och neolitiska bopplatsen eroderats bort under senare perioder. Den kraftiga, närmast lodräta lutningen på

alven söder om 12174, kan knappast vara ursprunglig eller ha funnits när bopplatsen brukades (jfr. Ritning 43, bilaga 9). Den meandrande Lillån har skiftat lopp och i något skede har bäcken dragit sig norrut och närmat sig lagret 12174 för att sedan skifta till dagens bäckfåra intill Husabjär, cirka sjuttio meter

Figur 16. Lagerföljden i G11201. Lagret med rötter från vilket en alrot daterades till yngre bronsålder låg cirka 1,2 meter under avbaningsytan, under det mörka lagret längst ned på bilden till vänster (strax under den skummande vattenytan på den högra bilden). Tumstocken står bland rötterna. I ett intilliggande schakt provtogs vid sektionen 100 561 tre linser i det mörka lagret (jfr. figur 17). Foto: Magnus Svensson.

Figur 17. Del av sektion 100 561 mot sydväst (jfr. Ritning 43, Bilaga 9). Tore Pässe på väg att ta prov från de tre torvlinser (markerade av gula stickor) som analyserades avseende polleninnehåll (jfr. figur 16).
Foto: Magnus Svensson.

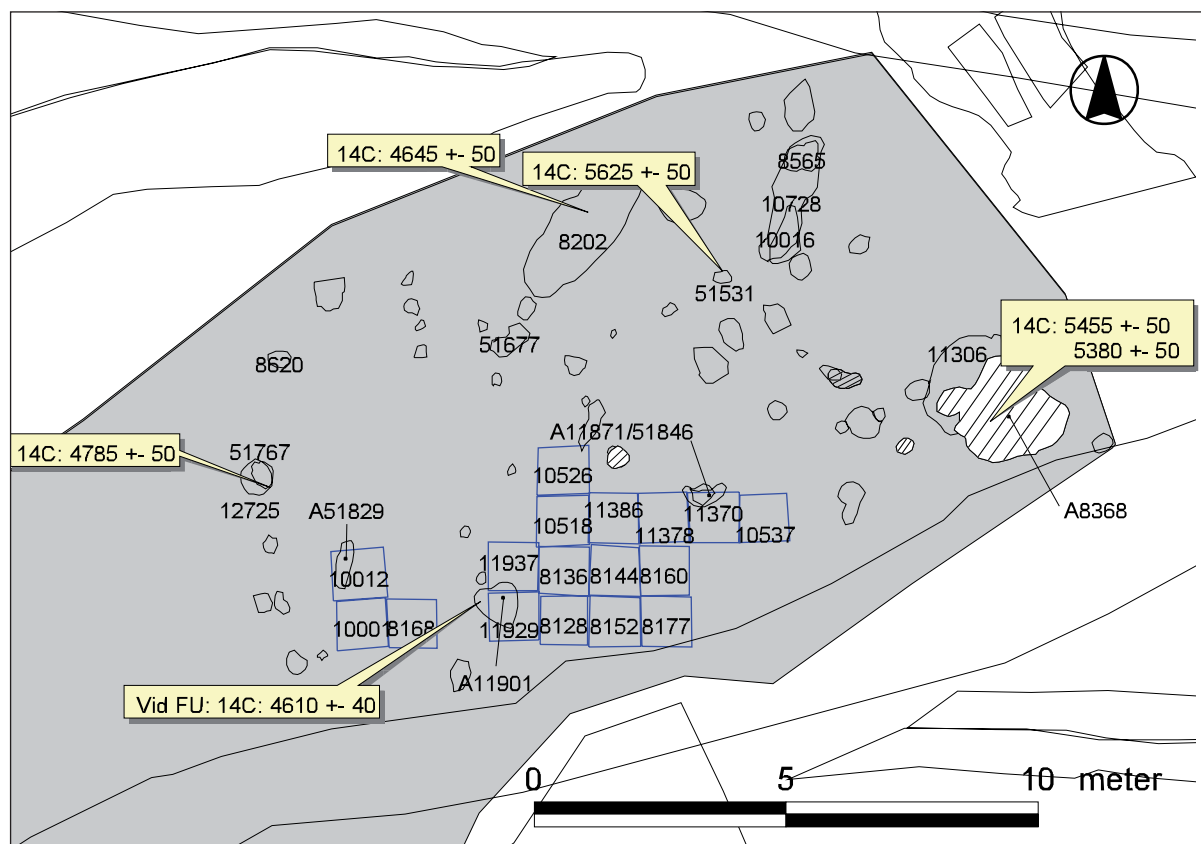
åt sydväst. En alrot från det understa organogena lagret (på nivån 30,98 m ö h) i grävenheten 11201 har ^{14}C -daterats till yngre bronsålder (Beta-222520; 2470 ± 40 BP).

Samma lager med trädrötter återfanns även i botten av det maskingrävda djupschaktet vid sektionen 100 561 där det överlagrades av erosionsmassor varvade med gyttje- och torvlager. Torv från tre av dessa lager ^{14}C -daterades i samband med Tore Pässes provtagning för pollenanalys (figur 17). Det understa provet (C) togs på nivån 31,08 m ö h och daterades till 2105 ± 45 BP (LuS 7112). Prov B och A togs på nivåerna 31,24 respektive 31,45 m ö h. De daterades till 2030 ± 45 BP (LuS 7113) respektive 1990 ± 45 BP (LuS 7114). De daterade lagerföljderna visar att en kraftig försumpning ägt rum under yngre bronsålder och äldsta järnålder. Århundradena före Kristi födelse började en kraftig erosion i området. Polleninnehållet i de tre provtagna lagren, som bildats mellan 200 BC och 100 AD, tolkas av Pässe som indikerande ett trädfattigt landskap präglat av öppna ljunghedar (bilaga 2).

Härden A51904 har nämnts ovan då dess datering indikerar en bakre tidsgräns för halvågen A12467. Härden var den enda inom området som vi okulärt bedömde som en typisk bronsåldershärd, i motsats till de neolitiska härdarna innehöll den rikligt med skörbränd sten. Kolprovet från A51904 innehöll uteslutande björk som daterades till 2855 ± 50 BP, motsvarande 1200-900 BC (LuS 7115). Dateringen är snarlik en från förundersökningen som erhöles vid analys av träkol från den fossila åkern 10572 (se nedan delområde B).

Nivån på härden A51904 kan även tjäna som ett bidrag till förståelsen av det nedre boplatsoområdets dramatiska topografi innan erosionen jämnade ut området. Härden hade anlagts på lägst nivån 32,4 m ö h fast att den låg endast åtta meter ifrån ”alrotslagret” som återfanns på nästan 1,5 meters lägre nivå trots den yngre dateringen.

Avseende stenåldersaktiviteterna tilldrog sig det urlakat humösa sandlagret T12174 det största intresset. Från en av groparna, A11901, i lagret tillvaratogs vid förundersökningen ett par tvärpilar. Träkol från

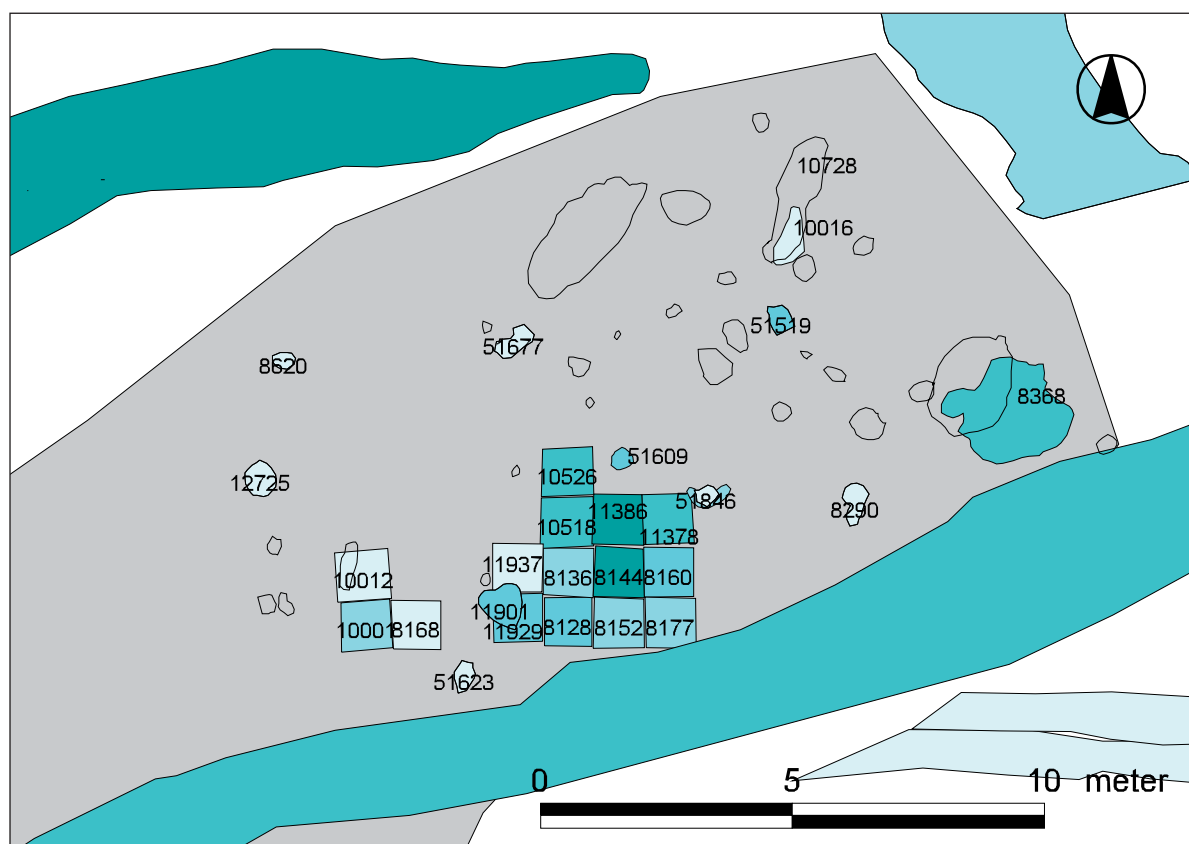

Figur 18. Anläggningar som nämns i texten och grävnheter (blå kontur) i lagret T12174. Härdar har skrafferats. På figuren visas även samtliga ^{14}C -dateringar från anläggningar i området. Skala 1:150.

gropen daterades då till 3520-3340 BC (87,5 % sannolikhet). Lagrets inmätta utbredning är delvis artificiell då det dels störts bort i den östra (av A50443) och den södra änden och dels banades bort i den norra änden där det var mycket tunt. Kring A11901 var lagret som tjockast, mellan 0,05 och 0,1 meter. I den enda gropen norr om lagret, A11890 (figur 15), fanns en större mängd keramikskärvor från ett söndertryckt kärl (Fnr 232/233, se Fynd). Bland de kraftigt ”anfrätta” skärvorna fanns rikligt med träkol från uteslutande ek. Kolprovet från anläggningen har inte ^{14}C -daterats men godsets karaktär indikerar en tidig neolitisk datering. Godset var snarlikt godset i kärlet Fnr 229/230/231 som återfanns krossat men samlat inom ett mindre område i lagret 12174 (koncentrationen inmätt som A51677). Från godset i en av dessa skärvor har förkolnat material tillvaratagits och daterats till 4595 ± 80 BP (LuS 7765). På grund av keramikfyndet i A11890 banades det intilliggande, i en halvmeterdjup våtmarkssänka ansamlade, torv-

lagret T12195 försiktigtvis i tunna skikt men inga ytterligare fynd gjordes.

De flesta anläggningar i området för T12174 undersöktes till 100 %. Merparten tolkades som gropar av olika storlek. Generellt bestod fyllningarna av mörkgrå, urlakat humös sand. Några beskrevs som sotiga och i ett antal fanns rikligt med träkol. Några nedgrävningar hade en storlek och en form som gjorde att de tolkades som stolphål. Inga huslämningar eller andra konstruktioner kunde identifieras. I anläggningarna hittades 20 flintstycken vägandes 144 gram medan det från 15 meterrutor tillvaratogs 276 flintor till en vikt av 319 gram. Skillnaden i genomsnittlig vikt är frapperande. Till del kan den förklaras av skilda undersökningsmetoder, anläggningsfyllningarna vattensällades endast undantagsvis. Sannolikt påverkar även att rutorna förlades i det område som framstod som det med störst mängd flinta men förhållandet framstår ändå som signifikant (se vidare nedan under Fynd). Spridningen av flinta

Figur 19. Fynd av flinta (vikt) i grävnheter och anläggningar i lager 12174. Högre vikt motsvaras av mörkare färg. Figuren ger en principiell bild, observera att de intervall som styr färgmättnaden skiljer sig något mellan grävnheter och anläggningar. ID 10016 var en yttlig fyllning i den större gropen 10728. I ofyllda anläggningar återfanns inga fynd. Skala 1:150.

(vikt) i anläggningar och i meterrutor i lagret framgår av figur 19. Det bör betonas att flintförekomsten inte är lämpad för kvantitativa analyser då lagret endast undersöktes till del, främst för att tillvarata ett representativt fyndmaterial. Det bör också hållas i minnet att olika perioders lämningar förekom blandat och att den södra delen av lagret eroderat bort.

Huruvida lagret T12174 ska betraktas som ett egentligt kulturlager eller som en äldre markhorisont i vilken fynd trampats ned är oklart. En del anläggningar syntes först när lagret banades bort men det är vanskligt att avgöra om de verkligen var överlagrade eftersom lagret och anläggningsfyllningarna var snarlika. Visst stöd för tolkningen av lagret som ett ackumulerat kulturlager kan hämtas i att flera av de större groparna var fyndtomma. Hade de grävts genom lagret borde de ha innehållit fynd som omlagrats.

Dateringarna från delområdet visar på två huvudsakliga perioder för aktivitet. En under tiden

mellan 4500 och 4100 BC och en senare någon gång inom tidsintervallet 3650-3350 BC. Såväl de båda nämnda keramikkrämlen som tvärpilarna förmodas vara neolitiska. Det enda fyndet i A8368, en bipolar kärna, bör vara från den äldre av de båda faserna med tanke på härdens båda ^{14}C -dateringar. Den större gropen A11306 (figur 18), som överlagrades av härd A8368, innehöll tyvärr inga fynd. I sammanhanget kan nämnas gropen A10728 där två separata kolprover innehöll närmast utslutande tall (*pinus*). Just dessa båda prover har inte daterats men tre andra dateringar som gjordes på träkol från tall vid undersökningen gav samtliga värden runt 7000 BC. I gropen A51531 från vilken träkol från lind (*Tilia*) daterades till 5625 ± 50 BP (LuS 7118) fanns även björk och tall. Anläggningar yngre än 4000 BC inom Nolshögen-undersökningen innehöll ek, björk, lind och hassel. Eftersom ingen anläggning daterad som neolitisk eller yngre innehöll träkol från tall kan även formellt odaterade gropar med tall antas ha varit

Figur 20. Delområde A och B efter den inledande matjordsavbaningen. Fotot togs nerifrån bäcken åt öster. Mitt i bild undersöks anläggningar på den nedre boplatsen. Längre bort, i slutningen inom delområde C, rensas hålvägar fram. Långsektionen C13342:s sydöstra ände ligger precis till vänster om den stora jordhögen i bildens högerkant. Foto: Magnus Svensson.

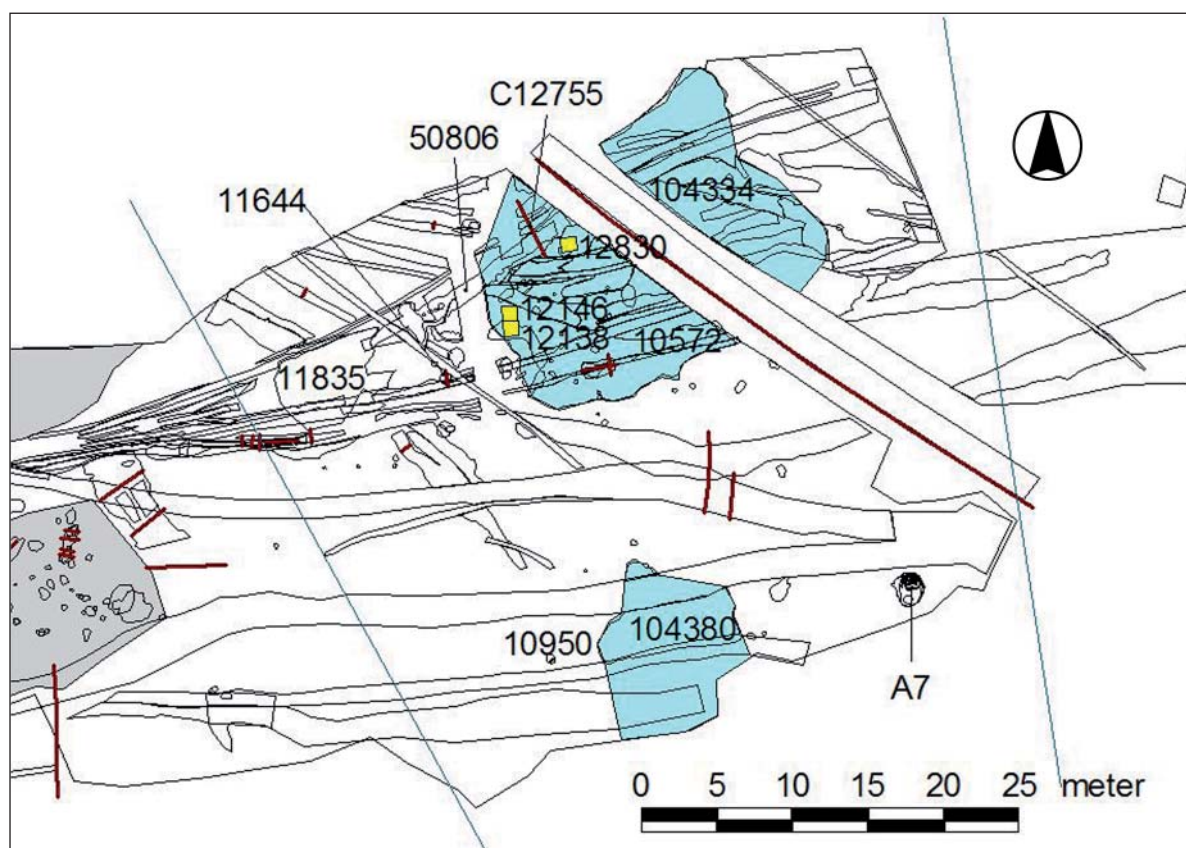
mesolitiska. I så fall kan även gropen A51829 med en övervikt av tall tillsammans med små mängder ek och björk tolkas som från tiden före 4000 BC. Gropar som A11871/51846 och A8620 med en övervikt ek och björk tillsammans med hassel kan vara från endera perioden. Om tolkningen är korrekt finns det ingen möjlighet att särskilja de sent mesolitiska aktiviteterna från de tidigt neolitiska. Den nedre boplatsen har då i alla skönjbara avseenden använts på liknande vis under två skilda aktivitetsfaser med minst femhundra år emellan.

4.5. Delområde B

Liksom inom delområde A fanns den högsta punkten på delområde B längst i öster vid långsektionen C13342:s sydöstra ände där den branta slänten upp mot platan planade ut något för att falla flackt slutande mot bäcken. På ömse sidor om den långsmala höjdsträckningen slutade terrängen såväl åt söder som åt norr (figur 20).

Då jag ovan redogjort för hålvägarna, diket 50806, lagret 11835 och härden 11644 kommer jag här inledningsvis att beskriva bronsåldersåkrarna och ett par anläggningar med möjlig anknytning till dessa. Därefter beskrivs de lämningar som framkom under de fossila åkrarna och omgivande lager. De lämningar som tolkats ingå i det neolitiska rännsystemet beskrivs samlat nedan vid "Delområde E".

Vid förundersökningen konstaterades lagret 10572 (då inmätt som T50031) i ett djupschakt drygt tio meter väster om långsektionen C13342. Det tolkades då som en försumpad äldre markhorisont. En datering av träkol som togs från lagret vid FU gav ett värde motsvarande mellersta bronsålder, 1270-1000 BC (2930±40 BP; Beta-198034). Lagret framträdde mellan hålvägarna och berördes vid undersökning av dessa. Relationen till diket 50806 undersöktes och dokumenterades förutom i långsektionen C13342 även i sektionen C12755. Lagret undersöktes vidare i meterrutorna 12830, 12138 och 12146 (figur 21).

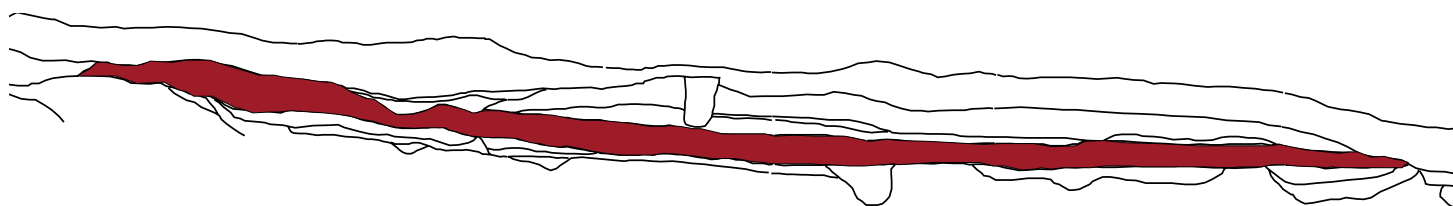

Figur 21. Delområde B. Anläggningar, grävnheter och sektioner som nämns i texten har markerats med ID. De båda lager som tolkats som bronsåldersåkrar, 10572/104334 och 104380, har färgats ljusblå. Skala 1:500.

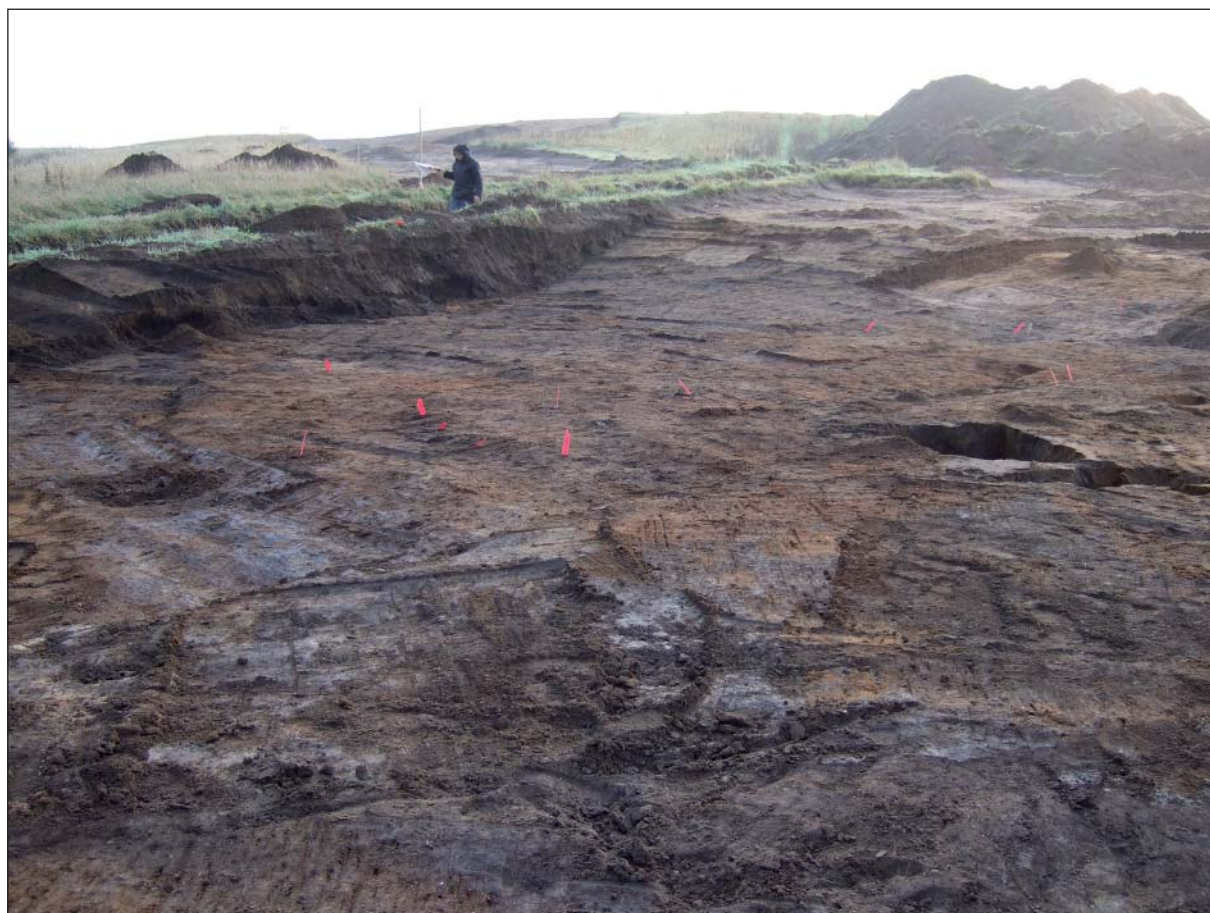
Det 0,2 meter tjocka lagret kunde efterhand konstateras vara cirka 15 x 22 meter stort. Mot kanterna var det uttunnande (figur 22, se även ritning 40-42, bilaga 9). Den östra delen av åkern, lagret 104334, frilades och avgränsades vid slutet av undersökningen genom maskinavbaning varvid dess utbredning endast mättes in innan det schaktades bort. Det mörkgrå/gråbruna till svarta lagret bestod av humös, torvig och ställvis träkolsbemängd sand. Från lagret tillvaratogs en bränd flintkärna, ett skrapretuscherat

avslag samt ytterligare ett par avslag. Delar av massorna från rutorna 12138 och 12146 vattensållades utan att ytterligare fynd framkom.

Eftersom det sedan förundersökningen var känt att det under 10572 fanns ytterligare anläggningar banades lagret bort med maskin mot slutet av undersökningen. Lagret visade sig då ha bildats i en markerad sänka som sammanföll med lagrets utbredning i plan (figur 23). I alven under lagret framträdde årderspår som mörkgrå, två till fyra centimeter breda och upp

Figur 22. Schematisk framställning av lagerföljden i sektionen C13342 med bronsåldersåkern (10572) mörkfärgad. Mot sydväst. Ej i skala. Jfr. Ritning 40-42, bilaga 9.

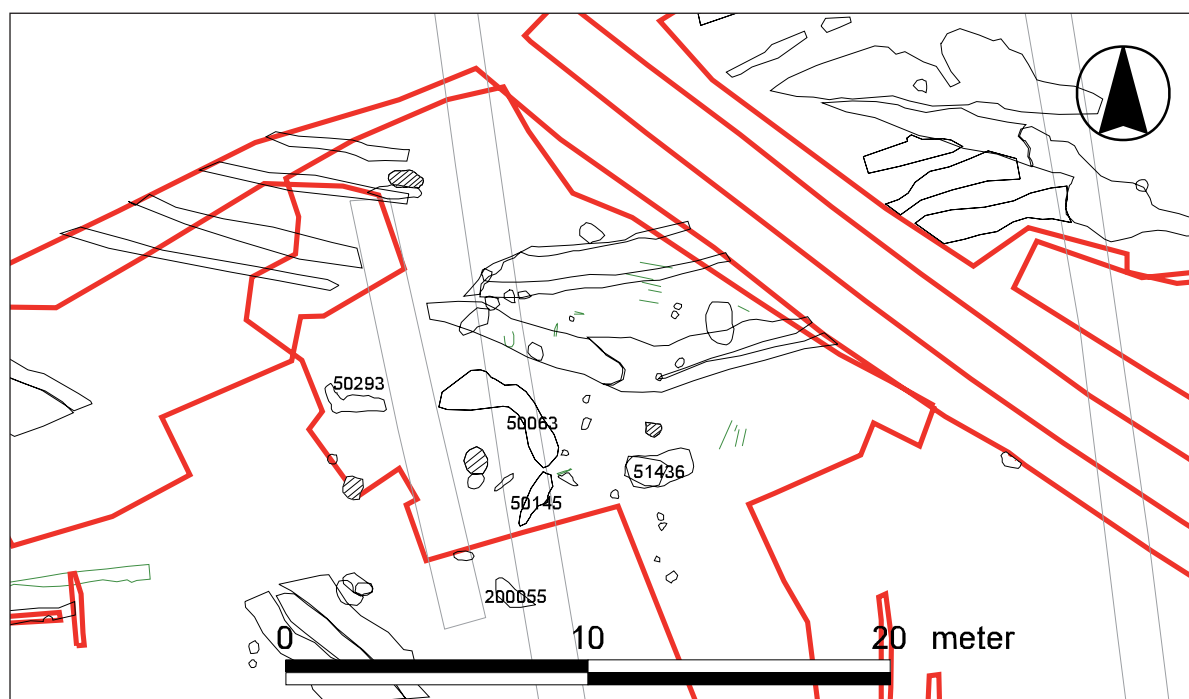

Figur 23. Ytan under bronsåldersåkern (lager 10572) efter andra avbanning. Årderspår förekom spritt i hela sänkan. Bettina är i färd med att dokumentera långsektionen C13342. Notera slänthöjningen hitom profilbänken till höger om Bettina. Foto mot sydost. Foto: Magnus Svensson.

till en meter långa, streck. Omedelbart efter friläggande var de tydliga och distinkta men de oxiderade fort och förbleknade. Deras flyktiga karaktär gjorde att vi beslöt att inte lägga tid på att dokumentera dem mer noggrant och endast enstaka mättes in schematiskt. Spåren hade inte skurit igenom lagret i sådan mängd att något system kunde skönjas, korsande spår iaktogs inte utan de framträdde endast som parallella streck.

Lämningen 10572/104334 liknar i de flesta avseenden en fossil åker som Per Wranning och jag undersökt vid Hålldämet i Skrea utanför Falkenberg (Svensson 2006). Bland slående likheter kan nämnas de likartade topografiska lägena, precis vid övergången mellan branta sluttningar och mer plan mark. På båda platserna hade lagren ansamlats i svackor som, enligt vår tolkning, gröpts ur av ärjning. Årderspårerna under lagren framträdde på liknande sätt även om de i Skrea grävts djupare och därför framträdde

bättre. En sista påfallande likhet var lagrens färg och innehåll av rikligt med träkol. I båda fallen skilde sig lagren markant från över- och underliggande lager. Åkern i Skrea var betydligt större och hade måtten 120x30 meter. Den verkar också ha varit något yngre än den vid Nolshögen då härdar under såväl som över lagret fick i stort sett samtida ¹⁴C-dateringar till yngre bronsålder. Det ska dock betonas att det inte fanns någon väldaterad anläggning som låste Nolshögenåkern framåt i tid. Den var äldre än hålvägarna och överlagrades av erosionslager som kan ha varit samtida med de som daterats till äldre järnålder men kan mycket väl ha brukats under längre tid än vad den anförda träkolsdateringen ger vid handen. Typen av lämning ska enligt fornminnesregistret benämnas ”oregelbunden blockparcell med konkav yta” och är ett typiskt resultat av bronsålderns jordbruk. De jordprover som togs i lagret vid Nolshögen har inte analyserats men de kommer att sparas.

Figur 24. Anläggningar som framkom under lagret 10572. Härdar har skrafferats. Anläggningar som nämns i texten har markerats med ID. Förundersökningsschakten har markerats med grå kontur medan röd fet linje markerar dels UO:s yttre begränsning och dels områden som avbanades ytterligare en gång. Skala 1:250.

Under lagret 10572 fanns förutom årderspår även stolphål, gropar, rännor och några härdar (figur 24). Träkol från rännan 50063 har daterats till 4745 ± 50 BP (björk, LuS 7121) och 4685 ± 50 BP (lind, LuS 7125). Träkol (ek) från gropen 51436 har daterats till 4780 ± 50 BP (LuS 7133). Från 50063 finns även två dateringar från förundersökningen, 4690 ± 40 BP (Beta-195615) och 4680 ± 40 BP (Beta-198033). Eftersom inga anläggningar under 10572 verkar härröra från bronsålder får träkolet i lagret antas härröra från aktiviteter yngre än eller samtida med lagrets bildande. Gropen 200055, strax söder om åkern, ^{14}C -daterades vid förundersökningen (då den undersöktes delvis) till senneolitikum (3580 ± 40 BP; Beta-198032). Det var för övrigt en av få anläggningar vid Nolshögen som innehöll keramik, två skärvor från samma kärlnyning hade vertikalt ställda långsmala intryck (Bjuggner & Svensson 2004:12).

Anläggningarna under 10572 tyder annars på tidigneolitiska aktiviteter från de båda århundradena på ömse sidor om 3500 BC. Statistiskt har dateringarna inom delområde B en tyngdpunkt i slutet av tvåhundraårsintervallet vilket skulle innebära att de aktuella lämningarna skapats under ett kortare skede mellan 3500 och 3400 f. Kr.

Beträffande anläggningarna öster om C13342 får den stratigrafiska relationen till lagret 10572 anses som oklar. De flesta var troligen äldre än åkern men nedgrävningar kan ha skurit lagret utan att för den skull ha iakttagits i lagrets yta som var minst sagt rörig på grund av alla korsande hälvägar och diken. Under alla omständigheter dokumenterades de systematiskt först efter att lagret banats bort. Frekvensen anläggningar var avtagande jämfört med området västerut och endast enstaka gropar och stolphål framkom.

I slutet av undersökningen upptäcktes vid förnyad avbanning av området längs UO:s södra begränsning ytterligare ett lager som tolkas som en åker, lagret 104380 (figur 21). Till färg och innehåll var det identiskt med 10572 men då det inte frilades i sin helhet är dess utbredning oklar. Inom UO hade det en storlek av cirka 10×10 meter. Det var något tunnare än 10572 och hade en tjocklek på cirka 0,1-0,15 meter. De båda åkrarna har haft liknande lägen även om 104380 låg lägre i terrängen.

Några meter väster om den södra åkern (lagret 104380) låg den enda anläggningen som tolkades som en kokgrop: A10950 (figur 21). Den cirka 0,6 meter stora och 0,2 meter djupa gropen var fylld med tätt packade stenar varav några skärviga. Samtliga stenar

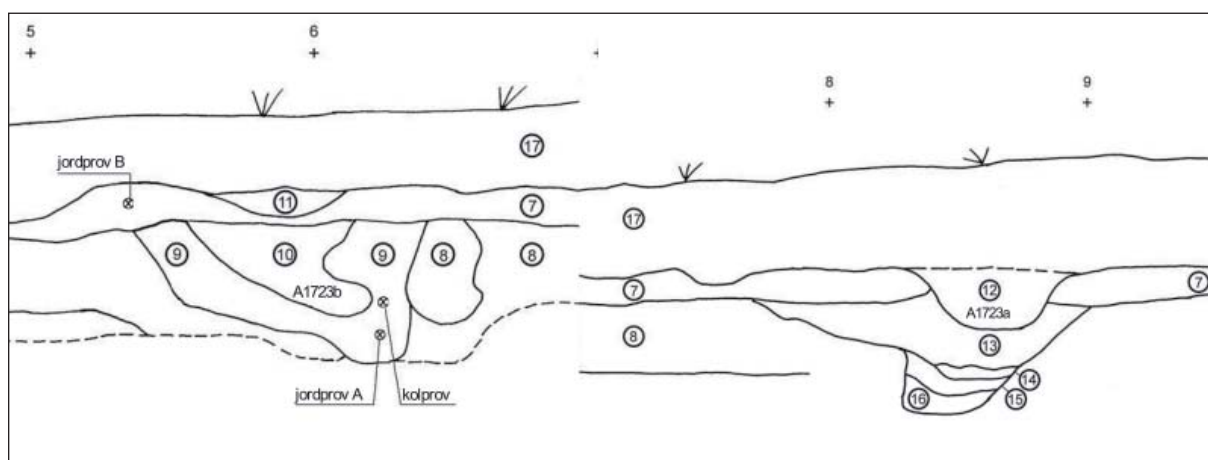

Figur 25. A7 efter upprensning innan undersökning. Foto mot söder. Till höger visas den digitala inmätningen av anläggningen i plan. Stenar är ljusgrå. Skala 1:75. Foto: Linn Mattsson

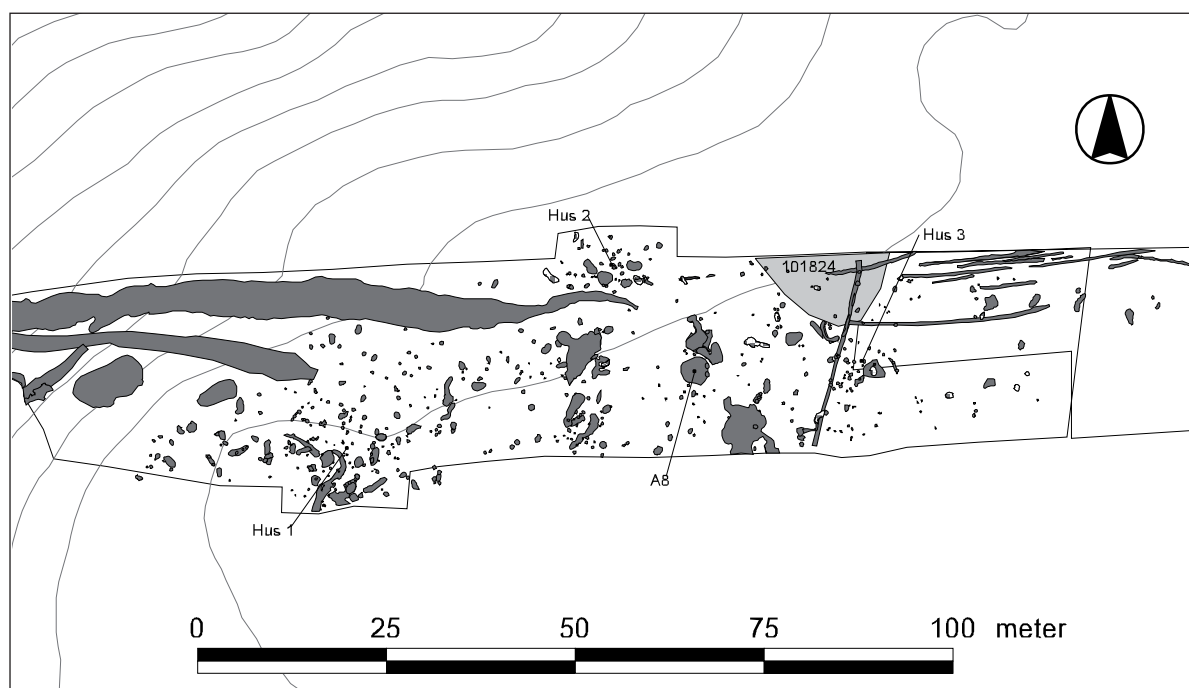
var påfallande ”rena” och varken sot eller träkol fanns i den sandiga fyllningen. Inga fynd hittades i gropen.

En anläggning av särpräglad slag var A7, belägen i slutningen ovanför den södra åkern (figur 21). Den identifierades först som ett litet stenröse som efter upprensning visade sig ha anlagts i den norra änden av en oval, cirka 2,2x1,9 meter stor, grop som var nedgrävd i grov sand. Kortändornas sidor sluttade flackt medan långsidorna var branta. I botten av den knappt 0,4 meter djupa anläggningen fanns två cirkelrunda flackt skålade fördjupningar, en i den norra och en i den södra änden. Räknat från gropens plana botten var den södra fördjupningen nedgrävd ytterligare 0,2 meter medan den norra var 0,1 meter djup.

De sandiga fyllningarna i anläggningen var humösa och innehöll ställvis grus, träkol och bränd lera. I den norra änden fanns på olika nivåer fem centimeter breda strimlor eller linser med sot och bränd lera. Anmärkningsvärt är att gropens undre fyllningar förseglats med ett 0,2 meter tjockt, homogent och oskiktat, lerlager. På detta lerlager var det lilla röset anlagt, rakt ovanför den norra fördjupningen (figur 25). Anläggningen gav sammantaget ett intryck av konstruktion vars slag vi dock inte kunnat tolka. Inga fynd framkom och två analyserade jordprov saknade makrofossil. En ^{14}C -analys av ett kolprov (*Prunus/Sorbus*, troligen hägg eller rönn) från anläggningen gav ett recent värde (33 ± 40 BP; LuS 7134) som knappast kan anses motsvara anläggningens tidsställning.

Figur 26. Två utsnitt av sektion från förundersökningen som visar den i texten diskuterade principen för sättningslagrens relation. Originalskala 1:20, ritningen är förminskad. 17 = matjord, 7 = 10572, fossil åker, 11 respektive 12 = sättningslager, 8 = alv, övriga nummer anger fyllningar i de grävda rännorna. Ritningen upprättad av Ann-Charlotte Larsson och Magnus Svensson (Svensson & Bjuggner 2004: bilaga 5).

Figur 27. Delområde D. Huslämningarnas lägen samt A8 och lagret 101824 visas som referens. Höjdkurvorna har en meters ekvidistans. Skala 1:1000.

Det neolitiska rännsystemet beskrivs sammanfattande nedan men jag ska här beskriva en företeelse av tekniskt slag som förklarar varför flera av rännorna inom delområde B till synes hade oklara stratigrafiska positioner. Ytliga sättningsslag som följde rännorna överlagrade lagret 10572 som i sin tur överlagrade själva nedgrävningarna och deras sekundärfyllningar. Fenomenet innebär att anläggningarnas egentliga nivå lätt förväxlas med sättningsslagrens som inte har med själva nedgrävningarna att göra även om stråken sammanfaller rumsligt (figur 26). Inom delområde B där sättningsslagren blandade sig med hålvägsspåren blev problemen att reda ut vad som var vad avsevärda. I flera fall förmådde vi inte att reda ut enskilda rännors egentliga relation på ett tillfredsställande sätt. Beträffande rännan 50063 råder ingen osäkerhet men annars får flera av de rännor som återfanns vid eller under 10572 anses som osäkert tolkade.

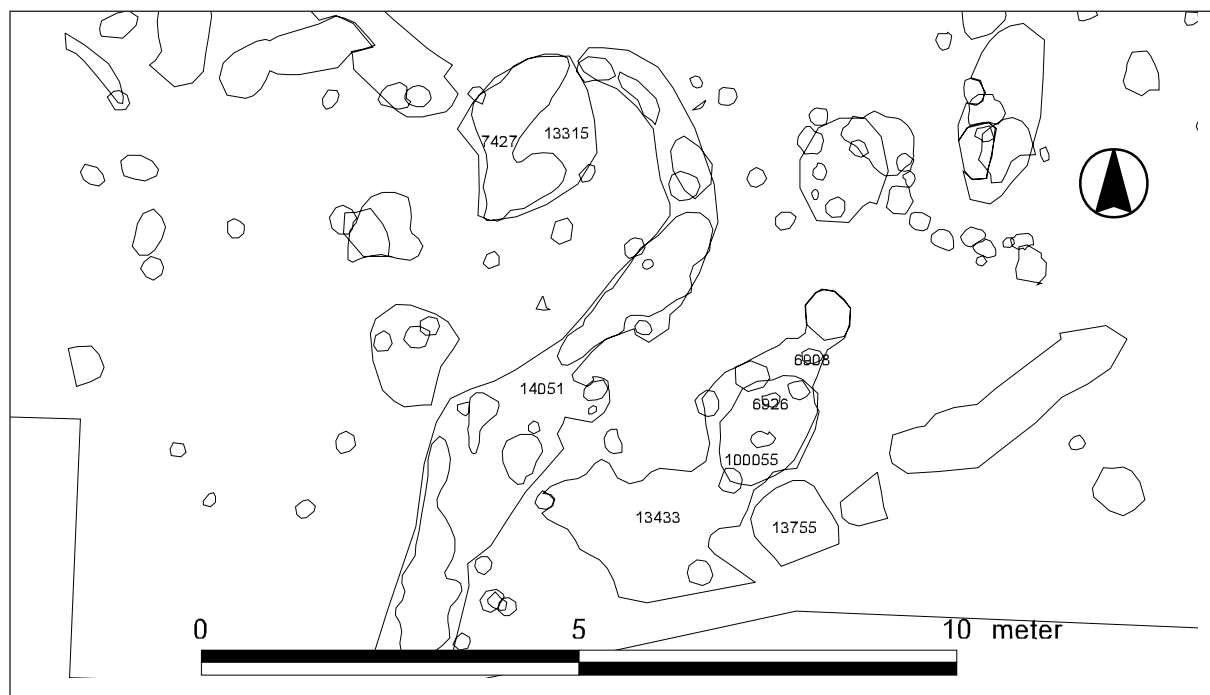
4.6. Delområde C

Inom delområde C, som bestod av slutningen mellan plattan och området vid bäcken, framkom främst hålvägar som beskrivits separat ovan. Troligen berördes diket A50806/52279 i ett nordsydligt sökschakt vars östra vägg dokumenterades i sektionen C12971 (som A12974; jfr. ovan figur 13). En stor grop, A9769, i

slutningens övre del undersöktes inte då den inledningsvis uppfattades som recent (fyllningen innehöll obränt trä) men inmätningar från förundersökningen tillsammans med senare iakttagelser vid slutundersökningen visar att den igenfyllda gropens översta fyllning skars av hålvägar. När misstaget upptäcktes fanns inte tid kvar för att undersöka anläggningen noggrant. Den snittades med maskin varefter den västra schaktväggen grovrensades och fotograferades. Gropen var knappt 10 meter lång, 5 meter bred och 1,5 meter djup. I botten fanns varviga, grusiga, fyllningar medan den övre fyllningen var humös och mycket kompakt. Inga fynd framkom.

4.7. Delområde D, "Boplats övre"

Anläggningsbeståndet inom den västra delen av plattan ovanför slutningen präglades av nedgrävningar. Gropar och stolphål förekom spritt medan härdarna tenderade att ligga längs den norra kanten och i den östra delen av delområdet. 20 av undersökningens sammanlagt 32 härdar låg samlade i ett brett stråk mellan Hus 2 och 3. Fyra av härdarna i stråket har daterats till 3700-3350 BC till vilket kan fogas ytterligare en härd, belägen fyrtio meter österut inom delområde E, som vid utredningen daterades till samma period.

Figur 28. Anläggningar söder om Hus 1 som nämns i texten markerade med ID. Skala 1:100.

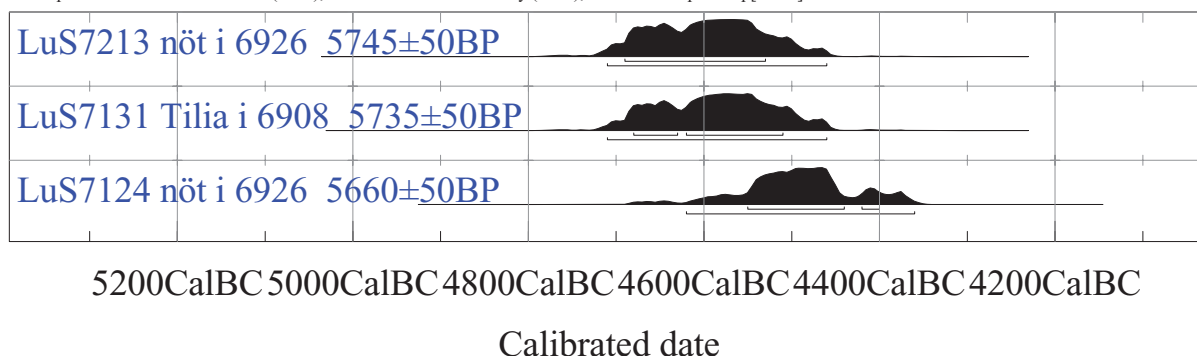
Således var samtliga fem *daterade* härdar på platån av allt att döma anlagda under tidigneolitikum. En av dem, A101323, återfanns i botten av en grop i den

östra änden av Hus 3 och tolkas som tillhörande denna kontext. Tolkningen baseras dels på härdens läge och dels på närmast identiska ^{14}C -dateringar

Figur 29. Lerplattan i 100055, en eventuell ugnsbotten. Foto: Linn Mattsson.

Atmospheric data from Reimer et al (2004);OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

Figur 30. Grafisk framställning av de tre ^{14}C -dateringarna från kontexter vid den eventuella ugnen 100055.

från härden och en väggränna i huset. Övriga härdar kunde inte knytas till någon specifik kontext (de utgör i sig naturligtvis en sådan). Noteras kan de tre tidigneolitiska härdarna i direkt anslutning till Hus 2, en byggnad som verkar ha byggts nästan ettusen år efter att härdarna brukades (se nedan).

Härdarna innehöll sotig sand och träkol varvat med grusiga linser men generellt inte skörbränd sten vilket gjorde dem mindre uppenbara innan undersökning. I flera fall täcktes de fortfarande efter avbaning till en nivå där anläggningar började framträda av ett lager grusig sand, ett urlakningsskikt mellan matjorden och alven. Hade det inte varit för vätan och att ytan stod öppen under lång tid hade sannolikt en stor del av anläggningarna aldrig hittats. Det är talande att hälften av härdarna på plåtån hittades först efter andra och tredje avbaning.

Undersökningens enda ^{14}C -datering från de tre århundradena mellan 4000 och 3700 BC (5050 ± 50 BP; LuS 7127) kom från A14051, en långsmal nedgrävning som låg intill den södra väggen i Hus 1. Den anläggningen saknade uppenbar stratigrafisk relation till huset (figur 28). I den halvmeterdjupa anläggningen fanns spår av upprepade omgrävningar. Det rännformade gropsystemet verkade ha samband med 7427/13315, en drygt 0,7 meter djup grop från vilken träkol dock gav värdet 4740 ± 50 BP (LuS 7128), en sannolikt tvåhundra år yngre datering. Två jordprov från A14051 analyserades men båda saknade makrofossil.

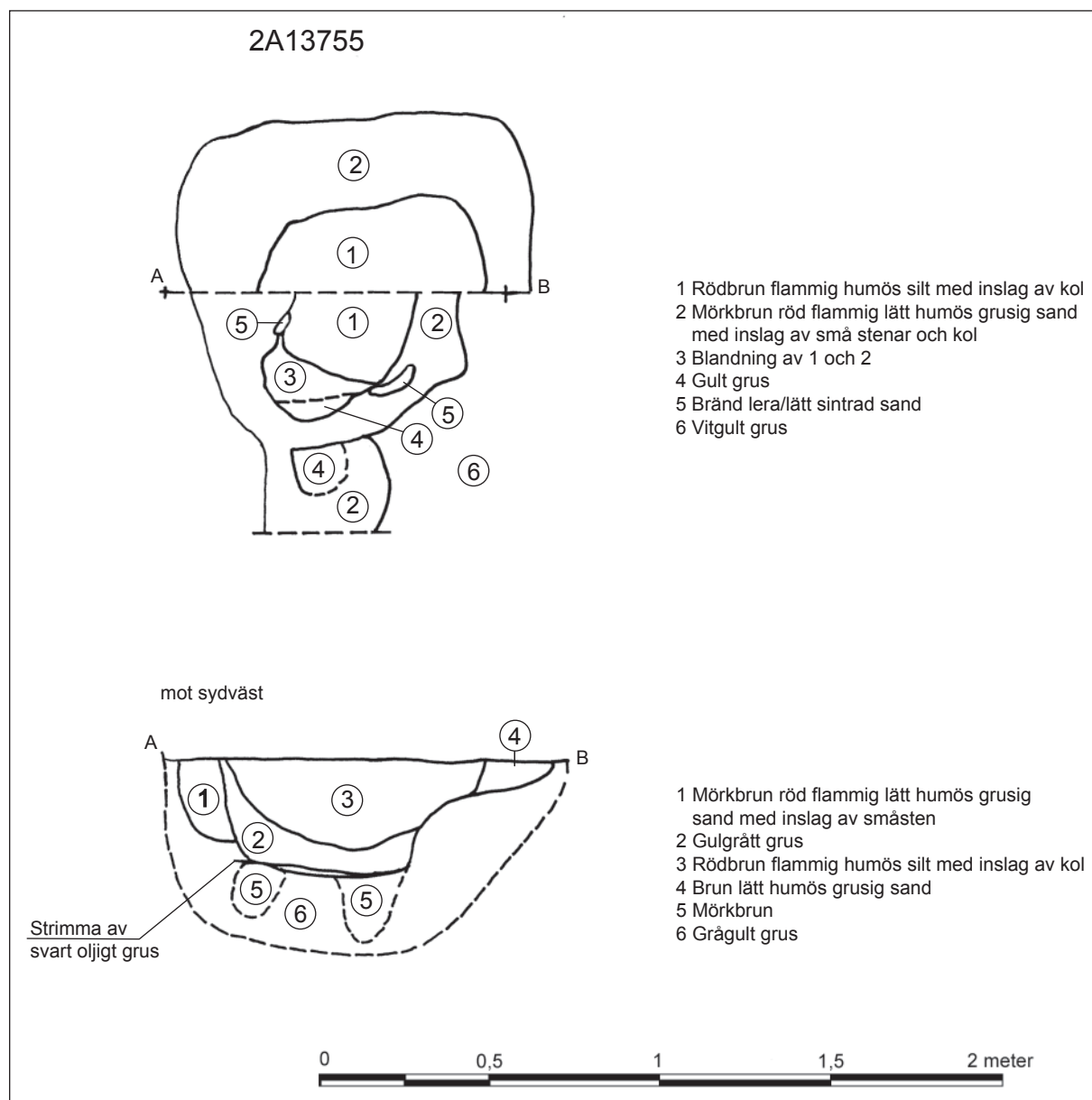
Intill undersöktes en kontext där det humösa sandlagret 13433, som innehöll träkol, lera och bränd lera, tillsammans med en nedgrävning (100055) tolkades som spår efter en ugn (figur 29). Tre jordprover

från anläggningen analyserades men de innehöll inga makrofossil. I direkt anslutning till denna anläggning låg 13755 som även den tolkades som en möjlig ugnrest (figur 31).

Utöver ett enda flintavslag i A13433 gjordes inga fynd i någon av de ovan beskrivna anläggningarna. I de vedartsanalyserade träkolsproverna från detta mindre område söder om Hus 1 fanns en påfallande dominans av ek (*Quercus*) och lind (*Tilia*), även hasselnötskal förekom. Två ^{14}C -analyser på just nötskal som tillvaratogs i anslutning till en av lerkoncentrationerna (6926) tyder, liksom träkol från närliggande stolphålet 6908 på aktiviteter vid mitten av det femte årtusendet BC (figur 30).

Dateringarna är lite överraskande eftersom mesolitiska ugnskonstruktioner är i princip okända. Jag har från västsvenskt håll inte hittat någon tidigare uppmärksamman. Såväl dateringen som anläggningarnas funktion kan alltså ifrågasättas även om jag inte kan se något som i sig hindrar att ugnar skulle kunna ha anlagts vid den tid som ^{14}C -dateringarna indikerar. Möjligen kan de återfunna nötskalen tolkas som att lerplattorna i 100055 och 13755 hettats upp för rostning av hasselnötter. Det finns naturligtvis flera andra alternativ men som så ofta är just hasselnötter det enda som kan beläggas.

Nämnas ska också A8, en större grop som hittades när tre små gropar (4774, 4791 och 4807, figur 32) undersöktes utifrån hypotesen att de kunde vara fasadstolphälen till en neolitisk långhög (jfr. Gidlöf, Hammarstrand Dehman & Johansson 2006) eller avtryck från stenarna i en storstensgrav. Några spår av en gravläggning hittades dock inte i närheten och groparna företedde inte de drag som förväntades

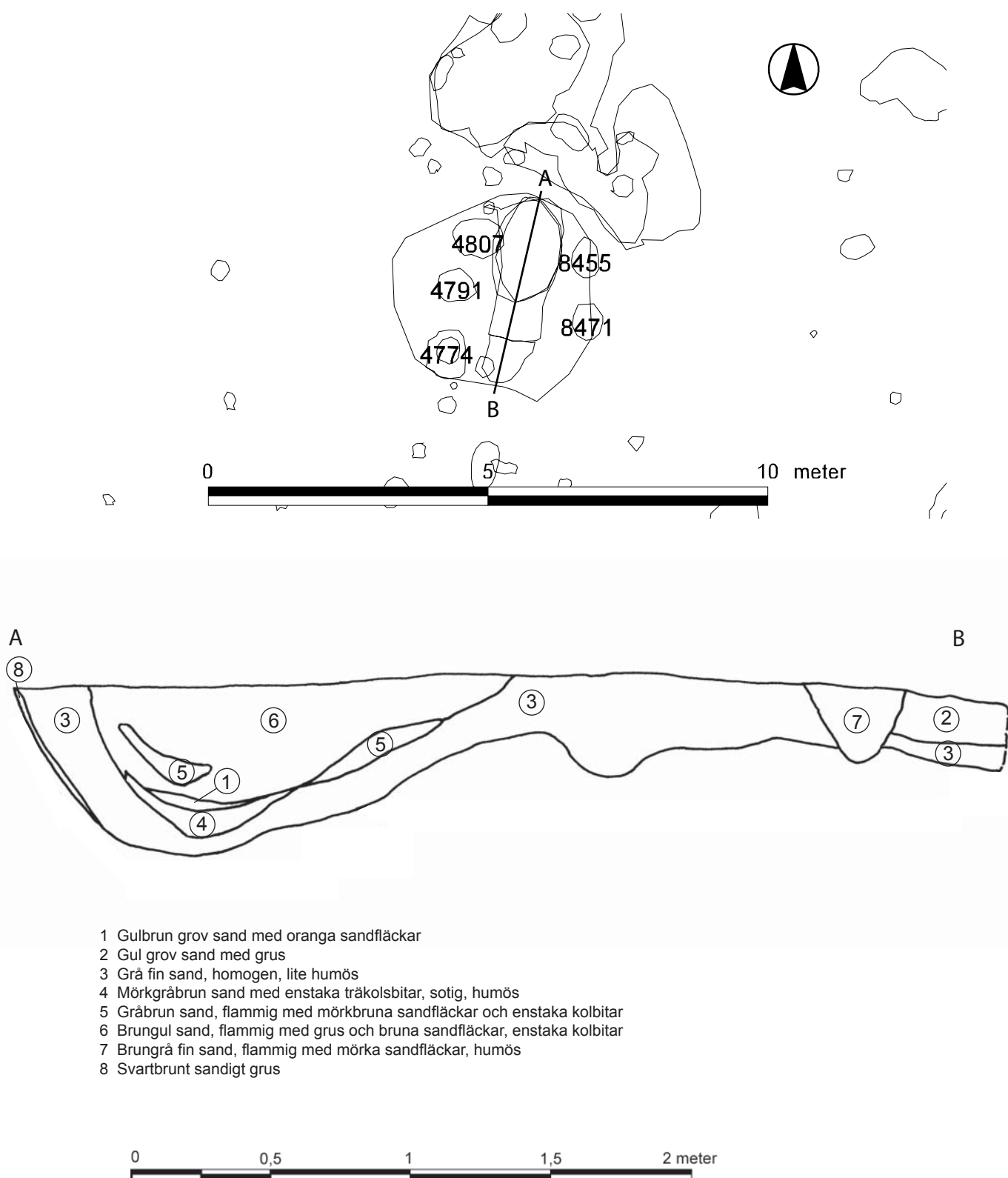

Figur 31. A13755, tolkad som en möjlig ugnrest, i plan och sektion. Skala 1:20. Renritning: Monica Bülow Björk.

varför en sådan tolkning inte stöds. Den större gro-
pen som de mindre överlagrade var oregelbundet
rund med en diameter kring 3,5 meter och grävd
till ett djup av som mest 0,6 meter. Fyllningarna var
sandiga och grusiga, flera av dem innehöll träkol i
små mängder.

En datering av träkol från tall i A4807 gav värdet
7745±50 BP (LuS 7137) vilket innebär att träkolet var
omdeponerat eftersom anläggningen överlagrade A8.
Två ¹⁴C-analyser på träkol från två olika fyllningar i
A8 (ekstam respektive ung stam från björk) gjordes.

Björken daterades till 4485±45 BP (LuS 7117) medan
träkolet från ek fick värdet 4750 ± 50 BP (LuS 7116).
Dessa båda till synes disparata dateringar kan vara
från relativt samtida händelser eftersom skillnader i
vedens egenålder kan förklara skillnaden. Även utan
sådana hänsyn tangerar de båda dateringarnas san-
nolikhetsintervall varandra. De två jordprover som
analyserades innehöll inga makrofossil. Anläggningen
uppvisar drag liknande mellanneolitiska flatmarksgr-
var vilket är förenligt med träkoldateringarna men
då såväl ben, fynd som makrofossil saknades får

Figur 32. Överst: A8 i plan samt de mindre gropar som överlagrade den igenfyllda anläggningen. Gropsystemet 100313/100365 norr om A8 syns i bildens ovankant. Skala 1:100.

Underst: A8 i profil sedd mot öster. Skala 1:20. Renritning: Monica Bülow Björk.

tolkningen stanna vid ”grop”. Brunn eller vattenhål är mindre troligt eftersom det trots regnandet inte stod vatten i anläggningen vars nedgrävning heller inte bröt något idag vattenförande skikt.

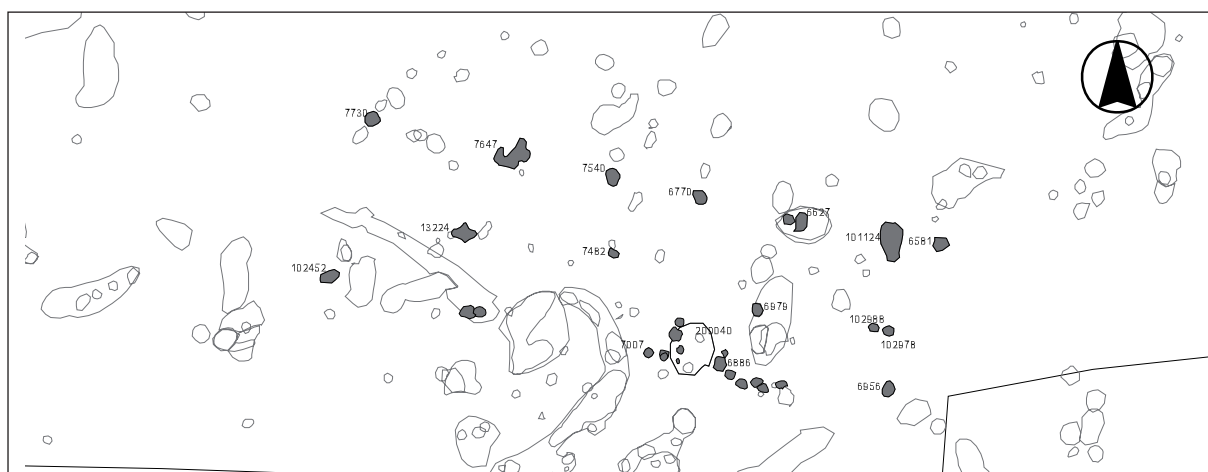
Direkt norr om A8 låg ett mindre gropsystem där fyllningarna i två 0,4 meter djupa nedgrävningar, A100313/100365, överlagrades av flera mindre gropar. Ingen av anläggningarna i gropsystemet innehöll några fynd.

Tio meter åt väster, söder om det nedan presenterade Hus 2, fanns ett annat gropsystem A14115/14290. Den 7x5 meter stora och 0,3 meter djupa kontexten undersöktes extensivt. De olika nedgrävningarnas fyndmaterial kan inte knytas till något av de närliggande identifierade husen. Från olika nedgrävningar i kontexten tillvaratogs bland annat en mikrostickel (Fnr 70) och två mikrospån (Fnr 74 och Fnr 75). Fynden fanns med bland de flintor som sändes till slitspårsanalys men de hade postdepositionell patinering som omöjliggjorde analys. En ^{14}C -datering på träkol (björk) från A14290 gav värdet 5840 ± 60 BP (LuS 7211). Strax söder om gropsystemet återfanns i alven en koncentration odekorerade buxskärvor från ett keramikvård (Fnr 235). Kärlet har haft ojämn och ”sandig” yta, godset var tjockväggigt men inte grovmagrat. Typen av gods kan inte dateras närmare även om en sen neolitisk eller tidig bronsåldersdatering framstår som rimlig.

4.8. Hus

Vid förundersökningen identifierades två anläggningskoncentrationer som förmodades kunna vara huslämningar från neolitikum. Lämnarna kallades preliminärt Hus 1 och 2. Då båda anses bekräftade efter undersökning har de fått behålla dessa benämningar. Ytterligare två lämningar som tolkas som efter neolitiska hus framkom vid slutundersökningen. Hus 3 är det äldsta identifierade och någorlunda säkert daterade långhuset som hittats i södra Halland, det har uppförts kring 3500 BC. Även Hus 4 bör vara från neolitikum men då det skiljer sig från de övriga i att endast stolphålen efter den takbärande mittraden hittades får lämningen betraktas som hypotetisk. Att spår efter väggar saknades innebär att det finns få typologiska variabler då bredden inte kan avgöras samt att längden är svårbedömd.

I övrigt fanns flera möjliga byggnadslämningar och flera stolphål som kan ha ingått i konstruktioner men utöver de fyra som presenteras här kunde inga tolkas tillfredsställande i fält. Jag har avstått från att ”skapa hus i efterhand” men det bör poängteras att det är troligt att det har funnits fler hus än de nedan redovisade inom den undersökta delen av boplatsen. Det bör också påpekas att det är mycket svårt att identifiera neolitiska byggnader i den halländska alven och det som presenteras nedan är möjliga tolkningar. Viss reservation är påkallad vad avser exakt vilka stolphål som ingått i konstruktionerna.

Figur 33. Hus 1 i plan (mörkgrå), övriga anläggningar visas med ljusgrå kontur. A200040 har markerats med svart kontur. Mörkgrå anläggningar som saknar ID undersöktes eller mättes in vid förundersökningen men identifierades inte vid slutundersökningen. Skala 1:200.

4.8.1. Hus 1

Vad som tolkades som stolphål efter den södra väggen var vid förundersökningen tydliga i plan. Vid slutundersökningen var anläggningarna i lämningen dock ytterst svåridentifierade. Stolphålen var kraftigt urlakade och utan ett målmedvetet sökande och det ihållande regnandet hade flera av dem knappast återfunnits. I sektion var samtliga tydliga med nedgrävningar som var skarpt avgränsade och fyllningar som tydligt avvek från den omgivande alven. Varför skillnaden var så stor gentemot förhållandena vid förundersökningen har inte närmare utretts utan kan bara konstateras. Med tanke på nämnda omständighet råder osäkerhet kring om alla kvarvarande anläggningar från huset identifierades.

Den bärande konstruktionen i det östvästligt orienterade huset har varit 15,5 meter lång och runt 4,5 meter bred. Möjligen har ett ingångsparti funnits i den östra halvan av den södra väggen vid A6886. Den grunda och flacka grop eller urgröpning (A200040) som delvis undersöktes vid förundersökningen skulle kunna ha bildats av den nednötning som uppstår vid en dörröppning.

Byggnadsskicket kan sägas vara typiskt och flera stolphål anslöt till vad som är gängse under neolitikum i det att de var mycket djupa (som mest 0,66 meter) och smala. Möjligen kan intrycket bero på att det endast var stolpavtrycken som var identifierbara. Själva den större nedgrävningen, det egentliga stolphålet, kan på grund av sitt ringa innehåll av humöst material ha varit omöjligt att upptäcka. De djupaste stolphålen fanns i den norra väggen och i mitträdens östra ände (A102988).

I stolphålet 7482 hittades det enda fyndet i kontexten, en mörkgrå strandflinta från vilken det slagits ett par avslag (F52). Fyndet beskrivs nedan under ”Fynd” och här ska bara nämnas att flintstycket kan tolkas som ett husoffer. Det var det enda fyndet i huset och det framkom i ett stolphål efter den takbärande konstruktionen. Eftersom anläggningarna i närområdet saknade eller innehöll mycket små mängder fynd framstår depositionen som signifikant.

Från stolphål i Hus 1 skickades fyra jordprover till makrofossilanalys. I ett par av dem fanns fnas av träkol men i övrigt innehöll de inga förkolnade växtdelar. Ett träkolsprov (*Betula*) från A6627 daterades till 7525 ± 60 BP vilket motsvarar ca 6500-6250 BC (LuS 7120). Liksom vid förundersökningen fick kontexten således en mesolitisk ^{14}C -datering även om det efter undersökning framstår som något osäkert om A6645

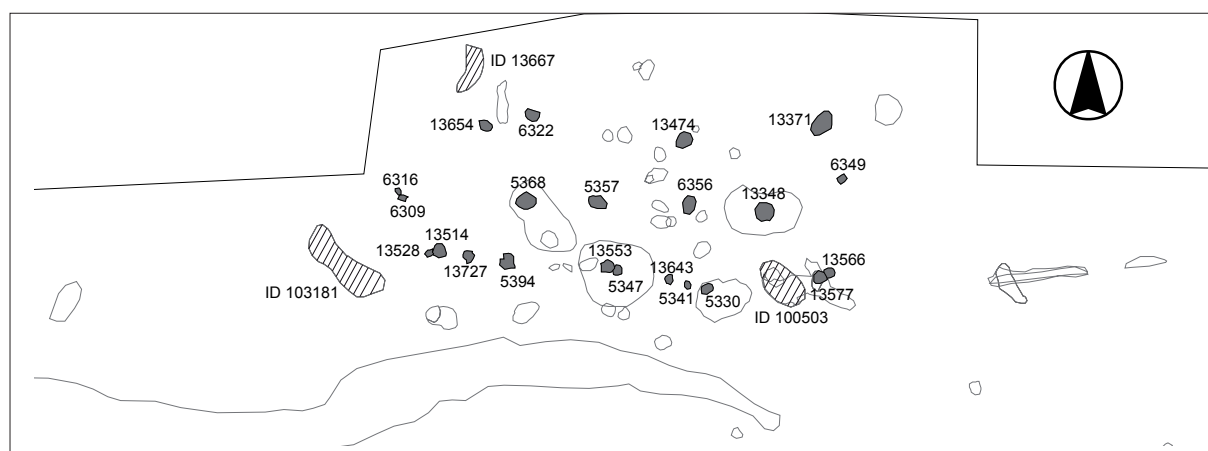
(då som A1008; Svensson & Bjugner 2004:10) som daterades vid förundersökningen verkligen har tillhört just denna konstruktion. Dateringen från förundersökningen, 7640 ± 40 BP (Beta-194575) är annars snarlik den som nu erhöles. Om man inte godtar dessa daterings samband med husets tillkomsttid kan de överensstämmande värdena förklaras av att de båda stolphålen låg intill varandra.

Jag är böjd att utifrån vedertagen kunskap betrakta ^{14}C -dateringarna som missvisande. Då även andra anläggningar inom eller intill husområdet har daterats till mesolitikum har inga ytterligare försök att ^{14}C -datera byggnaden gjorts. Den typologiska dateringen pekar entydigt mot senare delen av neolitikum även om mesolitiska långhus i sig inte är någon omöjlighet. Det kan noteras att stolphålsfyllningarna i Hus 2 i förundersökningsrapporten beskrevs som mer urlakade än de i Hus 1 vilket kan tolkas som att Hus 1 var yngre än Hus 2. Hus 1 skulle då (om den nedan anförda dateringen av Hus 2 godtas) ha uppförts under senneolitikum eller äldsta bronsålder även om andra förhållanden än kronologiska kan ha påverkat anläggningarnas urlakningsgrad.

I den västra änden och norr om Hus 1 undersöktes några inbördes snarlika stolphål som verkade bilda en bågformad rad. Flera av dem var anmärkningsvärt djupa och deras enhetliga framtoning gjorde att de tolkades som efter en sammanhängande konstruktion vars mer bestämda utseende dock inte kunde säkerställas.

8.2.4. Hus 2

Liksom Hus 1 har Hus 2 uppförts vid platåns kant, intill den begynnande slutningen ned mot bäcken. På planen ger konstruktionen ett skevt och osystematiskt intryck vilket delvis förklaras av att anläggningarna så som de först identifierades inte alltid motsvarade själva stolphålet eller stolpavtrycket. Då nedgrävningarna inte mättes om med de korrekta utbredningarna efter undersökning framstår huslämningen som mer oregelbunden än vad som var fallet. På foto där stakkäppar placerats i mitten av stolphålen ger konstruktionen ett betydligt mer regelbundet intryck. Liksom för Hus 1 finns det fog för reservation beträffande huruvida alla anläggningar efter byggnaden har återfunnits. Det är troligt att det på samma plats men något förskjutet har legat ett annat hus med liknande datering. Sannolikt hör det stolphål som daterades vid förundersökningen snarast till denna eventuella byggnad.

Figur 34. Hus 2 i plan (mörkgrå), övriga anläggningar visas med ljusgrå kontur. De tre tidigneolitiska härdarna har skrafferats som nämns i texten. Skala 1:200.

Hus 2 har varit 12 meter långt och runt 4 meter brett. Om tolkningen av väggarna är korrekt har den takbärande mittraden löpt något diagonalt genom byggnaden. Den södra väggen har bestått av regelbundet satta stolpar medan den norra väggen framstår som gles och osystematisk. Både A5357 och A6356 i mittraden och A13566 och A13577 i den södra väggraden var nedgrävda cirka 0,4 meter medan konstruktionens djupaste stolphål, A5394, var 0,46 meter djupt.

Från stolphål i Hus 2 skickades 4 jordprover för makrofossilanalys. I A5357 fanns ett förkolnat hasselnötsskal och i A6356 ett kottefjäll från tall, i övrigt saknades förkolnade växtdelar. De träkolsprover som vedartsbestämdes visar att det i stolphålen fanns ek, björk, tall och hassel. Inte i någon av anläggningarna i huset fanns några fynd.

Hasselnötsskalet från A5357 ^{14}C -daterades till 3685 ± 50 BP (LuS 7212), ett värde som är förenligt med dateringen på träkol (*Betula*) från samma anläggning: 3770 ± 50 BP (LuS 7122). En datering av träkol från tall (*Pinus*) i A6356 gav ett mesolitiskt värde, 7945 ± 50 BP (LuS 7130). Träkol (*Betula*) från stolphålet A5347 daterades till 2885 ± 50 BP (LuS 7216). Även om man bortser från det mesolitiska värdet är dateringarna utspridda över lång tid och bristen på fynd gör dem svåra att värdera. Med tanke på lämningens karaktär och husets typologiska särdrag torde de sent mellan- eller senneolitiska dateringarna ge de bästa indikationerna på husets brukningstid. Förutom de nu erhållna värdena finns från förundersökningen en datering till sen mellan- eller tidigt mesolitikum från ett stolphål i anslutning

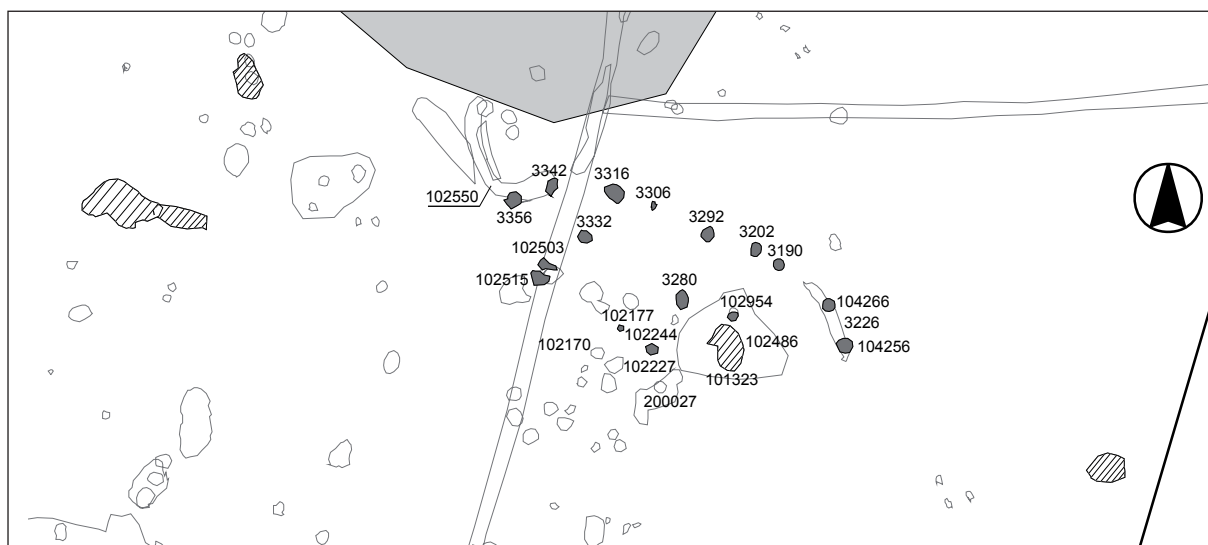
till lämningen (3880 ± 40 BP). Varken dateringen till mesolitikum eller bronsålder är förenliga med husets konstruktion.

Intressant är att det alldeles intill huslämningen låg tre tidigneolitiska härdar (figur 34), A13667 daterades till 4695 ± 50 BP (LuS 7138) och A100503 till 4770 ± 50 BP (LuS 7214) medan A103181 vid förundersökningen fick värdet 4820 ± 40 BP (då som AH548; Svensson & Bjuggner 2004). Av allt att döma hade dessa eldstäder inget tidsmässigt samband med huset och förhållandet påminner om det vanskliga i att datera huslämningar med ledning av ”boplatssammanhang” och omkringliggande anläggningar.

4.8.3. Hus 3

Den norra väggen i Hus 3 framträdde efter matjordsavbaningen som en bågformad stolphålsrad. Den södra väggen och stolphålen efter takbärande mittstolpar framträdde först efter handrensning. Husets bärande konstruktion har varit knappt tio meter lång och mellan 3,5 och 4,2 meter bred vilket gör lämningen till ett långhus enligt kriteriet minst dubbelt så långt som brett. Tveksamhet råder kring konstruktionens södra begränsning och möjligen ska A102170, 102227 och 200027 tolkas som efter husets södra vägg (figur 35).

Generellt var anläggningarna i huset, jämfört med stolphålen i Hus 1 och 2, flacka och relativt grunda. A102515 i husets västra ände var nedgrävt till 0,4 meter men annars varierade djupet mellan 0,12 och 0,25 meter. Samtliga stolphål hade från humöst material urlakade fyllningar av sand och grus. I den östra änden av konstruktionen låg en nedgrävd härd,

Figur 35. Hus 3 i plan (mörkgrå anläggningar). Övriga anläggningar ofyllda med ljusgrå kontur. Härdar har skraferats. Skala 1:200.

A101323, som på grund av läget förs till kontexten. Grävandet av den halvmeterdjupa gropen, A102486, som härden anlagts i hade skurit ett stolphål vilket möjligen visar att det kan ha stått en äldre byggnad än Hus 3 på platsen. Alternativt kan konstruktionen ha byggts om eller reparerats, mängden nedgrävningar i området skulle kunna tyda på detta. Inte i något av de fyra jordprov som togs i husets stolphål fanns det några makrofossil, inte heller gjordes det några fynd.

I härden hade enligt vedartsanalysen eldats med björk, lind och ek. Såväl träkol från björk (*Betula*) som lind (*Tilia*) ¹⁴C-analyserades och daterades till 4825±50 BP (LuS 7135) respektive 4790±50 BP (LuS 7136). Från väggrännan A3226 i konstruktionens östra ände daterades träkol från lind till 4810±50 BP (LuS 7132). Värdena är statistiskt samtida och indikerar efter kalibrering att huset har byggts och börjat användas någon gång under de etthundrafemtio åren närmast före 3500 f.Kr.

Dateringarna visar stor överensstämmelse och då de är förenliga med hustypen antas de vara rättvisande och ungefärligt ange byggtid och brukande för konstruktionen. Det gör Hus 3 från Nolshögen till den äldsta identifierade långhuslämningen i södra Halland och en av de äldsta ifrån det svenska fastlandet överhuvudtaget. Beträffande husets disposition har ingen inre indelning kunnat identifieras och egentliga spår av ingångar saknades. I den norra väggen var stolparna relativt tätt satta men utrymme

fanns för en ingång. Den södra väggen återfanns endast i fragmentariskt skick om den inte verkligen har varit glest satt. Mängden stolphål utanför byggnadens södra sida skulle kunna tyda på en aktivitetsyta och ”framsida” och möjligen är det då här som ingången ska sökas.

4.8.4. Hus 4

Att hitta lämningar efter fragmentariskt bevarade mesulahus där stolphål efter väggar saknas är inte enkelt. Som jag påtalat fanns, utöver de tre som presenterats ovan, flera möjliga hus på platån men många stolphål har inte kunnat föras till sammanhållna kontexter. Ett undantag utgör de fem stolphålen i Hus 4.

I och intill lagret 101 824, drygt tio meter öster om Hus 2, undersöktes en rad med snarlika stolphål (A3907, 3883 och 3872) som tolkades som spår efter den takbärande konstruktionen i ett mesulahus (figur 36). I ett senare skede framkom efter förnyad avbanning ytterligare ett par stolphål som verkade kunna ansluta till kontexten. Om tolkningen godtas har den takbärande mittkonstruktionen varit drygt 17 meter lång. Fyra av stolphålen i raden var mellan 0,16 och 0,26 meter djupa medan 101039 var nedgrävt 0,45 meter. Fyllningarna var svarta eller mörkt brungrå och bestod av humös sand som till del var grusig. Ett par av dem innehöll träkol. I A3872 hittades ett bränt flintavslag medan tre större avslag (19,4 gram), varav ett bränt, tillvaratogs från 101039. Inga fynd gjordes i de övriga stolphålen. I 103747, som möjli-

Figur 36. Hus 4 i plan (svarta stolphål med ID). Lagret 101 824 är ljusgrått medan härdar har skrafferats. Övriga anläggningar ofyllda med ljusgrå kontur. Skala 1:200.

gen kan knytas till huset på grund av läget, hittades däremot 13 avslag (29,9 gram) och en övrig kärna (33,6 gram). Anläggningen tolkades vid undersökningen som en hård men av beskrivningen att döma är detta tveksamt, snarare är den att betrakta som en grop eller ett större stolphål med träkolsbemängd fyllning. Eftersom såväl anläggningarna i närområdet som inom UO generellt innehöll väldigt få fynd kan innehållet i såväl stolphålet 101039 som i gropen 103747 betraktas som möjliga husoffer.

Byggnadens läge är intressant då det sammanföll med lagret 101824, en av platsens mer fyndrika kontexter. Flintinnehållet i lagret har enligt Anders Högbergs bedömning avsatts vid liknande aktiviteter under en begränsad tidsperiod (Högberg 2007, bilaga 7). Det är oklart om stolphålen skurit lagret eller om lagret ansamlats runt stående stolpar. Det ska noteras att de båda östliga stolphålen djup mättes efter andra avbanning. Möjligen tyder då det anmärkningsvärda djupet hos A101039 på att det snarast är detta stolphål som ska tolkas som efter en gavelstolpe. Huslämningen och lagrets utbredning synes då sammanfalla i ännu högre grad medan konstruktionens längd krymper till drygt tolv meter. Två kolprover från två olika stolphål vedartsanalyserades, de innehöll ek respektive tall. Risken för att träkol ska ha funnits spritt i lagret och ha återfunnits omdeponerat får anses som överhängande varför inget försök att datera huset med ^{14}C -analys har gjorts. Från A102631 finns tyvärr inget tillvarataget träkol.

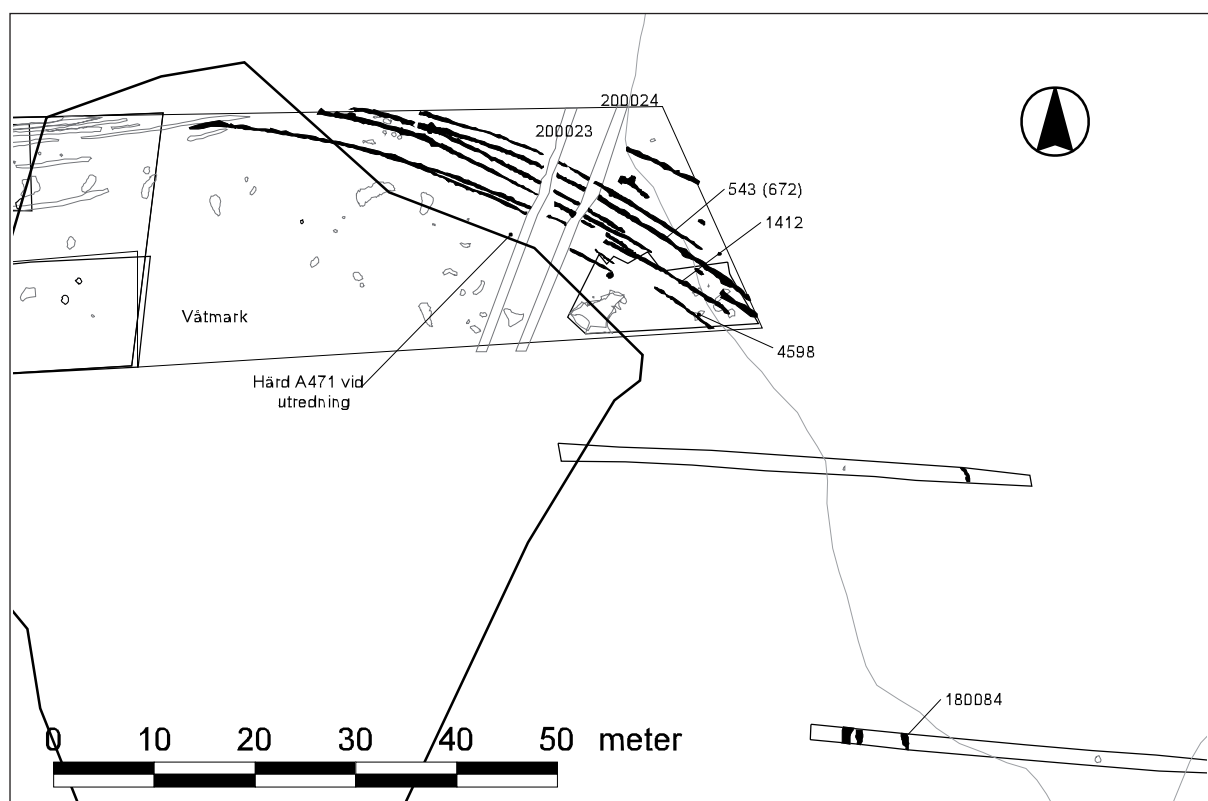
4.9. Delområde E

Inom delområde E undersöktes framför allt de bågformade rännor som beskrivs nedan. Förutom dessa uppdagades i delområdets sydöstra hörn en anläggningsnivå under ett lager grus och grov sand som överlagrades av rännorna. Ett stolphål, 4598 (figur 37), syntes ha direkt samband med den överlagrande rännan. En ^{14}C -datering från stolphålet gav värdet 4650 ± 55 BP (LuS 7210). Inga ytterligare stolpavtryck har med säkerhet kunnat knytas till rännorna med möjligt undantag av träkolskoncentrationen i 180084 (figur 37) som skulle kunna vara efter en stolpe som brunnit.

Generellt fanns få andra anläggningar inom delområdet. Inom den på figur 3 och 37 markerade våtmarken var de flesta inmätta objekten troligen naturliga torvsvackor. Mellan den innersta rännan i systemet och våtmarkskanten undersöktes en hård vid utredningen (A471; Larsson & Wranning 2004). Träkol från härden daterades då till 4660 ± 40 BP (Beta-192511), en datering liknande den från det ovan nämnda stolphålet A4598.

4.9.1. Det neolitiska rännsystemet

Vid förundersökningen konstaterades att det nedanför sluttningen fanns ett system av rännor som låg under hålvägarna och under det till bronsålder daterade lager som nu tolkats som en åker. Rännorna hade helt annan karaktär än hålvägarna och var stratigrafiskt skilda från dessa. Två ^{14}C -analyser av

Figur 37. Anläggningar i rännsystemet (svarta) inom delområde E. Våtmarken är avgränsad efter utbredningen av ett tunt torvlager i botten och hur stort område som ställdes under vatten vid förundersökningen. Skala 1:750.

två olika prover från en av rännorna gav två närmast identiska dateringar till århundradena på ömse sidor om 3500 BC. Tillsammans med platsens topografi och liknande tidigneolitiska dateringar från ett par härdar och en grop bidrog rännorna till tolkningen av lokalen som en av särskilt slag där spår fanns av en neolitisk central- eller samlingsplats. De bågformade rännorna längst i öster av området (vid slutundersökningen inom delområde E) figurerade i diskussionen men då de inte hade daterats var deras samband med övriga neolitiska lämningar oklart.

I den östra delen av området frilades vid slutundersökningen ett tiotal bågformade rännor (figur 37). Några bestod endast av korta segment vars riktning dock anslöt till det övergripande mönstret och tänkta rännors sträckning. Inledningsvis var det framför allt deras skenbara likhet med hjulspår från hålvägarna som förvirrade. Det fanns längre västerut inom delområde D ett stråk av östvästliga långsmala spår som ytligt liknade rännorna. Dessa spår var dock kraftigt humösa och tämligen grunda och hade sannolikt varken samband med rännorna

eller hålvägarna. Ett av spåren överlagrade dessutom det nordsydliga diket 4939 (jfr. ovan figur 12) vilket tyder på att de var recenta.

Vid undersökning av de bågformade rännorna (som skars av dikena 200023 och 200024) framgick att de var grävda anläggningar vars fyllningar skilde sig från dem i hålvägarna. De upp till en halv meter breda rännorna inom delområde E var mellan 0,1 och 0,2 meter djupa och innehöll urlakade, grusiga och småstensbemängda, fyllningar. Avståndet mellan dem varierade mellan 0,8 och 2 meter. Bågarna i den östra delen av UO kunde följas mellan fyrtiofem och knappt sextio meter.

Förutom de här beskrivna anläggningarna fanns i anslutning till Hus 1 och 3 ytterligare rännor som liknade de här diskuterade men de anslöt inte till samma huvudriktning. Möjligen kan en av dem, A102550, av "klammerformen" i plan att döma snarare ha varit en ränna med anknytning till en byggnad (figur 35). Dess fyllning var humös och grusig med inslag av sot. Träkol från björk i anläggningen daterades till 4665 ± 50 BP (LuS 7215). Intill A102550 framkom vid

andra avbaning i slutet av undersökningen stolphål och ytterligare anläggningar som kan ha varit rännor. Dessa ytor inom delområde D hann dock inte undersökas närmare.

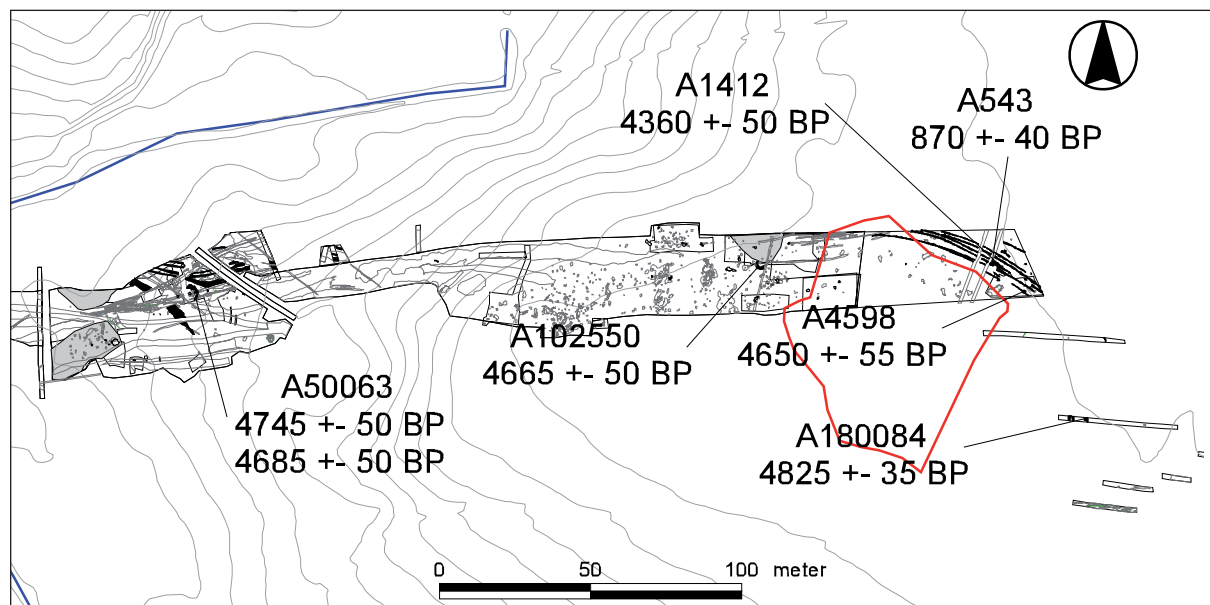
Nedanförlutningen mot bäcken undersöktes rännan 50063. Den var känd sedan förundersökningen och grävningen 12138 (se ovan delområde B) förlades för att närmare utreda anläggningens karaktär och dess relation till övriga lämningar. Delar av rännans fyllning vattensällades utan att några fynd iakttoogs. I ett kolprov från den drygt tio meter långa, drygt en meter breda och 0,65 meter djupa nedgrävningen visade vedartsanalysen på förekomst av såväl ek, björk som lind. Dateringar på respektive av de båda sistnämnda trädslagen gav värdena 4745 ± 50 BP (LuS 7121) och 4685 ± 50 BP (LuS 7125). Från 50063 finns även två dateringar från förundersökningen, 4690 ± 40 BP (Beta-195615) och 4680 ± 40 BP (Beta-198033).

Inom delområde A och B visade det sig i övrigt övermäktigt att få ordning på rännorna. De inte bara doldes av erosionslagren utan var ställvis också kraftigt störda av de överlagrande hålvägarna. Fenomenet med de ytliga sättningsslagren vars utbredning sammanföll med rännornas har beskrivits ovan under delområde B. Under slutet av undersökningen ställdes ett av de mer svårbehandlade områdena runt det ovan beskrivna diket A50806 (jfr. figur 13) under vatten och undersökning av de rännor som där vek av åt nordväst omöjliggjordes.

Vid slutundersökningen gjordes sju ^{14}C -analyser av material med direkt anknytning till rännsystemet och rännan A102550. Det första provet var ett av de fyra snabbprov som skickades i början av undersökningen. Torv från rännan A543 (fyllning 672) daterades till 870 ± 40 BP (Beta-222518). Dateringen avviker helt från kontextens andra värden och är den enda dateringen från Nolshögen från denna tid. Då osäkerhet råder kring exakt var provet togs och även kring själva provtagningsförfarandet har jag valt att bortse från detta värde vid tolkningen.

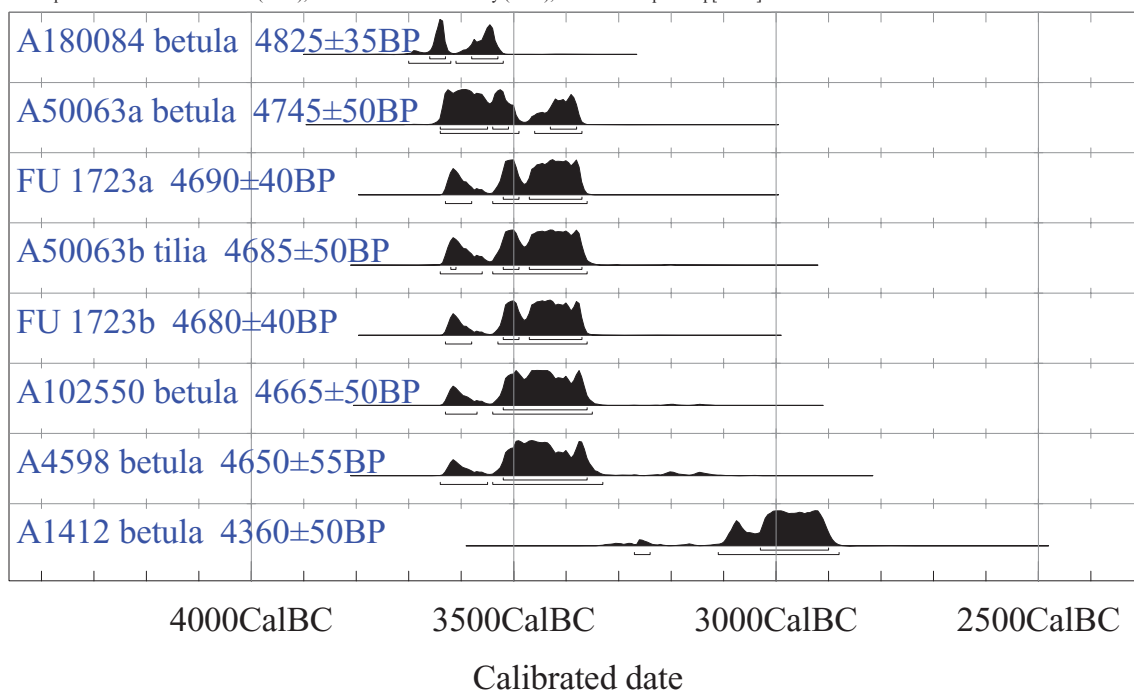
Kvar är då fyra tidigneolitiska dateringar av rännsystemet till vilka kan fogas två från förundersökningen från den anläggning som nu mättes in som rännan 50063 (figur 38). En av de två mellan-neolitiska ^{14}C -dateringarna från undersökningen kan knytas till rännsystemet (den andra är från den ovan beskrivna gropen A8). Träkol från björk i rännan A1412 daterades (LuS 7119) till 4360 ± 50 BP, det vill säga perioden 3100-2900 BC. Dateringen från rännan A102550 är förenlig med ett par av de övriga dateringarna men anläggningen ingick inte uppenbart i själva rännsystemet och dess samband med de övriga här diskuterade rännorna får anses som osäkert.

Under hösten 2007 fick vi tillfälle att återvända till Nolshögen då Vägverket under en dag ställde maskin till förfogande i samband med undersökningen av den mesolitiska bopplatsen vid Ebbarps hög och en utvidgning vid Tjärby Norra. Det kunde då konstateras att rännorna vid Nolshögen av mycket

Figur 38. ^{14}C -dateringar från rännsystemet, rännan A102550 och stolphålet A4598. Skala 1:2500.

Atmospheric data from Reimer et al (2004);OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

Figur 39. Grafisk framställning av de neolitiska ^{14}C -dateringarna från ränsystemet och rännan A102550. I de fall träkolet vedartsbestämts anges träslagets latinska artnamn.

att döma fortsatte bågformat och återkom längre söderut i ett par av sökschakten. I rännan A180084 (figur 38) fanns en koncentration med träkol från ett större trästycke som verkar ha brunnit på plats. Vedartsanalys visade att träkolet var från björk. Dateringen blev 4825 ± 35 BP (LuS 7571) vilket är det äldsta värdet från rännorna.

4.10. Fynd

Fynd har registrerats i två kategorier: keramik och flinta. Enstaka flintföremål kan dateras genom jämförelse med tidigare undersökningar och vedertagen kunskap. Materialet från Nolshögen ger inga självständiga hållpunkter för föremålens datering annat än i ett fall. En grop med tvärpilar och ett i övrigt enhetligt flintmaterial har ^{14}C -daterats till senare delen av tidigneolitikum. Då mesolitiska flinttekniker och föremål förekommer blandat med vad som brukar uppfattas som neolitisk flinta kan merparten annars inte dateras närmare eftersom båda dessa perioder är företrädda bland ^{14}C -dateringarna från platsen.

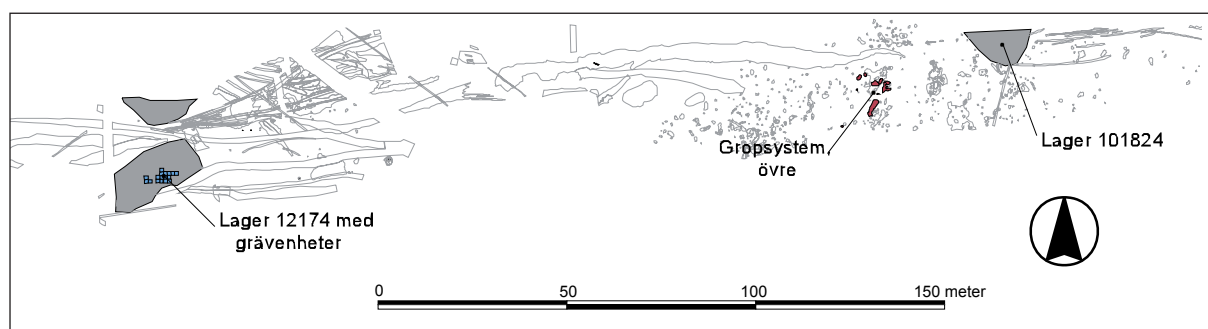
4.10.1. Flinta

Trots en riktad insats med vattensällning av massorna från matjordsrutor och rutor i det kulturpåverkade

lagret 12174 hittades små mängder flinta, i synnerhet i beaktande av den substantiella aktivitet som mängden anläggningar och alla träkolsdateringar från stenålder tyder på. Flintan har indelats och registrerats under 228 fyndposter enligt tabellen nedan (Tabell 2, jfr. fyndtabell bilaga 1).

Sakord	Antal fyndposter	Antal stycken	Summa vikt i gram
Avslag	106	246	785,7
Avslag/avfall	82	334	249,2
Kombinationsredskap	1	1	13,6
Kärna	11	11	375,5
Mikrospån	5	5	3
Mikrosticketel	1	1	0,3
Pilspets	6	6	4,2
Råmaterial	2	2	45,4
Skrapa	6	6	63,7
Spån	8	8	8,6
Totalt	228	620	1548,2

Tabell 2. Flinta från Nolshögen. Antal och vikt sammanräknade för respektive sakord.

Figur 40. De tre kontexter från vilka flintfynden analyserats avseende slitspår. Skala 1:2000.

Av de undersökta anläggningarna innehöll 48 stycken flintfynd. I sammanhanget utmärker sig beträffande såväl antal som vikt groparna A11901 och A14290. Även hålvägssträckan A12006 och gropan A103747 innehöll många bitar och det är avseende vikt de anläggningar som innehöll mest flinta. Av fyndmaterialets sammansättning att döma förklaras hålvägens relativa fyndrikedom av att den nöts genom det fyndförande lagret på den nedre bopplatsen, hålvägen är också en av undersökningens volymmässigt största objekt.

Enligt Anders Högberg består råmaterialet huvudsakligen av strand- och moränflinta men inslag av sydiskandinavisk flinta från fast klyft förekommer. Bland flintan finns spår från tillverkning av redskap och retuschering men dessa föremål finns inte i fyndmaterialet, de har antingen tagits från platsen (den del som undersökts) eller inte återfunnits.

Bränd flinta utgör cirka 16 % av det totala antalet flintbitar medan den avseende vikt utgör en betydligt mindre andel vilket visar att den är mer fragmenterad än materialet i övrigt. Generellt är flintråvaran inte hårt utnyttjad utan tillgången verkar under samtliga faser ha varit god.

4.10.2. Slitspårsanalys

Slitspårsanalysen syftade till att svara på frågor som angavs mer allmänt i undersökningsplanen och mer specifikt i en av rapportförfattaren upprättad handling som medsändes materialet vid analysen (bilaga 7).

Till slitspårsanalys valdes materialet från tre övergripande kontexter (figur 40). Den första är lagret 101 824 som låg uppe på platån, drygt tio meter öster om hus 2. Ingen systematisk undersökning av lagret genomfördes utan flintan tillvaratogs och

sammanfördes till fyndenheter vid ytplockning och undersökning av anläggningar i lagret. I den andra kontexten, ”Gropssystem, övre” ingår anläggningarna A6237, 5653, 5674, 14290, 100631, 5772, 100242, 6263, 6175 och 13969. Till denna kontext har även förts ett antal inmätta fynd som framkom intill groparna utan att kunna knytas till en enskild anläggning. Den tredje kontexten benämnes ”Bopplats, nedre” och består av fynd från anläggningar och grävnheter i det kulturpåverkade lagret 12174. I kontexten ingår även inmätta fynd som tillvaratagits i lagret men utanför grävnheterna. Anläggningarna har i en del fall skurit lagret medan andra framkom under lagret efter en andra avbaning. De stratigrafiska relationerna är dock osäkra. Anläggningar som syntes först under lagret kan ha grävts ned genom det från en högre nivå utan att ha identifierats i lagrets yta då lagerinnehållet och anläggningsfyllningarna var snarlika.

Högberg beskriver i den separata rapporten (Högberg 2007, bilaga 7) tillvägagångssätt och mer detaljerade aspekter på analysen och här ges endast en kortare sammanfattande presentation. För metod, använda termer, litteraturhänvisningar, resonemang och utförliga källkritiska synpunkter hänvisas till Högbergs text.

Från de tre ovan presenterade kontexterna valdes 55 flintstycken ut för närmare studie under mikroskop. Merparten är avslag varav ett mindre antal har för ögat synliga retuscher, fem tvärpilar analyserades också. Drygt hälften av styckena visade sig i mikroskop ha postdepositionell patinering (sannolikt beroende på markkemin) eller skador som omöjliggjorde analys. Av de 23 stycken som kunde analyseras saknar 13 polering vilket antingen innebär att de inte använts eller att de brukats så kort tid att ingen polering har hunnit uppstå. Tre av de analyserade eggarna har så

kallad ”generisk polering” vilket innebär att polering som visar på användning finns men inte tillräckligt mycket för att kontaktmaterialet ska kunna tolkas.

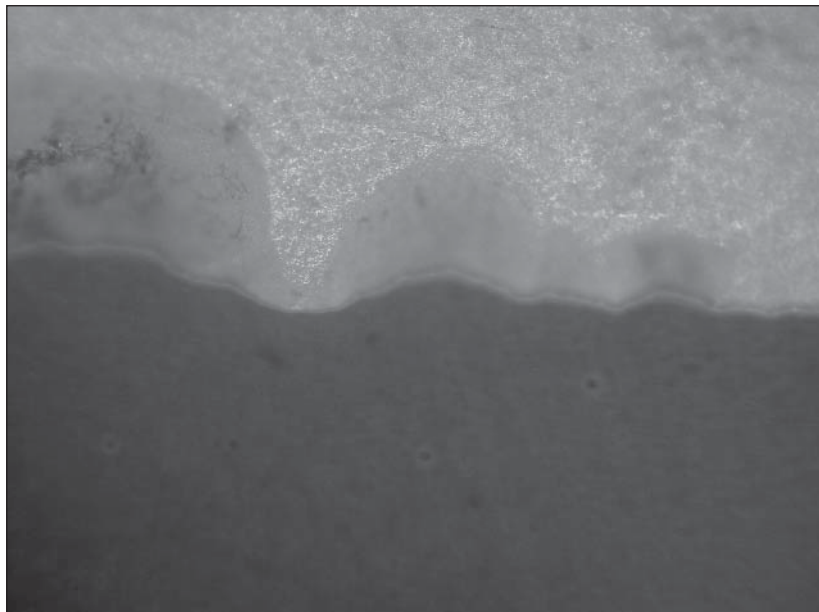
På sju föremål har poleringen kunnat tolkas beträffande kontaktmaterial. En mikrosticketel (Fnr 70) har liksom två avslag (Fnr 51 och 118) polering som tyder på kontakt med ben eller horn. En avslagsskrapa (Fnr 72) har sannolikt använts vid skinnbearbetning medan ett retuscherat avslag (Fnr 77) antingen har använts på skinn eller kött. En avslagsskrapa (Fnr 113) har varit i kontakt med trä. Avslaget Fnr 158 har använts som kniv och troligen använts till att skära i fisk även om polering från just detta kontaktmaterial är omstridd vilket gör Högbergs tolkning reserverad. Tre av tvärpilarna har skador på eggarna som visar att de skjutits och träffat något. Tre tvärpilar (varav två av de med eggskador) har spår från skaftning.

Den tekniska genomgången i samband med analysen visar på ett material som avsatts vid spridda aktiviteter av liknande karaktär men med lång tid emellan. Spåren visar att redskap retuscherats och att kärnor bearbetats men några fullständiga reduktionssekvenser eller slagplatser har inte kunnat identifieras. I allmänhet är råvara och avslag eller splitter från olika flintslagningstekniker blandade vilket är i enlighet med träkolsdateringarna som visar att lokalen använts upprepat under lång tid. Inslag yngre än stenålder (eller möjligen äldsta bronsålder) saknas och flintan kan dateras till mesolitikum och neolitikum.

Enstaka föremål kan, med ledning av den teknik som använts och/eller deras morfologi, dateras närmare. Tvärpilar förekommer under sen mesolitikum och neolitikum och de härrör i Nolshögenmaterialet från den längre period med aktivitet som inleds 4800 BC och sedan varar med varierande intensitet i nästan tvåtusen år. Dateringen av de snarlika tvärpilarna från gropen A11901 (varav ett par från förundersökningen) kan sannolikt snävas in betydligt. De uppvisar samma typ av skador. Flintmaterialet från gropen ger enligt Högberg ett enhetligt intryck vilket styrker kopplingen mellan de båda pilarna och dateringen till senare delen av tidigneolitikum (se ovan under Anläggningsbeskrivningar). Sannolikheten för att dateringen är korrekt ökar av att det är den yngsta från kontexten ”Boplats nedre”. I gropen framkom också ett avslag som använts vid bearbetning av kött eller skinn.

Ett retuscherat avslag (Fnr 194) från ombearbetning av en slipad yxa eller mejsel har identifierats. Detta sannolikt neolitiska avslag slitspårsanalyserades men saknar polering. Ett annat av de ovan nämnda avslagen, Fnr 51, som varit i kontakt med ben/horn kan med ledning av tillslagningstekniken dateras till senneolitikum/äldre bronsålder liksom avslaget Fnr 108 som är framställt genom tryckretuschering.

Mikrospån dateras i Sydskandinavien generellt till mesolitikum och torde i fallet Nolshögen här-

Figur 41. Slitspår. Foto från kontaktmaterial fisk. Foto: Anders Högberg.

röra från någon av de äldre påvisade faserna. Från västsvenskt håll har anförts att mikrospånteknologi förutom i sent mesolitiska material även förekom under tidig neolitisk tid. Om det senare är korrekt kan mikrospånen inte dateras närmare just i det här sammanhanget. De spånliknande avslagen från lager 101 824 diskuteras av Högberg som av en typ som är vanligt förekommande under neolitikum.

En skillnad inom materialet är att merparten analyserade flintstycken från kontexterna uppe på platån har postdepositionell patinering medan sådan påverkan endast finns på ett mindre antal nere vid bäcken.

De flintor som framkom i huslämningarna 1 och 4 tolkas som möjliga husoffer. Fnr 52 i Hus 1 hade lagts ned i ett stolphål i mitten av konstruktionen. Detta var det enda fyndet i husets stolphål och ett av få fynd inom delområdet. På stycket har en naturligt formad yta preparerats i kanten och sedan har man från denna ”plattform” bearbetat stycket ensidigt. Av de negativa avtrycken att döma har inte avslagen uppfyllt några estetiska krav och troligen har stycket tämligen omgående kasserats (om tanken alls har varit att ”använda” det i praktisk bemärkelse vid avslagsproduktion). Den 4 x 3,5 x 2,5 cm stora kärnan vägde 47,7 gram. Biten har flera brottanvisningar, ett slags krackelering som kan bero på måttlig upphettning. Anvisningarna kan också vara efter en krosskada som tillkommit vid tillslagningen eller ha funnits sedan tidigare.

4.11. Analyser

4.11.1. Makrofossil

På grund av ett förmånligt villkor där kostnaden för flotering och analys av jordproverna timdebiterades i stället för styckpris kunde 24 prover skickas.

Utbytet var magert. Förkolnat hasselnötsskal (*Corylus avellana*) återfanns i tre prover (från A5357, A6926 och A8202). Från A6356 och A14051 fanns i respektive prov ett kottefjäll av tall (*Pinus silvestris*). I övrigt fanns inga relevanta makrofossil i proverna. I flera prover fanns recenta inslag i form av obrända frön eller växtdelar från svinmålla, åkerbinda, åker-spärgel och i ett av proverna en (*Juniperus communis*).

Hasselnötsskalet från A5357 har ¹⁴C-daterats till 3685±50 BP (LuS 7212). De båda dateringarna från A6926, 5745±50 BP (LuS 7213) respektive 5660±50 BP (LuS 7124), härrör från nötskal som fanns i de träkolsprover som analyserades av Helge Irgens Höeg, de skal som framkom i makrofossilanalysen

från dessa anläggningar har inte daterats. Hasselnötsskal förekom även i A8202, en grop på den nedre bopplatsen i vilken det identifierades fyra vedarter: ek (*Quercus*), björk (*Betula*), hassel (*Corylus*) och lind (*Tilia*), träkolet från lind ¹⁴C-analyserades och fick värdet 4645±50 BP (LuS 7129).

Beträffande kottefjällen torde de vara utmärkta dateringsobjekt i sig då de har i sammanhanget närmast obefintlig egenålder. Som nämnts tidigare har samtliga dateringar av tallved vid Nolshögen givit äldre mesolitiska värden och det daterade träkolet har dessutom framstått som omdeponerat i yngre kontexter. Samma förhållande kan därför antas beträffande tallkottefjällen, de har därför inte daterats.

4.11.2. Vedartsanalys, pollenanalys och dateringar

Sett till det totala innehållet i de analyserade vedartsproverna dominerade träkol från ek och björk, följt av tall. Lind och hassel förekom i ungefär lika mån men i betydligt mindre mängder än de tre nämnda träslagen. Ett enda prov, det från A7, avvek i att det innehöll ved från hägg eller rönn (*prunus/sorbus*).

Pollen från tall förekom i de analyserade torvproverna från äldre järnålder men tre ¹⁴C-daterade prover från tall gav de tre äldsta mesolitiska dateringarna från platsen. Ett prov från björk fick också det en äldre mesolitisk datering. Björk var annars det trädslag som visade störst spridning i tid då det (bortsett från torv) även gav platsens yngsta förhistoriska datering till mellersta bronsålder (härden A51904). Nästan lika långt fram i tid men inte lika långt bak sträcker sig dateringarna från ek. De flesta dateringarna från ek hamnade i senmesolitikum och tidigneolitikum, perioder dit även dateringar från lind och hassel koncentrerades. Ett hasselnötsskal (från stolphålet A5357) har daterats till senneolitikum.

Dateringen av den förkolnade växt delen från godset i keramikkarlet Fnr 229 är intressant eftersom den ger en tämligen sen bakre gräns för kärlets tillverkning. ¹⁴C-värdet visar också att kärlet brukats inom den korta tidigneolitiska fas som belagts på den nedre bopplatsen genom andra dateringar på träkol från anläggningar.

Det har misströstats om huruvida tidigneolitiska lokaler alls ska kunna dateras med någon precision. Äldre ansatser där keramiktypologi och olika materialets inordnande i keramikgrupper har legat till grund för dateringarna har endast resulterat i mycket grova indelningar där många hundra år fått representera en

period eller ”ett tillfälle”. Det grundläggande misstaget (som i sig kanske är korrekt) är att man tidigare antog att ackumulerade boplatsmaterial härrörde från en kortare aktivitetsfas. Det man i själva verket gjorde var att blanda många århundradens material. Trots mer än femtio års varningar har arkeologerna glatt fortsatt att koncentrera undersökningar till fyndrika kulturlager som trots sitt till synes attraktiva innehåll i själva verket i slutändan ofta givit högst mediokra resultat. I takt med ^{14}C -metodens utveckling och mer sofistikerade analysmöjligheter kan det idag påvisas att det som tidigare inte kunde skiljas ut som annat än långvariga bosättningar från vad som benämndes tidigneolitikum eller, i bästa fall, TN I och TN II i själva verket kan indelas i kortvariga aktivitetsfaser. Det är idag dags att överge undersökning av öppna kulturlager och koncentrera undersökningarna till anläggningar och kontexter som uppenbart har avsatts under kortare tid.

Det kan konstateras att utan ^{14}C -dateringarna hade platsens lämningar inte kunnat bearbetas framgångsrikt. Från en tämligen anonym samling anläggningar har tack vare träkolsdateringarna distinkta aktivitetsfaser kunnat påvisas. Metoden är, i synnerhet i kombination med vedartsanalys, således oumbärlig och har som så ofta visat sig vara en förutsättning för att lokaler som Nolshögen ska kunna tolkas på ett meningsfullt sätt. I den nedan presenterade fasindelningen är indelningen gjord efter de perioder som kunnat påvisas. Aktiviteter kan ha försiggått under perioder som inte dykt upp bland träkolsdateringarna eller fynden men då de inte kan beläggas kommer de inte att hypotetiskt visualiseras. Vi vet att människor bott i trakten och rört sig i närheten under dessa i materialet saknade perioder men på vilket sätt de har förhållit sig till bäckravinen vid Nolshögen vet vi inte. Kanske tyckte de liksom vi som under ett par månader var där och grävde att det var en vacker och trevlig plats som inte nödvändigtvis måste användas till något särskilt?

5. Tolkning, diskussion och återkoppling till frågeställningarna

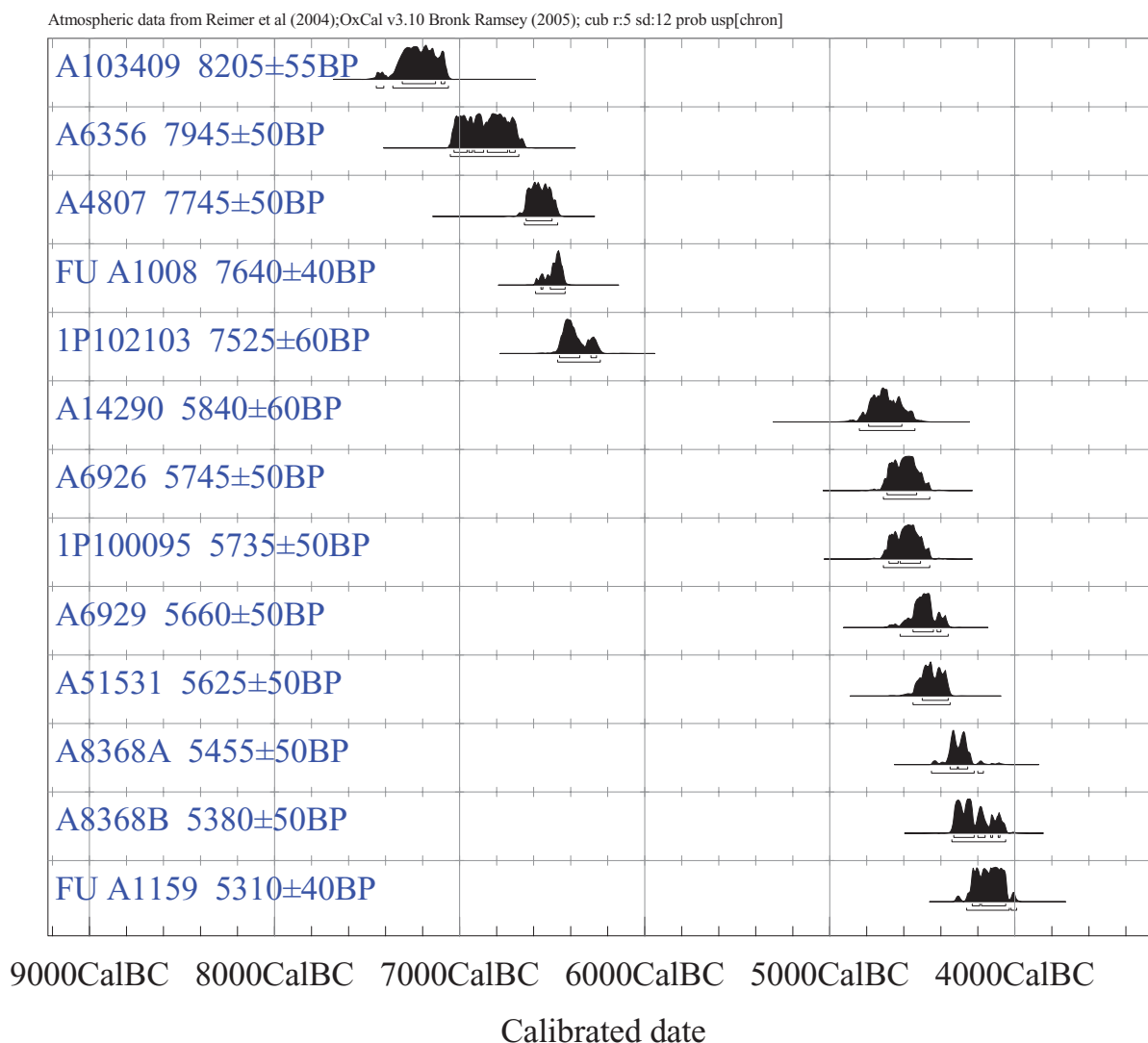
Förhistoriska lager med komplex stratigrafi är svåra att bearbeta. Å ena sidan måste stora mängder i sig relevanta lager undantas från undersökning och schaktas bort å andra sidan måste lagerföljden dokumenteras innan den tas bort för att resultaten ska

kunna värderas. Undersökningen vid Nolshögen var inte enkel att genomföra och det finns all anledning att fundera över om de mest lämpade metoderna användes eller om dessa metoder var ägnade att klargöra vad som funnits och vad som hänt på platsen. Oavsett vilka slutsatser en sådan diskussion mynnar i står det klart att resultaten från grävningen är av betydelse för tolkningen av sydiskandinaviska neolitiska lämningar.

Inför undersökningen lades stor vikt på det förmodat neolitiska rännssystem som uppdagats. Det hade varit enkelt att avfärda det hela som hjulspår eller andra långt senare avtryck med samband till hålvägarna. En sådan tolkning motsägs av lämningarnas stratigrafiska relationer. Medan samtliga hålvägar överlagrade de fossila åkrarna låg samtliga identifierade rännor under. Det finns också flera dateringar av träkol från rännorna som talar sitt tydliga språk: rännorna grävdes under tidigneolitikum. Det är alltså två i tid vitt skilda händelser som avsatt spår även om det i sig inte är något som hindrar att vadstället har gamla anor.

Att så få fynd tillvaratagits på platsen trots den påtagliga aktiviteten under tusentals år av stenålder är anmärkningsvärt. Förhållandet kan förklaras av att man löst såväl redskaps- som förvaringsbehov med organiska material (jfr. Clarke 1978). Den riktade insatsen i våtmarkslagren nere vid bäcken resulterade inte i att några sådana föremål hittades. Markkemin i de sura halländska sand- och moränjordarna är besvärlig för förhistoriska föremål och som slitspårsanalysen visade angrips även flintmaterialet. Det innebär att även en stor del av keramiken på platsen kan ha lösts upp. En sådan förklaring till de små fyndmängderna är i brist på belägg svår att förhålla sig till. Enstaka keramikskärvor som iaktogs var förvisso i så dåligt skick att de inte gick att tillvarata annat än som smulor men underlag för att kvantifiera sådan eventuell postdepositionell påverkan saknas. Det är därför osäkert om keramikkarl använts i mängder större än vad det magra fyndmaterialet indikerar.

Den nedanstående fasindelningen har som nämnts ovan främst gjorts med ledning av ^{14}C -dateringarna. Fasindelning av kontinuerliga flöden är naturligtvis tveksamt och i det här fallet motiveras det endast av längre perioder som inte visar sig bland dateringarna och dit inga fynd har kunnat föras. Det är inte självklart att det varit avgörande uppehåll i aktiviteterna under dessa perioder men det finns å andra sidan heller ingen möjlighet att belägga mänsklig närvaro.

Figur 42. Grafisk framställning av de mesolitiska ^{14}C -dateringarna från Nolshögen. FU innebär att anläggningsnumret och dateringen är från förundersökningen.

5.1. Den äldre mesolitiska fasen 7200-6300 BC

Den äldsta mänskliga aktiviteten vid bäckravinen indikeras av fem ^{14}C -dateringar (en från förundersökningen) till övergången mellan de kvartärgeologiskt definierade kronozonerna boreal och atlantikum (figur 42). Periodiseringen tar hänsyn till träkolets eventuella egenålder men gör inte anspråk på exakthet. Enstaka flintstycken ur det inte närmare daterbara materialet härrör troligen från detta skede. Materialet räcker inte till någon utförlig tolkning och det kan endast i analogi med vedertagen uppfattning anföras att platsen har de förutsättningar som brukar anföras som orsak till att människor återkommande besökt

platsen. Samtliga till perioden daterade träkolsbitar har framkommit på den övre platån medan de möjliga mesolitiska flintföremålen tillvaratogs spritt över hela ytan. Någon säker anläggning eller tolkningsbar kontext från perioden har inte identifierats.

En kilometer österut, vid Ebbarps hög, undersökte vi inom projektet en tidigmesolitisk boplats vid kanten av en våtmark. Inom en begränsad yta, cirka 4x7 meter, tillvaratogs från ett sandlager rikligt med slagen flinta. Lokalen vid Ebbarps hög verkar, av materialets sammansättning och förekommande ledtyper att döma, ha använts före det skede som dateringarna vid Nolshögen indikerar vilket visar att människor funnits i närheten långt tidigare än vad vi nu kunnat påvisa.

Ingen vedartsbestämning gjordes av träkolet från förundersökningen. Tre av dateringarna från slutundersökningen härrör från tall (i ett fall bark) medan den fjärde gjordes på björkved. Vedarterna ger en bild av tillgängliga träslag men tyder enligt min uppfattning också på ett medvetet urval. Samtliga ¹⁴C-analyserade träkolsbitar från tall daterades till denna mesolitiska fas. En förklaring till övervikten tall kan vara att sådant träkol bevaras bättre än andra träslag. En tolkning som i högre grad betonar människors aktiva val är att man inte har eldat med detta träslag bara för att det varit det som har funnits till hands. I korthet kan man säga att människor i miljöer med rik tillgång på tallskog specialiserar sig på användning av just detta träd. Att man eldat med tall kan därför betraktas som ett av de många aktiva val som kännetecknar och konstituerar mänsklig kultur. En sådan tolkning stärks av att tallpollen förekommer i proverna från de långt senare torvlagren nere vid bäcken. Det visar att träden i sig funnits i området även under yngre perioder men inga dateringar av träkol från tall är yngre än den här aktuella fasen. Tall förekom heller inte i någon anläggning varifrån träkol av andra vedarter daterats som tidigneolitiska eller yngre. Att träkol från tall får dateringar till yngre perioder än mesolitikum är överhuvudtaget ovanligt vid undersökningar i Halland även om viss återetablering och ökad användning kan spåras i medeltida kontexter.

5.2. Den senmesolitiska fasen ca 4800-4000 BC

Med fynden i beaktande kan människors göromål under denna fas likväl vara väl företrädda som tämligen sparsamt representerade. Tvärpilarna är enligt min tolkning från tidigneolitikum och beträffande mikrospånen kan de vara från det äldre mesolitiska skedet. Träkolsdateringarna tyder dock på regelbunden aktivitet och då de tagits från vad jag uppfattar som tämligen säkra provtagningskontexter, till exempel tre härdar, torde en hel del av flintmaterialet i själva verket härröra från denna tid.

Kulturlagret T12174 har till stor del avsatts under detta skede och i flera fall måste dateringarna från anläggningarna, såväl nere vid bäcken som uppe på platån, betraktas som rättvisande. Allt tyder därmed på att den senmesolitiska närvaron vid Nolshögen, i alla arkeologiskt påvisbara avseenden, har tett sig likadan som den senare tidigneolitiska.

Troligen fanns endast en mindre del av en ursprungligen större boplatsyta bevarad nere i bäckra-

vinen. Bäckens meandrande och dess fluktuerande vattenflöde har eroderat bort den södra delen av den ursprungliga boplatsytan. Vid djupschaktandet där pollenproverna togs iaktogs såväl rikligt med träkol som skörbränd sten. Mellan kulturlagret T12174 och de av bäcken dränkta alrötterna från yngre bronsålder var avståndet bara några meter. Trots det skilde sig nivåerna med mer än en och en halv meter. En sådan lutning på sandrevelns sida kan knappast vara ursprunglig. Den smala höjdrygg som lämningarna fanns bevarade på har därför gröpts fram under senare perioder och troligen har en betydligt större plan yta funnits under mesolitikum och neolitikum. Det är därför svårt att förhålla sig till den rumsliga spridningen och utbredningen hos lämningarna inom den nedre boplatsen.

Någon huslämning från perioden identifierades inte. Från Hus 1 erhöles mesolitiska dateringar men jag har tolkat dem som missvisande. Huruvida detta är riktigt kan diskuteras men just den här aktuella lämningen inbjuder inte till att avgöra frågan. I sig finns det inget som hindrar mer substantiella byggnadslämningar från mesolitikum och avsaknaden än så länge kan bero på just att vi inte identifierar dem eller tror på dateringarna när vi gör det.

Intressant är att den större härden A8368 i kulturlagret T12174 har daterats till den senmesolitiska fasen av två ¹⁴C-dateringar. Den ena dateringen gjordes på björk och den andra på ek, björkkolet fick det äldre BP-värdet. Tillsammans med en datering från den närliggande gropen A51531 visar det på boplatssaktiviteter nere vid bäcken runt 4400-4300 BC. Något senare anlades den härd i slutningen på bäckens västra sida som undersöktes vid förundersökningen. Dateringens kalibrerade intervall antyder att den anlades under fasens sista två århundraden.

Sammantaget är det av intresse att flera mesolitiska dateringar kom från kontexter ovanför slutningen. Det innebär att såväl platån som området ner vid bäcken nyttjats under perioden. Något som förtjänar att betonas är att det förekom rikligt med gropar som verkar ha grävts under den senmesolitiska fasen. Mesolitiska boplatser definieras allmänt fortfarande av fyndrika lager trots de senaste årens undersökningar av mer sammansatta lämningar. Vi vet nu att här funnits en substantiell boplats under senmesolitikum, det är därför tänkvärt att lämningarna så långt fram i undersökningsprocessen var till den grad anonyma. Hade det inte varit för de yngre spåren hade lokalen sannolikt aldrig kommit att undersökas.

5.3. Tidigneolitikum 4000-3300 BC

- *Vilken typ av lokal är Nolshögen under de olika neolitiska perioderna?*
- *Har de olika bosättningarna ägt rum under längre perioder med likaledes långa mellanrum eller är spåren från spridda, mer kortvariga, vistelser på platsen?*

Ovanstående var ett par av de frågor som ställdes i den platsspecifika undersökningsplanen i projektprogrammet. Som så många andra gjorde jag inför undersökningen av Nolshögen ett grundläggande misstag. Det är enligt mitt, och många andras, förmenande så att vi fortfarande har mycket dålig kunskap om karaktären på neolitiska lämningar i allmänhet. Uppfattningar kring vad det egentligen är för platser vi undersöker och hur de förhåller sig till varandra är minst sagt dåligt underbyggda och framför allt underteoretiserade. Detta till trots förväntade jag mig att de olika skedernas lämningar skulle kunna härledas till antingen en profan eller en rituell sfär. Eventuella skillnader i platsens användning skulle främst vara avhängigt kronologiska förhållanden. Ett antagande var att Nolshögenlokalen i ett skede hade använts som reguljär boplats för att senare omförhandlas till en plats där ritualer genomfördes för att sedan, möjligen långt senare efter att ha varit ”avlyst” under längre tid, åter igen tas i anspråk för mer vardagligt präglade boplatsändamål.

Richard Bradley (2005) och Joanna Bruch (2006) har på ett slående sätt illustrerat hur fåfänga sådana försök till indelning av det arkeologiska materialet är eftersom uppdelningen är en sentida västerländsk konstruktion som antagligen saknades i många förhistoriska samhällen där i stället ”sammanblandningen” av olika aktiviteter tycks ha varit norm. Ett nyckelbegrepp är ritualisering, att skenbart vardagliga göromål (eller rättare: verksamheter som av oss idag tolkas instrumentellt som strikt nyttobetonade) omgärdas av en rad föreställningar och åtgärder som vi kanske närmast skulle beskriva som av religiös natur. Perspektivet är intressant eftersom strikt ekonomiska och nyttobetonande infallsvinklar torde vara tämligen uttömda och dessutom inte redogör för det iakttagna. Det finns här inte utrymme att utveckla dessa tankegångar men jag kommer att återkomma till dem i kommande ”Steg 2”-rapportering av projektet.

Undersökningen vid Nolshögen genererade flera intressanta resultat. Bland annat kastas ljus över länge diskuterade men fortfarande aktuella frågor:

de som avser eventuella förändringar i försörjning i samband med den så kallade neolitiseringsen och hur bebyggelsen under neolitikums inledningsskede varit organiserad.

För att börja med näringsfånget hos de som besökt eller bott på platsen under perioden kan det noteras att spår av gloss från kiselhaltiga växter saknas i flintmaterialet. Följaktligen har inget av de slitspårsanalyserade flintföremålen haft upprepad kontakt med sädesstrån. Polering från cerealier avsatts även vid kortvarigt bruk och är tydlig så om sådan förekommit hade den med stor sannolikhet identifierats. I stället tyder det, i och för sig lilla materialet, entydigt på att man på platsen främst ägnat sig åt jakt, fiske och insamling (de brända hasselnötsskalen). Om detta förhållande avser på platsen permanent boende hushåll eller om lokalen ska ses som en tillfällig fångststation för en befolkning som bott mer varaktigt någon annanstans är en öppen fråga. Mängden tidigneolitiska härदार tyder på en viss permanens i aktiviteterna som oftast förknippas med begreppet boplats. Vi känner dock egentligen dåligt till hur bosättningarna organiserades under perioden och vi vet ytterst lite om vad som ägde rum inom de olika typer av lokaler som av allt att döma fanns.

Avståndet till kusten är inte särdeles långt, man har inom loppet av några timmar eller högst en dag kunnat nå alla mellan Nissan och Lagan belägna resurser och evenemang. Inte själva gravarna men väl de höjder som såväl Lejebydösen som Vessingegånggriften är byggda på ligger idag inom synhåll från Nolshögen. Om tät skog har förhindrat sådana vyer under den aktuella perioden är oklart, under alla omständigheter har avståndet inte förändrats.

Ett generellt halländskt och västsvenskt mönster kan identifieras vid Nolshögen. Av de tidigneolitiska lämningarna är de från TN II (ca 3650-3300 BC) de mest framträdande. Kringliggande sekel är svagt representerade i form av en enda träkolsdatering till TN I och två från MN A. Ingen härd har kunnat kopplas till bebyggelsen från sen MNB-SN utan Hus 1 och 2 är egentligen de enda substantiella lämningarna från perioden även om en grop nedanför slutningen daterades till sen senneolitikum vid förundersökningen.

Det ovan beskrivna är typiska förhållanden som måste anses bero på överregionala skeden och processer vars lokala orsaker och utfall kan variera. Bilden påverkas också av nutida indelningar och kunskapsförhållanden. Beträffande diagnostiska drag i flintmaterial råder stor osäkerhet dels om under

vilken tid identifierade drag egentligen förekommer och dels om olika perioders material alls kan särskiljas (bortsett från redskap och enstaka ledtyper). Avsaknaden av härdar och nedgrävningar kring de sent neolitiska husen är under alla omständigheter ett ofta iakttaget drag som skiljer boplatser från denna period från såväl äldre neolitiska som yngre dito från senare delen av bronsålder och äldre järnålder.

De tidigneolitiska boplatserna har tidigare uppfattats som relativt små vilket kan vara korrekt i det enskilda fallet. Sannolikt är intrycket till del avhängigt att det i själva verket är undersökningsytorna som har varit begränsade då små ytor förväntats (Andersson 2004:148). Storleken på den yta som verkar ha tagits i anspråk vid Nolshögen under tidigneolitikum är mer förenlig med de nyligen publicerade resultaten från UV Syds undersökningar inom Västskustbaneprojektet mellan Landskrona och Kävlinge i Skåne. Mycket stora ytor verkar där ha tagits i anspråk till en del av de tidigneolitiska bosättningarna. Möjligen är det dock endast den relativt dåliga upplösningen i de typologiska föremålsdateringarna som gör att flera mindre lokaler ofta verkar vara samtida och därför måste hanteras som en enhet i arkeologisk mening. En alternativ tolkning av de till synes stora boplatserna är att de är summan av flera små lokaler som successivt förskjutits inom ett större bosättningsområde. Detaljerade frågor kring boplotsorganisationen kan belysas vid Nolshögen genom att jämföra lämningarna på platån med dem nere i bäckravinen. Det vore önskvärt med flera stora undersökningar med omfattande ¹⁴C-dateringsprogram”. Metoden (då menar jag inte enstaka spridda dateringar) framstår för närvarande som den bästa för att avgöra intensiteten i och längden på den berörda platsens bosättningar (eller vad slags aktivitet det nu kan handla om).

Andra frågor som ställdes inför undersökningen vid Nolshögen berörde boplotsorganisationen på ett mer detaljerat plan. Avsikten med slitspårsanalysen var att få fram ett underlag för att diskutera rumslig och kronologisk variation i platsens användning.

- Hur fördelas spåren från de olika neolitiska skedena rumsligt, framträder kronologiska skillnader i hur stort område som tagits i anspråk?

Blandningen av råmaterial och bitar från olika tekniker gör det svårt att förhålla sig till de efterfrågade skillnaderna beträffande var olika aktiviteter ägt rum. Föremål och splitter från skilda råmaterial som

bearbetats med skilda tekniker förekommer blandat vilket innebär att olika aktiviteter under möjligen lång tid har avsatt spår. Aktivitetsytor kan identifieras men skillnader dem emellan är svåra att analysera. Högberg konstaterar att materialet från till exempel ”Gropsystem övre” härrör från olika tidsperioder och det enda som förenar flintstyckena är att de tillvaratagits i samma arkeologiska utgrävningskontext. Däremot ger materialet från ”Lager 101 824” ett enhetligt intryck och representerar enligt tolkningen ett fåtal sammanhållna avslagsproduktioner. Tyvärr saknas diagnostiska särdrag som skulle kunna datera lagrets innehåll närmare även om det som nämnts ovan finns indikationer på en neolitisk datering. Beträffande att materialet från lagret ger ett ofullständigt intryck kan det dels bero på de av Högberg anförda orsakerna (Högberg 2007:10) men en trolig orsak är tyvärr annars den, ovan beskrivna, inkonsekventa och bristfälliga insamlingsstrategin.

Någon uttömmande tolkning av det neolitiska rännssystemet kommer inte att presenteras här. Lämningsarna finns all anledning att bearbeta vidare och en rad frågor återstår att besvara. Förhoppningsvis kan tillfälle ges att återvända till platsen inom en inte allt för avlägsen framtid för att fortsätta undersökningen av denna speciella anläggning. Formmässigt liknar rännssystemet i plan snarast de palissadanläggningar som tidigare är kända från MNB eller sen MNA. Det är därför anmärkningsvärt att den yngsta av dateringarna vid Nolshögen från perioden tidigneolitikum och MNA kom just från en av rännorna (figur 43). Inom eller i anslutning till flera av de tidigare undersökta mellan-neolitiska palissaderna har det uppdagats spår av tidigare neolitiska aktiviteter. Enstaka dateringar av stolpar i de mellan-neolitiska anläggningarna har på några platser givit äldre tidigneolitiska värden. Sådana dateringar betraktas oftast som äldre än förväntat och utan direkt samband med själva palissadkonstruktionerna (Nielsen 2004; Brink 2004, Brink & Hydén 2006; Thörn 2007).

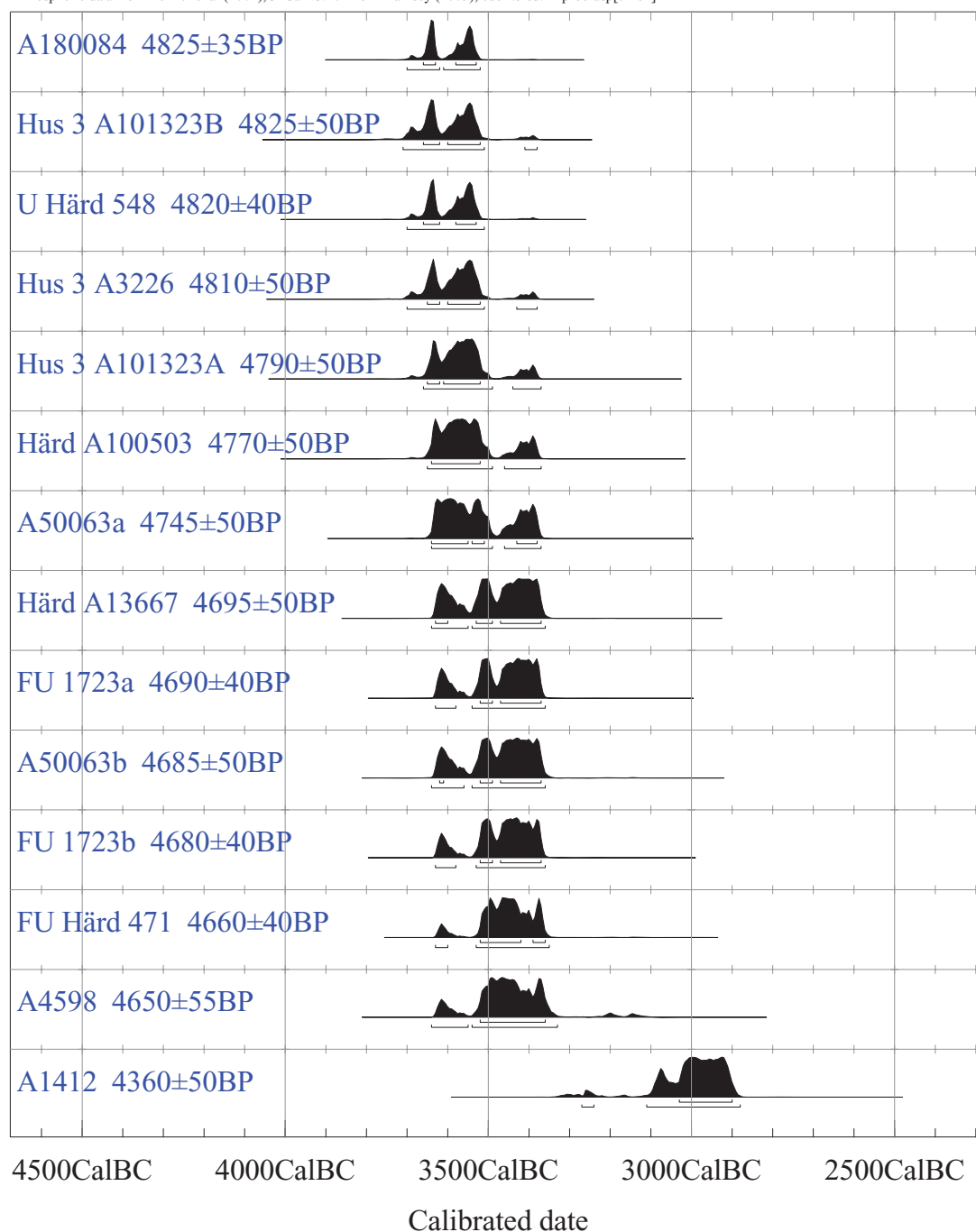
I det här sammanhanget bör betonas att endast ett stolphål med möjligt samband till rännorna identifierades. Det är således långt ifrån säkert att rännorna vid Nolshögen innehållit stolpar. De tidig- och mellan-neolitiska systemen med långsmala nedgrävningar är ett heterogent fenomen som kan ha haft vitt skilda betydelser. De olika anläggningarna kan med andra ord ha fyllt olika syften vid ett givet tillfälle likväl som deras innebörder varierade över tid. Det är därför av vikt att varje enskild dikesanläggning

relateras till respektive områdes lokala och regionala skeenden. Endast genom noggrann undersökning och jämförelser med omgivande lokaler kan vi närma oss en förståelse av företeelsen och det samhälle de skapades i.

Beträffande människan i fokus och de olika landskap som visualiserats i projektprogrammet kan sägas

att bosättningsmönstret under perioden verkar ha präglats av mobilitet i så mening att man inte valt att permanenta bosättningarna på de enskilda platserna under längre tid. Mönstret från senare perioder där man i obruten följd har använt ett gårdsläge under många hundra år har av allt att döma ännu inte etablerats. Man kan däremot återkommande ha vistats

Atmospheric data from Reimer et al (2004);OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

Figur 43. ¹⁴C-dateringar från Hus 3 och det neolitiska rännsystemet samt härdar på platån.

och bott på samma platser men belägg för egentlig kontinuitet saknas. I ett vidare perspektiv kan annars människors närvaro i trakten antas under hela tidigneolitikum. Även om inte den enskilda platsen har använts hela tiden tyder flera lösfynd från trakten på områdeskontinuitet.

5.4. Mellanneolitikum 3300-2300 BC

Från inledningen av denna tidrymd härrör endast två ¹⁴C-dateringar. Dessa indikerar att en stor grop har grävts (A8) och på aktivitet kring det under tidigneolitikum anlagda ränsystemet. Från slutet av perioden härrör dateringar med koppling till Hus 2 eller möjligen ett äldre hus på samma plats. Det relativt stora antalet dateringar från århundradena runt 3500 BC från lokalen ska ställas mot en markant nedgång i antalet från mellanneolitikum. Nolshögen verkar under denna tid ha varit en mindre frekventerad plats och dessutom verkar lokalens användning ha skiftat. Det kan noteras att av de härdar som daterats har ingen givit en mellanneolitisk datering.

Mönstret är typiskt för Sydsandinavien i stort. Medan, i synnerhet den senare delen av, tidigneolitikum ofta är väl företrädd såväl vad fynd som ¹⁴C-dateringar avser så torde senare delen av MNA men i synnerhet tidigt MNB avseende boplatmaterial höra till de mest anonyma (bortsett från enstaka gropkeramiska lokaler som jag snarast vill se som samlingsplatser). Förhållandet är anmärkningsvärt i synnerhet i ljuset av mängden lösfynd från MNB.

5.5. Senneolitikum 2300-1700 BC

Från en situation där det under MNB har genererats vad vi idag finner endast som fragmentariska boplatrester och knappt några hus ställs vi inför den senneolitiska periodens lämningar som tyder på att en stor spridning och ett anmärkningsvärt ibruktagande av landskapet. En veritabel bebyggelseexplosion verkar ha ägt rum. Det är således i enlighet med ett väl etablerat mönster att hus byggs igen vid Nolshögen under sista delen av MNB och senneolitikum. De identifierade husens antagna datering gör att sedvanliga frågor kring byggnadsskick och hustypologi har en framträdande roll vid bearbetningen. I projektprogrammet frågades bland annat följande:

- *Knyter byggnaderna vid Nolshögen an till ett känt skick eller framträder en regional särart?*
- *Kan fyndmaterial i matjorden och i lagerbildningar knytas till husen?*

- *Finns det anläggningskoncentrationer som kan knytas till buslämningarna?*

Fynden från matjordsrutorna vid huslämningarna är för få för att tolka. Inledningsvis tolkades resultatet som att lämningarna var välbevarade och inte hade plöjts sönder, något som fortfarande kan stämma, men efter avslutad undersökning kan konstateras att fyndmängderna generellt var så små att inga fynd egentligen kunde förväntas i matjorden. Den senneolitiska boplatlämningen ansluter därmed till ett känt mönster. I kontrast till mängden lösfynd (dolkar, skäror, skafthålsyxor) och utöver relativt många och ofta påtagligt tydliga huslämningar och gravar är perioden ytterst anonym avseende boplatlämningar även om det är troligt att en stor andel av det flintmaterial som inte närmare kan bestämmas och som ofta framkommer vid olika undersökningar är från senneolitikum. Enstaka grophus har undersökts men det är till exempel ytterst ovanligt att härdar får senneolitiska dateringar.

Ett intressant, och inte oväntat, resultat är därför att de tre härdar runt Hus 2 som har daterats verkar vara anlagda under tidigneolitikum och betydligt äldre än själva huset. I anslutning till Hus 1 fanns inga härdar och ingen härd vid Hus 2 kan kopplas till denna byggnad. Detta förhållande visar tydligt på faran i att datera hus med ledning av boplatssammanhang och omgivande kontexter

Hus 1 ansluter till ett sydskanandinaviskt, sent mellanneolitiskt och tidigt senneolitiskt, byggnadsskick. Ett typiskt drag är som nämnts ovan de djupa och smala stolphälen. Det är också vanligt att en av långväggarna, i detta fall den norra, är rakare satt och bättre bevarad än den motstående. Andra särdrag i Hus 1 vilka inte är lika vanligt förekommande (även om dragen går igen i det senneolitiska Hus 12 inom Tjärby Södra) är att gavelstolpen i mittradens östra ände och konstruktionens hörnstolpar har varit de djupast satta. Vi ser alltså exempel på regionala och, möjligen tillfälliga, lokala avvikelser inom ett annars överregionalt skick.

5.6. Äldre bronsålder period II och III 1500-1100 BC

Under detta skede uppförs den gravhög som långt senare kommer att benämnas Nolshögen, ett namn som lever kvar på platsen även om själva högen skattat åt förgängelsen. I övrigt härrör enstaka anläggningar, så som härden A51904 från perioden.

Ingen egentlig bosättning från bronsålder iaktogs även om såväl den ¹⁴C-daterade härden och sannolikt undersökningens enda kokgrop ska föras till ett skede som inföll efter att gravhögen uppförts men samtidigt som åkrarna brukades. Det kan ha funnits en bronsåldersboplats söder om det undersökta området även om det utifrån vad som är känt om de halländska boplatserna från denna tid inte fanns något som tydde på att vi rörde oss i utkanten av en sådan boplats (med ledning av uppgifter från kringboende är det kanske snarare längre norrut, på andra sidan järnvägen, en boplats från bronsålder ska sökas).

Vi kan inte belägga de centrala hålvägarnas ålder men det skulle förvåna om de inte färdstråket använts redan under bronsålder (eftersom bäcken under alla omständigheter måste korsas om man ville nå de längre österut belägna, och belagda, boplatserna). Inom projektet har vi stött på ett omfattande boplatsområde vid Furudal som endast i liten mån undersökts. Vid förundersökningen av den västra del av boplatserna som sedan aldrig kom att slutundersökas framkom spår efter bronsåldersbebyggelse. Redan på lokal nivå känner vi således flera skäl till flitig samfärdsel över vadet vid Nolshögen. På regional nivå kan stråket ses som en del av Lagastigen, en färdled vars ålder och betydelse svårligen kan överskattas.

7.7. Äldre järnålder 500 f.Kr. – 400 e.Kr.

Det är som sagt möjligt att vägarna och de undersökta fossila åkrarna brukats även under yngre bronsålder men annars är nästa hållpunkt för vad som hänt på platsen dateringarna av en omfattande erosion som jag tolkar som ett resultat av mänsklig påverkan. Från lagerföljden söder om den nedre tidigneolitiska boplatserna finns fyra dateringar. Ett bottenlager bestående av alrötter har bildats av att bäcken dränkt ett tidigare alkärr och då även eroderat bort en del av den sandrevel där de senmesolitiska och tidigneolitiska boplatserna återfanns. Denna händelse daterades till yngre bronsålder.

Ett par århundraden senare inleds en period med kraftig erosion av sluttningarna. Upp emot en och en halv meter tjocka flytjordar överlagrade de dränkta alrötterna. Tre dateringar från linser i botten av dessa lager visar att erosionen pågått en tid vid mitten av förromersk järnålder och sedan fortsatte åtminstone till ett par århundraden e.Kr.

Stratigrafiskt har ett dike kunnat dateras till detta skede även om dess närmare datering inte kan fastslås. Var en eventuell boplats eller gård från romersk

järnålder kan ha legat vet vi inte för närvarande men härden som daterades vid förundersökningen, liksom gravarna längre norrut, måste naturligtvis beaktas. Vid Furudal fanns såväl inom den del som undersöktes som inom den del som inte undersöktes dateringar till senare delen av äldre järnålder.

6. Sammanfattning

Hösten 2006 undersökte sju arkeologer från Kulturmiljö Halland under åtta veckor Raä 334 och 335 i Skogaby i Veinge socken. Fornlämningarna hade identifierats vid tidigare utredningar och förundersökningar inför en nydragning av Väg 117. Platsen heter Nolshögen vilket troligen är ett minne av en numera borttagen gravhögd från äldre bronsålder. De undersökta lämningarna var belägna dels på en platå och dels i botten av en vid bäckravin där två vattendrag möts. De två ytorna skildes av en tämligen brant sluttning, nivåskillnaden mellan området nere vid bäcken och platån uppgick till elva meter.

Undersökningen genomfördes i såväl värmande höstsol som hållande regn med snålblåst. Då undersökningen varade in i november hann vi även drabbas av snöstorm och dagar med ihållande köld. Till del bidrog det mindre attraktiva vädret för utevistelse till att undersökningen blev framgångsrik. Vätan och ”frystorkningen” gjorde att flera anläggningar identifierades som vid torr väderlek antagligen hade undgått oss.

Inledningsvis grävdes 55 matjordsrutor. Massorna från 40 av dessa vattensällades. Därefter banades matjorden bort med grävmaskin. Av det 13500 kvm stora undersökningsområdet (UO), motsvarande Vägverkets arbetsområde, avbanades drygt 9000 kvm. Det långsmala området var rakt östvästligt orienterat, 25-35 meter brett och 375 meter långt. Delar av UO banades efter att ha undersökts ned till djupare nivåer då ytterligare anläggningar kunde misstänkas under överlagringar och urlakade ytskikt. Totalt identifierades drygt ettusen arkeologiska objekt som mättes in med totalstation, av dessa kunde 825 bestämmas avseende typ. Några företeelser mättes på grund av sin storlek in med flera olika ID, i större nedgrävningar mättes fyllningar in med separata nummer varför det antal förhistoriska anläggningar som undersöktes uppgick till ungefär 700. Vid undersökning dokumenterades ett par anläggningar i plan men generellt ritades de i sektion i skala 1:20 efter att ha undersökts till hälften.

I enlighet med projektprogrammet och den platsspecifika undersökningsplanen fokuserade vi på de neolitiska lämningarna. Bland de hundratal stolphålen på platån identifierades lämningarna efter fyra tvåskeppiga långhus. Ett daterades såväl typologiskt som av ^{14}C -daterat träkol till tidigneolitikum. Två daterades typologiskt till sent mellanolitikum respektive senneolitikum vilket i ett av fallen stöds av träkolsdateringar. De mesolitiska dateringarna från det andra av dessa båda hus tolkas som missvisande. Det fjärde huset har inte ^{14}C -daterats men tolkas på typologiska grunder som neolitiskt. På platån framkom även flera neolitiska härdar, de flesta är ungefär samtida med det tidigneolitiska långhuset. Av de många gropar och stolphål som undersöktes kan de flesta antas ha varit neolitiska men i brist på daterande fynd kan i det enskilda fallet deras mer bestämda tidsmässiga samband med övriga lämningar inte klargöras.

42 kolprover har ^{14}C -daterats medan 24 jordprover har floterats och genomsökts efter brända växtdelar. Bortsett från rikligt med fnas av träkol, tallkottefjäll och hasselnötsskal innehöll jordproverna inga makrofossil. Vedartsanalys av det daterade träkolet visar att man under äldre mesolitikum eldat med tall och björk. I de senmesolitiska och neolitiska proverna dominerade ek och björk, även lind och hassel förekom relativt frekvent. Ett enda prov innehöll hägg eller rönn som fick en sentida datering. Hasselnötsskal daterades till såväl mesolitikum som senneolitikum.

Nedanför sluttningen undersöktes vid bäcken ett kulturlager där det mesta av platsens flintfynd framkom. I lagret fanns flera gropar, några stolphål och en stor härd. Härden daterades liksom en grop till senmesolitikum medan tre andra anläggningar daterades till den tidigneolitiska fas då det ovan nämnda huset på platån byggdes och brukades. De tidigneolitiska aktiviteterna har följaktligen fördelats över en stor yta. Då UO var långsmalt kan boplatens areal inte beräknas men avståndet mellan kulturlagret vid bäcken och de längst österut belägna tidigneolitiska anläggningarna uppgick till mer än 300 meter.

Den mest anmärkningsvärda lämningen på platsen var ett av allt att döma tidig- och mellanolitikum "rännssystem". Längst i öster sträckte sig ett tiotal bågformade rännor över UO. Rännorna var halv-meterbredda, ett par decimeter djupa och låg med en till två meters mellanrum. Torv från en av rännorna daterades till tidig medeltid medan en datering av

träkol från en annan ränna gav ett mellanolitikum värde. Träkol från ett stolphål som återfanns under en av de bågformade rännorna och möjligen hade direkt samband med denna daterades till tidigneolitikum. I ett senare skede återfanns rännorna i sökschakt söder om UO, en träkolskoncentration i en av rännorna daterades till tidigneolitikum. Inte i någon av rännorna hittades några fynd. Nedanför sluttningen framkom andra rännor under en av de fossila åkrarna. Fyllningarna i dessa rännor liknade dem som undersöktes på platån men endast en av dem undersöktes ingående. Från denna ränna daterades två träkolprover, båda daterades till tidigneolitikum vilket är förenligt med två dateringarna från förundersökningen av samma kontext. Sammanfattningsvis får dateringen av rännssystemet anses som relativt säker. Rännorna grävdes under tidigneolitikum och möjligen kan de även kopplas till aktiviteter under mellanolitikum. Om det har stått stolpar i rännorna är oklart. En angelägen framtida uppgift torde vara att närmare utreda lämningens totala utbredning och dess mer bestämda datering. För närvarande kan rännssystemets tillkomst tidsfästas till samma tvåhundraårsperiod som härdarna och det äldsta långhuset på platån. Om de nämnda företeelserna verkligen var samtida eller om det med en högre kronologisk upplösning skulle gå att skilja ut successiva händelseförlopp kan för närvarande inte avgöras.

Utmärkande för undersökningen är det stora antalet anläggningar som för ovanlighetens skull har kunnat träkolsdateras till neolitikum. Fyndmängderna var små, endast ett och halvt kilo flinta och skärvor från några få keramikkar tillvaratogs, trots att platsen av allt att döma frekventerats flitigt under senmesolitikum och såväl tidig- som senneolitikum. Det bör betonas att den undersökta matjorden innehöll extremt små mängder flinta även i beaktande av de ringa mängder som sedan framkom i lager och anläggningar. Inte heller den omfattande erosionen i sluttningen hade omfördelat fynd på ett sätt som påverkade fyndspridningen, det mesta tillvaratogs uppenbarligen där det använts och deponerats under mesolitikum och neolitikum.

Nedanför sluttningen i bäckravinen framkom två lager som tolkades som fossila åkrar. De har inte kunnat dateras mer precist men stratigrafiska iakttagelser, lämningarnas karaktär och en ^{14}C -datering tyder på att de brukats under mellersta och möjligen yngre bronsålder. Under den ena åkern fanns årderspår i alven och neolitiska stolphål, härdar och rännor.

Såväl åkrarna som samtliga andra lämningar och daterade lager överlagrades av ett omfattande nätverk av hålvägar. Det vittförgrenade hålvägssystemet kunde följas från platån, ned i slutningen för att sammanstråla vid bäcken där uppenbarligen ett frekventerat vad funnits. Sedan förundersökningen på bäckens västra sida vet vi att motsvarande hålvägar fanns där vilket ger stråket en östvästlig sträckning. Vägarna har använts under lång tid eftersom nya sträckningar skar äldre hålvägar som då redan hade fyllts helt igen. Den yngsta identifierade hålvägen överlagrades av nederoderade erosionsmassor på vilka det anlagts en härd som daterades till tidig ny tid. Nere vid bäcken skar hålvägarna lager som eroderat ned under äldre järnålder varför vägnätet kan ges en vid datering till yngre järnålder och/eller medeltid. Senast under 1700-talet byggs längre upp i bäckravinen en stenvalvsbro vid en ny vägsträckning och vadet vid Nolshögen övergavs.

Tre prover från torv nere vid bäcken daterades inför en planerad pollenanalys som dock inte genomfördes fullt ut då de aktuella lagren bildats under äldre järnålder. En förberedande översiktlig analys indikerade att landskapet runt Nolshögen var trädfattigt och präglat av ljunghed under århundradena runt Kristi födsel.

Referenser

- Andersson, M. 2004. Domestication and the first Neolithic concept 4800-3000 BC. I: Andersson, M., Karsten, P., Knarrström, B. & Svensson, M. *Stone Age Scania – Significant places dug and read by contract archaeology*. Riksantikvarieämbetets Förlag. (Skrifter No 52).
- Bjuggner, L. & Carlie, L. 2003. *Arkeologisk förstudie för Väg 117. Arkeologisk utredning Etapp 1*. Halland, Veinge och Tjärby socken. Hallands läns museer Landsantikvarien. Arkivrapport.
- Bradley, R. 2005. *Ritual and Domestic Life in Prehistoric Europe*. Routledge, London and New York.
- Brink, K. 2004. The palisade enclosure at Hyllie, SW Scania. I: *jonas 14*.
- Brink, K. & Hydén, S. 2006. *Citytunnelprojektet. Hyllie vattentorn – delområde 4 och Palissaden – delområde 5*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 42 Malmö Kulturmiljö.
- Clarke, D. 1978. *Mesolithic Europe: the Economic Basis*. Duckworth, London.
- Håkansson, A., Svensson M. & Wranning, P. 2006. Människan och landskapsrummets olika dimensioner. Arkeologiskt projektprogram och undersökningsplaner inför omläggning av Väg 117 på sträckan Skogaby-Daggarp, Laholms kommun. Kulturmiljö Halland. Arkivrapport.
- Högberg, A. 2007. Rapport av analysarbete av flintmaterial från slutundersökning.
- Nolshögen, Veinge socken Raä 334 & 335. Malmö Kulturmiljö.
- Larsson, A-C, Svensson M. & Wranning, P. *Väg 117. Sträckan Skogaby – Daggarp. Arkeologisk förundersökning 2004*. Halland, Veinge och Tjärby socken. Hallands läns museer Landsantikvarien, Halmstad. Arkivrapport.
- Larsson, A-C & Wranning, P. 2004. *Väg 117. Sträckan Skogaby-Daggarp. Kompletterande utredningar*. Hallands läns museer Landsantikvarien. Arkivrapport.
- Nicklasson, P. 1999. I Arnes fotspår i Veinge. I: *Utskrift 6*. Stiftelsen Hallands läns museer Landsantikvarien.
- Nielsen, P.O. 2004. Causewayed camps, palisade enclosures and central settlements of the Middle Neolithic in Denmark. I: *jonas 14*.
- Svensson, M. 2006. Bronsåldersåker vid Hålldämet. *Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2006:5*. Arkivrapport.
- Svensson, M. & Bjuggner, L. 2004. *Väg 117, delområden 6:3 och 7:3. Arkeologisk förundersökning*. Hallands läns museer Landsantikvarien, Halmstad. Arkivrapport.
- Thörn, R. 2007. *Det ideologiska landskapet*. Malmö Kulturmiljö. (Öresundsförbindelsen och arkeologin. Malmöfynd Nr 12).
- Wranning, P. & Bjuggner, L. 2003. *Väg 117 Sträckan Skogaby-Daggarp. Arkeologisk utredning*. Hallands läns museer Landsantikvarien, Halmstad. Arkivrapport.
- Wranning, P. 2006. *Boplatslämningar utmed Ramsballs vägen, invid RAÄ 68, Tjärby. Arkeologisk utredning – slutredovisning och förenklad rapport*. Halland, Tjärby socken, Tjärby 9:4 och 3:2. Kulturmiljö Halland. Arkivrapport.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslutsnr: 431-3472-06
Eget diarienummer: 2002-325
Uppdragsgivare: Vägverket Region Väst
Utförandetid: 2006-09-18 – 2006-11-17
Personal: Magnus Svensson (fältarbetsledare), Ola Kadefors, Linn Mattsson, Jonas Paulsson, Bettina Schulze Paulsson, Stina Tegnhed, Per Wranning
Koordinatsystem: RTR 02 5 gon V
Höjdsystem: RH 70
Läge: Hallands län, Veinge socken, Skogaby 4:34
RAÄ 334 och 335
Ekonomiskt kartblad: 042 46 (4C 4g)
Koordinater: x 6271668 y 1334811 (RT 90 2,5 gon V)
Undersökt: 13500 kvm varav 9050 intensivt
Dokumentationsmaterial: Digital dokumentation i Intrasis (Veinge 2002325S6), förvaras i Kulturmiljö Hallands digitala databas. Ritningarna har nummer HMAK 4303 och färgnegativ har nummer K4883-K4896. Fynden förvaras på läns museet i Halmstad, övrigt dokumentationsmaterial förvaras i Kulturmiljö Hallands arkiv i Halmstad.
Fynd: I väntan på fyndfördelning har fynden preliminärt åsatts accessionsnummer HM 25869:1-238
Datering: Äldre mesolitikum, yngre mesolitikum, tidigneolitikum, mellanneolitikum, senneolitikum, äldre bronsålder, medeltid, nyare tid före 1850

